

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

Historický vývoj Dětského domova v Jablonci nad Nisou

Bakalářská práce

Autor: Lenka Müllerová
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika – intervence
Vedoucí práce: doc. PhDr. Boris Titzl, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Martin Kaliba

Zadání bakalářské práce

Autor: Lenka Müllerová
Studium: P17P0577
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika - intervence

Název bakalářské práce: **Historický vývoj Dětského domova v Jablonci nad Nisou**
Název bakalářské práce AJ: Historical development of the Children's Home in Jablonec nad Nisou

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Oblastí zájmu bakalářské práce je historický vývoj Dětského domova v Jablonci nad Nisou od roku 1973 do roku 1998. Obsahem bakalářské práce je popis historického vývoje činnosti a fungování daného zařízení. Jejím cílem je shrnout informace, které se o tomto zařízení dochovaly a pokud lze, vyvodit z nich poznatky obecnějšího charakteru.

Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR). Praha: SPN, 1970, 37 s.
LUDVÍK, František. Dějiny defektologie: (historický nárys péče o mládež vyžadující veřejné ochrany a pomoci). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, 67 s. Učební texty vysokých škol.
LUDVÍK, František. Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže. Praha: SPN, 1958, 199, [1] s.
Na pomoc učitelů. ŠTEJGERLE, Ladislav. Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku. Praha: SPN, 1955, 187 s. Za socialistickou výchovu. ŠVANCAR, Zdeněk a Jana BURIÁNOVÁ. Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy. Praha: SPN, 1988, 215 s. Knižnice speciální pedagogiky. ISBN (Váz.):.

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta
Vedoucí práce: doc. PhDr. Boris Titzl, Ph.D.
Oponent: Mgr. Martin Kaliba
Datum zadání závěrečné práce: 5.2.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod odborným vedením doc. PhDr. Borise Titzla, Ph.D. a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Lenka Müllerová

Poděkování

Ráda bych poděkovala docentu PhDr. Tiboru Vojtkovi, Ph.D. za inspirativní nápady a pomoc při utřídění myšlenek v prvních fázích tvoření mé práce. Velké poděkování bych ráda věnovala docentu PhDr. Borisu Titzlovi, Ph.D. za ochotu vést mou práci, za věnovaný čas, za profesionální a lidský přístup, odborné vedení a cenné rady. Další poděkování patří řediteli dětského domova Mgr. Janu Řičářovi, bez jeho vstřícného a otevřeného přístupu by práce nemohla vzniknout. Je na místě, abych též poděkovala všem bývalým, ale i současným zaměstnancům Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat. Mé poděkování také patří pracovníkům SOkA Jablonec nad Nisou za vlídnost, přívětivost a ochotu pomoci mi s vyhledáváním materiálů k dětským domovům v Jablonci nad Nisou. Na závěr bych chtěla poděkovat mé rodině, ale především mému přítelovi, který mi byl po celou dobu psaní práce značnou oporou.

Anotace

MÜLLEROVÁ, Lenka. *Historický vývoj Dětského domova v Jablonci nad Nisou*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 139 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá historickým vývojem Dětského domova v Jablonci nad Nisou od roku 1973 do roku 1998. Prvotním úmyslem práce bylo popsat historický vývoj Dětského domova pro děti předškolního věku v Pasecké ulici (dnes Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20). Po důkladném uvážení se práce také zabývá historickým vývojem dalších dětských domovů na území Jablonce nad Nisou od roku 1945, které svým utvářením měly přímý i nepřímý vliv na konstituování Dětského domova v Jablonci nad Nisou v Pasecké ulici.

První část práce sleduje vývoj péče o opuštěné, zanedbané a chudé děti od vydání *Obecného zákoníku občanského* přes Zemský sirotčí fond, počátky péče o mládež, dětské domovy a rodinnou péči do roku 1948 až po dětské domovy po roce 1948.

Druhá část práce podrobněji popisuje také vývoj dětských domovů na území Jablonce nad Nisou, čímž obšírně směřuje k rozsáhlému líčení událostí, které bezprostředně i zprostředkovaně působily na utváření konkrétních institucí. Seznamuje s existencí prvního Dětského domova v Jablonci nad Nisou. Sleduje vznik a činnost nejprve Dětského domova Smržovka a posléze Dětského domova pro děti školního věku v Palackého ulici. Zaměřuje se především na Dětský domov pro děti předškolního věku v Pasecké ulici. Popisuje jeho vznik, činnost, vnitřní strukturu a vývoj od roku 1953. Pozornost je věnována obzvláště událostem, které měly více či méně podíl na proměňování názvu, chodu a složení zaměstnanců domova.

Obsahem bakalářské práce je popis historického vývoje činnosti a fungování daného zařízení. Jejím cílem je shrnout informace, které se o tomto zařízení dochovaly, a pokud je to možné, tak z těchto informací dále vyvodit poznatky obecnějšího charakteru. Práce je zakončena rokem 1998, který přinesl sloučení dvou jabloneckých dětských domovů.

Z těchto důvodů nebyla bakalářská práce rozdělena na část teoretickou a část praktickou, neboť obě roviny výkladu se v obou základních oddílech prolínají. Toto řešení bylo zvoleno po doporučení vedoucího práce.

Klíčová slova: Obecný zákoník občanský, Zemský sirotčí fond, okresní péče o mládež, okresní národní výbor, dětský domov, rodinná péče, Městský dětský domov, Dětský

domov Smržovka, Kruh přátel dětského domova, dětský domov pro děti předškolního věku, dětský domov pro děti školního věku, zvláštní škola internátní

Annotation

MÜLLEROVÁ, Lenka. *Historical development of the Children's Home in Jablonec nad Nisou*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. 139pp. Bachelor Degree thesis.

The bachelor thesis deals with the historical development of the Children's Home in Jablonec nad Nisou from 1973 to 1998. The primary intention of the thesis was to describe the historical development of the Children's Home for preschool children in Pasecká Street (now Children's Home in Jablonec nad Nisou, Pasecká 20). After careful consideration, the work also deals with the historical development of other children's homes in the territory of Jablonec nad Nisou since 1945, which by their formation had a direct and indirect influence on the constitution of the Children's Home in Jablonec nad Nisou in Pasecká Street.

The first part of the work follows the development of care for abandoned, neglected and poor children from the publication of the General Civil Code, through the orphan fund, the beginnings of youth care, children's homes and family care until 1948 to children's homes after 1948.

The second part of the thesis also describes in more detail the development of children's homes in the territory of Jablonec nad Nisou, which extends to the extensive description of events that directly and indirectly influenced the formation of specific institutions. It introduces the existence of the first children's home in Jablonec nad Nisou. It follows the establishment and activities of the Smržovka Children's Home and then the Children's Home for School children in Palackého Street. It focuses mainly on Children's Home for Preschool Children in Pasecká Street. It describes its origin, activity, internal structure and development since 1953. Particular attention is paid to events that have more or less been involved in changing the name, operation and employees of the home.

The content of the bachelor thesis is a description of the historical development of the operation and operation of the facility. Its aim is to summarize the information that has been preserved about this facility and if it is possible to deduce from it a more general knowledge. The work is finished in 1998, which brought together two Jablonec children's homes.

For these reasons, the bachelor thesis was not divided into a theoretical part and a practical part, because both levels of interpretation in both basic sections overlap. This solution was chosen after the recommendation of the supervisor.

Keywords: General Civil Code, Provincial Orphan Fund, District Youth Care, District National Committee, Children's Home, Family Care, Municipal Children's Home, Smržovka Children's Home, Circle of Friends of the Children's Home, Children's Home for Preschool Children, Children's Home for School Children, special boarding school

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studentky:

Obsah

Seznam zkratk	12
Úvod	14
1 Obecný zákoník občanský, císařský patent č. 946/1811 Sb.	17
1.1 O právech mezi rodiči a manželskými dětmi.....	18
1.2 Právní poměr mezi rodiči a nemanželskými dětmi.....	22
1.3 Osvojení dítěte	24
1.4 Pěstounská péče	25
2 Zemský sirotčí fond	26
2.1 Pěstounská péče podporovaná Zemským sirotčím fondem	27
2.2 Sirotčí rady.....	29
3 Počátky péče o mládež	31
3.1 Okresní péče o mládež	32
3.1.1 Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou	35
3.2 Národní výbory	36
4 Dětské domovy do roku 1948	39
5 Rodinná péče do roku 1948	42
5.1 Dětský útulek	42
5.2 Rodinné kolonie a pěstounské rodiny	44
5.3 Pěstounská vesnice.....	45
6 Dětské domovy po roce 1948	47
6.1 Dětský domov klasického typu	49
6.2 Dětský domov rodinného typu.....	52

6.2.1	Rodinné buňky	53
6.2.2	Charakteristika vychovatelů.....	54
6.2.3	Kruh přátel dětského domova	55
7	Dětský domov v Jablonci nad Nisou v proměnách času do roku 1998 ...	57
7.1	Městský dětský domov.....	57
7.2	Dětský domov Smržovka	59
7.3	Dětský domov pro děti školního věku v Jablonci nad Nisou.....	61
7.3.1	Dětský domov rodinného typu.....	61
7.3.2	Zvláštní škola internátní.....	69
7.3.3	Dětský domov v Jablonci nad Nisou, Palackého 10	70
8	Dětský domov pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou	75
8.1	Dny otevřených dveří.....	78
8.2	Kruh přátel dětského domova pro děti předškolního věku	80
8.3	Dětský domov pro děti předškolního věku	88
8.4	Dětský domov pro děti školního a předškolního věku.....	90
8.5	Dětský domov v Pasecké ulici očima bývalých zaměstnanců	106
9	Sloučení dětských domovů	117
Závěr	120
Seznam použitých pramenů a odborné literatury	127
Seznam novinových článků	135
Seznam fotografií	136
Seznam příloh	137

Seznam zkratk

ČSČK	Československý červený kříž
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČZPM	Česká zemská péče o mládež na Moravě
DD	dětský domov
DDM	Dům dětí a mládeže
inv. č.	inventární číslo
kar.	karton
kn.	kniha
KNV	krajský národní výbor
KPDD	Kruh přátel dětského domova
KSČ	Komunistická strana Československa
MěstNV	městský národní výbor
MPM	místní péče o mládež
MSK	místní správní komise
MŠ	mateřská škola
n. p.	národní podnik
ONV	okresní národní výbor
OOR	okresní odborová rada
OPM	okresní péče o mládež
OPS	obecně prospěšná společnost
OÚ	okresní úřad
OÚNZ	Okresní ústav národního zdraví

OV KSČ	Okresní výbor Komunistické strany Československa
ROH	Revoluční odborové hnutí
R ONV	rada okresního národního výboru
sign.	signatura
SOkA	Státní okresní archiv
SPgŠ	střední pedagogická škola
ZDŠ	základní devítiletá škola
ZO ČSŽ	Základní organizace Českého svazu žen
ZÚPM	Zemské ústředí péče o mládež
ZV ROH	Závodní výbor Revolučního odborového hnutí

Úvod

Oblastí zájmu bakalářské práce je na základě studia archivních pramenů, odborné literatury a dobových materiálů podat ucelenější pohled na historický vývoj Dětského domova v Jablonci nad Nisou v letech 1973 až 1998. Práce má dva oddíly, které se striktně nedělí na teoretickou část a praktickou část. První úsek práce, který převážně obsahuje teoretické vědomosti popisuje prvních šest kapitol, které jsou chronologicky uspořádané. Druhý úsek práce obsahující praktické znalosti je obsažen ve třech kapitolách a několika podkapitolách.

Mojí prvotní myšlenkou bylo popsat historický vývoj Dětského domova pro děti předškolního věku v Pasecké ulici (dnes Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20) v letech 1973 až 1998. Z toho logicky plyne, že práce měla začínat rokem 1973, jenž byl vybrán z důvodu počátku psaní kroniky výše zmíněného domova. Záhy jsem si uvědomila, že nemohu vykreslit obraz historického vývoje daného zařízení vzhledem k nevědomosti, kdy a za jakých okolností bylo založeno. Mou povinností bylo vyhledat první zmínky o dětském domově na území Jablonce nad Nisou vůbec.

V kronice Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 jsem objevila pozvánku na Dny otevřených dveří z roku 1973. Jednalo se o 25. výročí od založení, což po rychlém spočtení ukazovalo na rok 1948. Rozhodla jsem se navštívit Státní okresní archiv v Jablonci nad Nisou (SOkA Jablonec nad Nisou). Bohužel zde nebyl žádný karton, který by nesl název Dětský domov v Jablonci nad Nisou a v němž by byly uložené veškeré informace.

Následně jsem se pustila do četby odborné literatury, která se zabývala dětskými domovy, sirotčinci, sociální péčí a péčí o mládež ve 20. století. V dobové literatuře jsem se dočetla o existenci okresní péče o mládež, která roku 1948 zanikla. Později jsem se dozvěděla, že místo ní vznikl okresní národní výbor. Vyzbrojená tímto poznatkem jsem se opět vydala do SOkA v Jablonci nad Nisou. Zde mi pomohli najít zápisy z rady ONV v Jablonci nad Nisou od roku 1948. Než jsem se pustila do hledání, prošla jsem si na návrh zaměstnance archivu tehdejší telefonní seznamy od roku 1945, kde jsem našla telefonní spojení na Dětský domov městský též Městský dětský domov. Moje pátrání pokračovalo procházením kartonů týkajících se sociální péče, péče o děti neznámého původu, chudinské péče, péče o mládež, školních internátů a organizace zdravotní péče, konkrétně jeslí. V kartonu sociální péče jsem narazila na dokumenty, které obsahovaly

zprávy o Okresní péči o mládež v Jablonci nad Nisou a o Městském dětském domově. Dále jsem začala procházet zápisy z rady ONV v Jablonci nad Nisou od roku 1948. Zprávy, které se zabývaly dětským domovem, bylo velmi obtížné najít, ale dalo by se říci, že jsem z let 1948 až 1953 občas našla nějakou zmínku. Od roku 1954 se o dětském domově přestalo psát a bylo tomu tak až do roku 1969. Z roku 1970 jsem našla velké množství zpráv, ale z dalších let byly zprávy jen sporadické. Za prvé to na mě působilo tak, že když už zařízení fungovalo, nebylo třeba o něm psát a za druhé to působilo tak, že když už neměli o čem psát, tak začali psát o dětském domově. Po projití veškerých dostupných materiálů, u nichž byla velká pravděpodobnost, že se budou zabývat dětskými domovy, jsem si vyžádala místní noviny, a to *Noviny Jablonecka*, které se vydávaly od roku 1953 do roku 1991. Zde jsem čas od času našla zajímavé články o dětských domovech.

V roce 1991 se Okresní národní výbor v Jablonci nad Nisou přeměnil na Okresní úřad v Jablonci nad Nisou, který i nadále pokračoval v zasedáních. Ale i v jednáních okresního úřadu se o dětském domově moc nehovořilo, což dokládá menší množství informací. Dále jsem pokračovala procházením novin *Deník Jablonecka* vydávaných v letech 1996–2006.

Nashromáždění nalezených poznatků o dětských domovech vyskytujících se na území Jablonce po druhé světové válce mi umožnilo začít zabývat se kronikami Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 a Palackého 10. Součástí kronik byly i fotografie. V naději získání pozoruhodných zpráv jsem pročetla spisy dětí uložených v archivu Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20. K mému zklamání neobsahovaly nic přínosného pro mou práci. Převážná část spisů byla tvořena žádostmi o vymáhání ošetřovného od rodičů. Jelikož bylo mým záměrem vytvořit hodnotnou práci, kontaktovala jsem bývalou ředitelku Dětského domova v Pasecké ulici. Měla jsem neskonalé štěstí, že bývalá ředitelka domova byla ochotná vyprávět mi o svém působení v dětském domově. Ale nedokázala jsem se smířit s představou, že by byl v práci obsažen pouze jeden úhel pohledu na danou problematiku, a tak jsem za pomoci dlouholeté zaměstnankyně Dětského domova v Pasecké ulici uspořádala sraz bývalých pedagogických i nepedagogických pracovníků za účelem získání dalších informací. Bývalí zaměstnanci Dětského domova v Pasecké ulici se dlouho neviděli a celé setkání vzpomínali na své zážitky v domově. Jejich vyprávění mi pomohlo utřídit si získané informace o fungování daného zařízení.

Postupem času jsem se dozvěděla i o dvou vychovatelkách, které pracovaly v Dětském domově v Pasecké ulici a o jedné, která pracovala v Dětském domově v Palackého ulici. Díky jejich vstřícnosti jsem s nimi mohla uskutečnit rozhovor a obohatit tak mou práci.

Práce se snaží podat ucelenější pohled na historický vývoj dětských domovů v Jablonci nad Nisou a směřuje k podrobnějšímu popisu historie Dětského domova v Pasecké ulici. Dále se pokouší o přiblížení toho, jak se problematika péče o mládež postupně utvářela. Praktická část práce začíná rokem 1945, tedy první zmínkou v českém jazyce o Dětském domově v Jablonci nad Nisou.

Aby mohl čtenář pochopit utváření dětských domovů, musel být nejprve uveden do problematiky péče o mládež. Jeho porozumění je nezbytně nutné k plnohodnotnému ponoření se do četby následujících kapitol líčících konstituování dětských domovů na území Jablonce nad Nisou v průběhu padesáti tří let. Práce se pokusí zaznamenat proces organizačních změn, vnitřní strukturu zařízení, státní proměny a jejich vliv na výchovu bezprizorních dětí. Zakončení práce je dáno přelomovým rokem 1998, který přinesl spojení dvou jabloneckých dětských domovů.

Informace obsažené v bakalářské práci pocházejí z odborné literatury, ale zejména z archivních dokumentů uložených v SOkA Jablonec nad Nisou a z kronik dětského domova uschovaných v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20, příspěvková organizace. Převážná část informací byla uvedena ve fondu Okresního národního výboru Jablonec nad Nisou v časovém rozpětí 1945–1990. Následujících osm let po roce 1990 je zaznamenáno ve fondu Okresního úřadu Jablonec nad Nisou II. K ozvláštňení práce jsem také použila novinové články z *Novin Jablonecka* (1953–1991) a z *Deníku Jablonecka* (1996–2006). Text je místy doplněn o fotografie dětí i zaměstnanců pocházejících z *Kroniky Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20, 1973–1982* a *Kroniky Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20, 1982–1998*. Zcela nový rozměr dodávají práci autentické záznamy z rozhovorů s bývalými zaměstnanci Dětského domova v Palackého ulici a Dětského domova v Pasecké ulici.

Z výše uvedeného je patrné, že jsem měla snahu postřehnout dětské domovy nikoliv z hlediska jejich institucionálního uspořádání, ale především postihnout vnitřní změny, kterými zařízení podobného typu prošly. Práce poskytuje prostor k úvahám a studiím minulosti dalších dětských domovů.

1 Obecný zákoník občanský, císařský patent č. 946/1811 Sb.

První díl *Všeobecného občanského zákoníku* byl vydán 1. listopadu 1786. Zákoník měl pět částí, z toho jedna z nich upravovala vztah mezi rodiči a dětmi.¹

O osmnáct let později ve Francii vydal Napoleon Bonaparte občanský zákoník – *Code civil*. Tento občanský zákoník zrušil feudalismus a vyhlásil osobní i náboženskou svobodu. Všichni občané si byli před zákonem rovni.² *Code civil* byl rozšířen do zámoří a měl nepopiratelný vliv na utváření zákonů i v jiných zemích.³

Domnívám se, že podoba *Obecného zákoníku občanského*, jenž byl vyhlášen císařským patentem č. 946 v roce 1811, byla inspirována již zmíněným *Code civil*. Účinnost *Obecného zákoníku občanského* započala 1. ledna 1812.⁴

Obecný zákoník občanský byl roku 1812 přeložen do českého jazyka, ale zákony po něm následující nikoli. Teprve až v roce 1857 byl vydán další překlad *Obecného zákoníku občanského* včetně dalších zákonů, o který se zasloužil Jan Petržilka v díle *Knihy všeobecných zákonův občanských říše rakouské*. Snažil se o co nejpřesnější překlad a každý paragraf zákoníku doplnil o podrobnější vysvětlení.⁵ Nás bude nejvíce zajímat třetí kapitola, která upravovala práva mezi rodiči a dětmi.

V roce 1872 byl vydán další překlad zákoníku pod názvem *Obecný občanský zákonník rakouský*.⁶ Podíváme-li se na třetí kapitolu, zjistíme, že se lišila pouze v tom, že jednotlivé paragrafy nebyly doplněny o vysvětlení. Další překlad pochází z roku 1885 a nesl název *Obecný zákonník občanský mocnářství rakouského a nařízení pozdější k němu se*

¹ VESELÁ, Renata. *Vybrané historické zdroje současného rodinného práva*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-189-4, s. 27.

² ČORNEJ, Petr. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti*. Praha: Ivo Železný, 2005. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3941-7, s. 297.

³ ELLIS, Geoffrey. *Napoleon*. Praha: Paseka, 2001. Historická paměť. ISBN 80-7185-405-0, s. 77.

⁴ VESELÁ, Renata. *Vybrané historické zdroje současného rodinného práva*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-189-4, s. 27.

⁵ *Knihy všeobecných zákonův občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857.

⁶ *Obecný občanský zákonník rakouský*. Ve Vídni: Nákladem vydavatelovým, 1872.

vztahující.⁷ Jeho odlišnost od předchozích překladů můžeme spatřit v rozdělení třetí kapitoly na jednotlivé podkapitoly. Zákoník určen pouze pro Československou republiku vyšel roku 1920. Dva roky po zániku Rakouska-Uherska. Jeho celý název byl *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou*. Vesměs se nadále jednalo o překlad *Obecného zákoníku občanského* z roku 1811, ale byl doplněn o novelizace z roku 1914, 1915, 1916 a 1919.⁸ V kapitole tři nastaly významné změny v § 142, § 147, § 174, § 178 a § 180.

O deset let později byl vydán *Obecný občanský zákoník platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími*.⁹ V tomto zákoníku se pod § 164 skrýval § 15 a § 16 z první novely.¹⁰

Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské z roku 1857 bude stěžejní publikací pro podrobný popis úpravy práva mezi rodiči a dětmi v následujících čtyřech podkapitolách. Změny nastalé v průběhu let budou připojeny ke konkrétním paragrafům.

1.1 O právech mezi rodiči a manželskými dětmi

Posláním posvátného svazku manželského bylo zplození dětí, tedy zabezpečení pokračování v rodové linii. Narozením dětí vznikla nová situace, kdy bylo nutno řešit právní vztahy (práva a povinnosti) mezi rodiči a manželskými dětmi.¹¹ Aby mohly narozené děti býti považované za manželské musely se narodit po více, jak sedmi měsících od uzavření manželství anebo do deseti měsíců po rozvodu nebo úmrtí

⁷ *Obecný zákoník občanský mocnářství rakouského a nařízení pozdější k němu se vztahující: doplněn příslušnými zákony a nařízeními o cizině, lenním právu, lesním hospodářství, literárním vlastnictví, manželském právu, matrikách, placení penězi, pomatenství, poplatcích za schování, poplatcích ze zůstalosti, prohlášení za mrtvého, scelování pozemků, spolčovacím právu, státním občanství, stěhování, stížnostech syndikátních, vodním právu, výsadách, vyvazení pozemků a vyvlastnění*. V Praze: Jindř. Mercy, 1885. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady.

⁸ JOKLÍK, František. *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou vyhlášený patentem ze dne 1. června 1811 č. 946 Sb. z. ve znění, jež se některým paragrafům dostalo císařskými nařízeními ze dne 12. října 1914 č. 276 ř. z., ze dne 22. července 1915 č. 208 ř. z. a ze dne 19. března 1916 č. 69 ř. z. (t. zv. novelami)*. 2. vyd. Praha: Hejda a Tuček, 1920, s. 4–6.

⁹ NOVÁK, Karel, ed. *Obecný občanský zákoník platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími*. 3., opr. vyd. Praha: Nákladem Spolku československých právníků „Všehrd“, 1930. Československé zákony.

¹⁰ NOVÁK, Karel, ed. *Obecný občanský zákoník platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími...*, § 164 (§ 15, § 16).

¹¹ *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhupectví B.A. Crednera, 1857, § 137.

manžela.¹² Povinností rodičů bylo pečovat o život a zdraví dětí, vychovávat je. Dále se museli starat o jejich psychický a tělesný rozvoj, jež byl důležitý pro jejich budoucí život. Též museli zabezpečit, aby se dítě vzdělávalo v náboženství. Rodiče, kteří o své dítě nedbali, byli stíháni podle trestního a školního zákona.¹³ Děti měly být vychováváné v katolické víře, teprve po dosažení 18. roku mohly přestoupit k jinému náboženství.¹⁴ Otec byl hlavní živitel rodiny a jeho povinností bylo vyživovat své děti do té doby, než se o sebe začaly starat samy. Matčinou povinností bylo starat se o domácnost a pečovat o děti, zejména o jejich zdraví.¹⁵

Aby děti při rozvodu svých rodičů netrpěly soudním řízením, bylo v zákoně ustanoveno, že chlapi do čtyř let a dívky do sedmi let byli ponecháni v matčině péči. Dívky i po dovršení sedmi let. Otcovou povinností bylo i nadále děti vyživovat.¹⁶ **O šedesát tři let později** podle **ustanovení v § 142 v Obecném zákoníku občanském pro republiku Československou rozhodoval soud o tom, kdo měl děti po rozvodu vychovávat a starat se o ně.**¹⁷ Pokud otcovo jmění nedostačovalo k zajištění výživy dětí, musela matka převzít jeho povinnost. Neměla-li ani ona dostatek finančních prostředků, převzali tuto povinnost rodiče z otcovy strany a po nich matčini rodiče.¹⁸ Povinností rodičů bylo společně své děti vychovávat, dohlížet na jejich chování. I dětem zákon ukládal povinnost, a to být vůči svým rodičům poslušní a chovat se k nim s úctou.¹⁹

Rodiče měli dle zákona právo své nezvěstné děti hledat a žádat je zpět. Též měli právo své děti, jež byly neposlušné, nemravné a rušily svým chováním domácí řád, potrestat způsobem, který uznali za vhodný, ale nesměl být zdraví dětem škodlivý. Při hledání svých dětí byli rodiče podporováni ze strany úřadů.²⁰

¹² *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské.* V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 138.

¹³ *Tamtéž*, § 139.

¹⁴ *Tamtéž*, § 140.

¹⁵ *Tamtéž*, § 141.

¹⁶ *Tamtéž*, § 142.

¹⁷ JOKLÍK, František. *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou...*, § 142.

¹⁸ *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské.* V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 143.

¹⁹ *Tamtéž*, § 144.

²⁰ *Tamtéž*, § 145.

Dle zákona se manželské děti jmenovaly podle svého otce, obdržely jeho znak (erb), nabyly práv jeho rodu a stavu. Děti tak zajistily pokračování rodu.²¹ Otec jako hlava rodiny měl nad svými dětmi moc, jež se nazývala otcovská. Její platnost počínala narozením dětí a končila jejich zletilostí nebo úmrtím otce.²² **Pojetí otcovské moci vyvstalo z římského práva, který měl nepřímý vliv na vytvoření § 147 v *Obecném zákoníku občanském z roku 1811*.**²³ **I v roce 1947 nadále platila otcovská moc.**²⁴ Děti, nad nimiž měl otec otcovskou moc, nemohly bez jeho vědomí svobodně nakládat se svým jménem. Otec měl právo a zároveň povinnost zastupovat své nezletilé děti.²⁵ Děti se staly zletilými dovršením **dvaceti čtyř let**. V ten okamžik přestala platit otcovská moc. Otcovská moc mohla také být předčasně ukončena. V prvním případě otec svého dospělého syna z moci otcovské propustil. V druhém případě otec svému dvacetiletému synovi dovolil vedení své vlastní domácnosti.²⁶ **V *Obecném zákoníku občanském pro republiku Československou z roku 1920* byla v § 174 snížena hranice zletilosti dítěte na 21 let.**²⁷ U dětí, které byly tělesně nebo duševně postižené, dával zákon otci právo požádat o prodloužení otcovské moci, jelikož takovéto děti nebyly schopné samostatně se o sebe starat.²⁸ K prodloužení otcovské moci došlo i u zdravých dětí, a to v případě, kdy se dostaly do rozporu se zákonem a daly tak najevo, že bez otcova dohledu nejsou schopné žít samostatný poctivý život.²⁹

Rodiče byli povinni své děti vychovávat a živit, tudíž nemohli později po svých dětech žádat náhradu za vynaložené prostředky na jejich výchovu, i kdyby děti v budoucnu

²¹ *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 146.

²² *Tamtéž*, § 147.

²³ VESELÁ, Renata. *Vybrané historické zdroje současného rodinného práva*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-189-4, s. 39–40.

²⁴ VESELÝ, Vilém, PIVOŇKOVÁ, Marie a KAVALÍR, Jiří, ed. *Obecný zákoník občanský a souviselé zákony (podle stavu ke dni 1. února 1947)*. V Praze: V. Linhart, 1947. Právnícká knihovna, s. 55.

²⁵ *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 152.

²⁶ *Tamtéž*, § 174.

²⁷ JOKLÍK, František. *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou...*, § 174.

²⁸ *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 172.

²⁹ *Tamtéž*, § 173.

nabyly nezměrného bohatství. Na druhou stranu, dostali-li se rodiče do nuzných poměrů, povinností dětí bylo své rodiče živit.³⁰

Vdala-li se nezletilá dcera, přešla z pod moci otcovské pod moc mužovu. Ale její jmění i nadále spravoval otec, jelikož byla nezletilá. Když nezletilé manželce zemřel manžel, přešla opět pod moc otcovskou, aby jako nezletilá vdova byla chráněna.³¹

Otec, který zanedbával výchovu svých dětí, byl zbaven otcovské moci jednou pro vždy. Pokud svým dětem nezajistil lékařskou péči v případě, kdy mohl, byl podle povahy svého provinění trestán pobytem jedním až šesti měsíci ve vězení.³² Začal-li otec zneužívat otcovskou moc, kterou měl nad svým dítětem a tím mu ubližoval, mohlo samotné dítě podat na svého otce stížnost u soudu. Každý občan nebo nejbližší příbuzný měl povinnost oznámit soudu špatné zacházení s dítětem ze strany otce. To samé platilo i o matce. Rodiče, kteří zneužívali svého nadřazeného postavení nad svými dětmi, byli nejdříve ze strany soudu pokáráni, po druhé jim soud hrozil odebráním rodičovské moci a odejmutím dítěte. Pokud rodiče své chování nenapravili, bylo jim dítě odebráno z péče a dáno do výchovy na jiné místo. **(Pozn.** Kam byly děti umístěny, se zákoník nezmiňoval. Byly umístěvané do útulků, sirotčinců nebo cizích rodin?) Veškeré výdaje spojené s výchovou dítěte u někoho jiného hradili rodiče. Nebyli-li schopni výlohy za výchovu jejich dítěte zaplatit, převzal tuto povinnost úřad. Dítěti byl určen poručník. Rodiče byli dále potrestáni pobytem ve vězení, a to po dobu jednoho týdne až tří měsíců.³³ **V roce 1920 se v § 178a z Obecného občanského zákoníku pro republiku Československou dovídáme, že týrané, opuštěné a zanedbané dítě bylo vzato do ústavu nebo spolku, který zabezpečil jeho výchovu. Poručenský soud mohl rozhodnout, že dítě, které bylo vychovávané v takovém to zařízení jej neopustilo do té doby, než jeho výchova skončila.**³⁴

Zákoník všechno líčí jako samozřejmost, jako realitu. Ale jaké byly skutečné společenské poměry? Byly všechny zákony striktně dodržovány, záleželo skutečně úřadům na trpících

³⁰ *Kniha všeobecných zákonů občanských říše rakouské.* V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhupectví B.A. Crednera, 1857, § 154.

³¹ *Tamtéž*, § 175.

³² *Tamtéž*, § 177.

³³ *Tamtéž*, § 178.

³⁴ JOKLÍK, František. *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou...*, § 178a.

dětech, pečovaly o ně tak, jak to popisuje zákoník? Jedna strana mince je, že to bylo napsáno, druhá je, zda to tak ve skutečnosti bylo.

1.2 Právní poměr mezi rodiči a nemanželskými dětmi

Nemanželské děti neměly stejná práva jako děti manželské. Protože kdyby měly manželské i nemanželské děti stejná práva, tak by mohly uzavření manželství považovat za zbytečné. I když nemanželské děti za chyby svých rodičů nemohly, nesly následky jejich hříchu. Za nemanželské dítě bylo považováno takové, které nebylo počato v manželství, i když ho porodila manželka. Pokud manželka porodila dítě před sedmým měsícem po uzavření manželství nebo po desátém měsíci po skončení manželství mohl se manžel ze zákona domnívat, že dítě nebylo počato v manželství. Takto narozené děti byly považovány za nemanželské.³⁵ Jelikož manžel měl právo rozhodnout, zda dítě, které se narodilo v prvním půlroce manželství, pojme za vlastní, mohl do tří měsíců od jeho narození podat žalobu k soudu. V žalobě bylo napsáno, že o těhotenství své manželky před uzavřením manželství nevěděl a zároveň tím žádal o prohlášení dítěte za nemanželské. Naopak věděl-li manžel o těhotenství své manželky před uzavřením manželství a narodilo-li se dítě do půl roku od jeho uzavření a manžel své otcovství popíral, bylo dítě považováno za manželské.³⁶ Odmítal-li manžel dítě narozené z manželského porodu uznat za své, podal žalobu k soudu na uznání dítěte za nemanželské, ale zároveň musel dokázat, že dítě nemohl zplodit. V takovém případě musel soud určit dítěti zástupce, který ho zastupoval a zkoumal všechny důvody, které otec uváděl na důkaz toho, že dítě nezplodil. Zástupce dítěte všechny důvody prozkoumal a následně rozhodl buď v neprospěch nebo prospěch otce. I kdyby se manželka dopustila cizoložství a přiznala to, nemohlo být dítěti upřeno právo manželského porodu. O tom rozhodoval otec, jelikož na něm bylo, jestli dítě přijal za své či nikoli.³⁷ Umřel-li muž před dobou, kdy měl právo popřít manželský porod, měli jeho dědicové právo žádat o prohlášení dítěte za nemanželské.³⁸

³⁵ *Kniha všeobecných zákonův občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 155.

³⁶ *Tamtéž*, § 156.

³⁷ *Tamtéž*, § 158.

³⁸ *Tamtéž*, § 159.

Za určitých okolností mohly být nemanželské děti prohlášeny za manželské. Nemanželské děti narozené mimo manželství, které následně sňatkem svých rodičů byly přijaté do rodiny, se počítaly mezi potomky manželsky zplozené.³⁹ „...*prohlášení dítek nemanželských za manželské spočívá v tom, když ony dvě osoby, jež mimo manželství dítky zplodily, později do manželství vstoupí, kde dle zákona tyto dítky, jakož i veškeré jejich potomstvo za manželské považovány býti mají.*“⁴⁰ Účelem tohoto zákona bylo, aby rodiče, kteří zplodili děti mimo manželství, následně manželství uzavřeli, a to pro dobro dětí.⁴¹

Nemanželský původ neměl vliv na vážnost dítěte ve společnosti a na jeho výživu.⁴² **Tomu o padesát osm let později odporuje Foustka ve své knize *Péče o dítě. „Dítě nemanželské se před společností a zákonem pokládá za méně oprávněné a méně cenné.*“**⁴³ Za otce nemanželského dítěte byl považován muž, který měl intimní styk s matkou dítěte a uplynulo od něj nejméně šest měsíců, a ne víc než deset měsíců.⁴⁴ Otcovo jméno bylo s jeho svolením zapsáno do knihy křtů. Duchovní a kmotr museli dosvědčit, že otce dítěte osobně znají, aby bylo vše potvrzeno.⁴⁵ **V *Obecném občanském zákoníku platném v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími z roku 1930* byl z první novely pod § 164 uveden § 15 a § 16. Podle této novely byli vedoucí matrik povinni pravidelně zasílat okresnímu soudu daného obvodu soupisy nemanželských porodů.**⁴⁶ (Pozn. Tato informace je pro nás významná, jelikož souvisí s činností okresní péče o mládež.) Práva dítěte hájil soud a to tak, že se snažil údajnému otci dokázat otcovství nebo otce dítěte vyhledat. Po uznání otcovství měl soud otci stanovit výši příspěvků na dítě. Soud nemusel stanovovat výši příspěvku nemanželskému otci, dokud plnil svoje povinnosti nebo pokud jeho poměry vylučovaly možnost jeho přispívání na

³⁹ *Knihy všeobecných zákonů občanských říše rakouské.* V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 161.

⁴⁰ *Tamtéž*, § 161.

⁴¹ *Tamtéž*, § 161.

⁴² *Tamtéž*, § 162.

⁴³ FOUSTKA, Břetislav. *Péče o dítě: sociální postavení evropské mládeže a její ochrana.* Praha: J.R. Vilímek, [1915]. Za vzděláním, s. 14.

⁴⁴ *Knihy všeobecných zákonů občanských říše rakouské.* V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 163.

⁴⁵ *Tamtéž*, § 164.

⁴⁶ NOVÁK, Karel, ed. *Obecný občanský zákoník platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími...*, § 15.

výživu dítěte.⁴⁷ Otec nad svými nemanželskými dětmi neměl otcovskou moc. Nemanželské děti neměly nárok na otcovo příjmení, šlechtický titul, ani na znak. **Dostaly příjmení své matky.**⁴⁸

Rodiče, kteří neuzavřeli manželství, měli povinnost své nemanželské děti vyživovat a vychovávat. Tento zákon jim umožňoval využití adekvátních prostředků, jež byly potřebné k výchově dítěte. Nemanželskému dítěti byl vždy přidělen poručník, který hájil jeho práva.⁴⁹ Výživu nemanželského dítěte hradil jeho otec. Jen ve výjimečných případech nesla odpovědnost za výživu dítěte matka. A to v těch případech, kdy otec dítěte zemřel nebo nebyl-li znám. Nemanželskému dítěti byla výživa poskytována do té doby, než bylo schopno starat se samo o sebe.⁵⁰ Matka měla právo své nemanželské dítě vychovávat k budoucímu povolání, chtěla-li a měla-li na to prostředky. Budoucí povolání nemanželského dítěte bylo určeno poručníkem. Veškeré náklady spojené s výživou dítěte hradil otec.⁵¹ Ačkoliv otec neměl nad svým nemanželským dítětem otcovskou moc, měl povinnost, v případě nevhodné výchovy ze strany matky, dítě matce odebrat. Vzal ho buď k sobě nebo jej dal do výchovy do jiné rodiny. Náklady spojené s výchovou dítěte u někoho jiného platil otec. Pokud na to jeho finanční prostředky nestačily, mohl požádat matku dítěte o příspěvek.⁵² V případě úmrtí matky nebo otce přecházela vyživovací povinnost na dědice rodičů nemanželského dítěte.⁵³

1.3 Osvojení dítěte

Manželé, kteří neměli vlastní děti, si mohli nějaké dítě osvojit.⁵⁴ Osvojitelům muselo být víc jak padesát let. Osvojenec musel být o osmnáct let mladší než jeho osvojitelé, aby mohl být považován za dítě osvojitelů.⁵⁵ **Podle § 180 v Obecném zákoníku občanském**

⁴⁷ NOVÁK, Karel, ed. *Obecný občanský zákoník platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími...*, § 16.

⁴⁸ *Knihla všeobecných zákonů občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857, § 165.

⁴⁹ *Tamtéž*, § 166.

⁵⁰ *Tamtéž*, § 167.

⁵¹ *Tamtéž*, § 168.

⁵² *Tamtéž*, § 169.

⁵³ *Tamtéž*, § 171.

⁵⁴ *Tamtéž*, § 179.

⁵⁵ *Tamtéž*, § 180.

*pro republiku Československou z roku 1920 muselo být osvojitelům víc jak čtyřicet let.*⁵⁶ K osvojení dítěte byl potřeba souhlas manželského otce dítěte. Nebyl-li už naživu nebo bylo-li dítě nemanželské, bylo potřeba souhlasu ze strany matky, poručníka a soudu. Dítě dávalo souhlas se svým osvojením pouze v případě, bylo-li plnoleté. Souhlas nezletilého dítěte nebyl zapotřebí, jelikož **nemělo právní vůli**. Aby osvojení dítěte nabylo právní moci, muselo být potvrzeno od zemského řízení.⁵⁷ Osvojené dítě získalo příjmení svých osvojitelů, ale nadále muselo mít i příjmení svých biologických rodičů. **Osvojenec užíval příjmení svých rodičů a příjmení osvojitelů**. Osvojenec byl nadále příslušníkem šlechtického rodu svých skutečných rodičů.⁵⁸ Mezi osvojiteli a osvojenecem panovala stejná práva jako mezi vlastními rodiči a dětmi. Osvojenec přecházel z otcovského moci svého vlastního otce pod otcovskou moc osvojitele. Ale osvojením neztratilo práva své vlastní rodiny.⁵⁹ Ke zrušení osvojení mohlo dojít různými způsoby. Prvním bylo, že zletilý osvojenec mohl souhlasit se zrušením právního poměru mezi ním a osvojiteli. Druhým bylo, že se zrušením osvojení museli souhlasit právní zástupci dítěte. takže osvojitelé nemohli osvojence ze své moci propustit. Po zrušení osvojení nad nezletilým dítětem se manželské dítě opět vrátilo pod otcovskou moc svého biologického otce. Nemanželskému dítěti byl opět přidělen poručník.⁶⁰

1.4 Pěstounská péče

Lidé, kteří neměli vlastní děti, ale bylo jim líto sirotků nebo dětí chudých rodičů, mohli přijmout takovéto děti do své péče a vychovávat je. Aby děti neutrpěly tímto způsobem výchovy újmu, uzavřeli jejich rodiče s budoucími pěstouny. Smlouva měla být uzavřená ve prospěch dětí a musela být potvrzena soudcem. Pěstouni přijímali děti do své péče ze své dobré vůle. Nemohli tedy žádat o finanční prostředky potřebné k výchově svého svěřence. Pěstouni měli právo vychovávat přijaté dítě do jeho 22 let a zároveň ho vést k domácím i polním pracím a dále měli právo nechat dítě učit nějakému řemeslu. Nad dětmi byl vykonáván dohled ze strany obecních úřadů.⁶¹

⁵⁶ JOKLÍK, František. *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou...*, § 180.

⁵⁷ *Kniha všeobecných zákonův občanských říše rakouské*. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhupectví B.A. Crednera, 1857, § 181.

⁵⁸ *Tamtéž*, § 182.

⁵⁹ *Tamtéž*, § 183.

⁶⁰ *Tamtéž*, § 185.

⁶¹ *Tamtéž*, § 186.

2 Zemský sirotčí fond

Říšský zákon ze dne 3. června 1901 č. 62 a zákon zemský ze dne 29. října 1902 č. 78 upravovaly nakládání se správními přebytky hromadných pokladen sirotčích.⁶²

Říšský zákon ze dne 3. června 1901 č. 62 stanovil hromadným pokladnám v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, ale i v korunních zemích Rakouska-Uherska povinnost odvádět každý rok v letech 1901 až 1910 správní přebytky. Peníze byly určeny na výchovu chudých sirotků až do jejich osmnácti let.⁶³ Za sirotky byly považovány děti chudé a poloosiřelé – měly pouze jednoho z rodičů.⁶⁴

Vydáním zemského zákona 29. října 1902 č. 78 byl založen Zemský sirotčí fond, který převzal přebývající finanční prostředky ze sirotčích pokladen.⁶⁵ Zemský výbor spravoval Zemský sirotčí fond a rozhodoval o tom, které dítě bylo přijato do péče, která byla hrazena z jeho strany. Úkolem zemského výboru bylo dohlížet na to, aby děti podporované Zemským sirotčím fondem byly náležitě vychovávány.⁶⁶

Zemský výbor království Českého byl odpovědný za provádění zemského zákona ze dne 29. října 1902. Jeho povinností bylo zajistit, aby se dostalo podpory co největšímu počtu sirotků a nezaopatřených dětí ze Zemského sirotčího fondu.⁶⁷

Zemský výbor království Českého oslovil ústavy, které do té doby pečovaly o osiřelé děti a domluvil se s nimi, za jakých podmínek se budou o tyto děti nadále starat. Péče o osiřelé děti v těchto ústavech byla podporovaná Zemským sirotčím fondem. Ústavy za každé čtvrtletí následně předkládaly zemskému výboru zprávy o jejich školním prospěchu, chování a zdravotním stavu.⁶⁸

⁶² SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího: Zákon říšský ze dne 3. června 1901 č. 62 a zákon zem. ze dne 29. října 1902 č. 78 ve příčině upotřeb. částí správních přebytků hromadných pokladen sirotčích s návodem ku prov. zákona zem. dle instrukce zem. výborem vydané.* Praha: Rud. Storch, [1905], s. 1.

⁶³ *Tamtéž*, § 1, § 2.

⁶⁴ *Tamtéž*, § 3.

⁶⁵ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy.* Chrudim: K. Adámek, 1906, s. 24.

⁶⁶ SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího: ...*, s. 12.

⁶⁷ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy.* Chrudim: K. Adámek, 1906, s. 26.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 27.

Zřizování nových sirotčinců či podobných ústavů bylo podporováno zemským výborem, který těmto ústavům zaručil podporu Zemského sirotčího fondu na výchovu konkrétního počtu dětí v nově zřízeném ústavu.⁶⁹

Těžiště práce Zemského sirotčího fondu spočívalo v podpoře výchovy dětí v rodinách, což bylo oproti výchově v ústavech levnější a pro praktický život dětí více přínosnější. Na rodiny, které se dobrovolně ujali péče o osiřelé děti, dohlížel obecní úřad spolu se sirotčími radami.⁷⁰ Zemský výbor království Českého konstatoval, že hromadná výchova sirotků a opuštěných dětí v sirotčincích nemohla nahradit rodinnou výchovu. Sirotčince a jiné ústavy, jež pečovaly o osiřelé děti, byly neustále přeplněny. Počet dětí v jednom ústavu se pohyboval kolem sta dětí.⁷¹

2.1 Pěstounská péče podporovaná Zemským sirotčím fondem

Povinností okresních výborů, dle zákona zemského, bylo vést evidenci o všech dětech v jejich okresu, které měly být vychovávány u pěstounů nebo v ústavech za podpory Zemského sirotčího fondu. Dále evidovaly pěstouny těchto dětí a veškeré změny, které se ve výchově dětí udály.⁷² Dítě, které bylo přijaté do výchovy pěstouny, jim muselo být odevzdáno spolu s křestním a domovským listem. Křestní a domovský list musel být předložen obecnímu úřadu v obci, ve které pěstouni bydleli.⁷³ Zemský výbor povoloval příspěvek na výchovu dětí i jeho výši. Přitom bral ohled na potřeby, zdraví a věk dítěte. Dále měl na zřeteli majetkové poměry pěstounů.⁷⁴ Obecní úřad příslušné obce vyplnil potřebné informace o pěstounech do zvláštního seznamu. Dále vyplnil a potvrdil tzv. oznámení o vstoupení, které muselo být podepsané pěstouny, jež dítě přijímali do péče. Následně jim úřad vydal dítě a průkazní listiny. Oznámení o vstoupení zaslal Zemskému okresnímu výboru, který po jeho obdržení obratem zaslal pěstounům přes obecní úřad tzv. pěstounskou knížku.⁷⁵

⁶⁹ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy*. Chrudim: K. Adámek, 1906, s. 28–29.

⁷⁰ BUDÍNSKÝ, Václav. *Obecní rady sirotčí a péče o mládež*. Praha: B. Hůrka, 1918. Úřednická knihovnička; č. [3]. 23, s. 10.

⁷¹ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy*. Chrudim: K. Adámek, 1906, s. 35–36.

⁷² SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího: ...*, s. 12.

⁷³ *Tamtéž*, s. 13.

⁷⁴ SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího: ...*, s. 17.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 13.

Zemský výbor se snažil o umístování dětí do pěstounských rodin, kterých bylo poněkud málo. Zemský výbor spolu s okresními výbory dohlížel skrze starostu obce na výchovu sirotků a opuštěných dětí u pěstounů.⁷⁶ Starosta dohlížel na to, aby měly děti kde bydlet, dostávalo se jim dostatečné výživy a ošacení.⁷⁷ Mezi povinnosti pěstounů také patřilo na konci každého školního roku ukazovat okresnímu výboru vysvědčení dítěte. Pokud vysvědčení dítěte neodpovídalo představám okresního výboru, bylo úkolem pěstounů zjistit důvod špatného vysvědčení a snažit se s dítětem o nápravu.⁷⁸

Pěstouni pobírali tzv. ošetřovací příspěvek, který vyplácel obecní úřad. Pro vyplacení příspěvku museli pěstouni předložit pěstounskou knížku. Do pěstounské knížky se zapisoval den výplaty příspěvku, za jaké období a jeho výše. Příspěvky, které byly poskytovány pěstounům na výchovu dětí, byly vypláceny měsíčně. Vychovavací příspěvek kolem roku 1918 činil 6-15 korun.⁷⁹

V pěstounské knížce byly zaznamenány údaje o osiřelém dítěti, o pěstounech a o povolení vychovavacího příspěvku. Do pěstounské knížky se zapisovaly výplaty vychovavacího příspěvku a případné poučení o povinnostech pěstounů.⁸⁰

Pro každý okres byla vyhrazena určitá částka vychovavacích prostředků na zajištění výchovné péče osiřelých dětí. Jakou částku každý sirotek dostal, záleželo na počtu osiřelých dětí v daném okrese. Byl-li počet osiřelých dětí na vyčleněnou částku vyšší, musel být příspěvek snížen tak, aby každý sirotek obdržel nějakou částku. Proto bylo zcela běžné, že výše vychovavacích prostředků se okres od okresu výrazně lišila.⁸¹

Zemský výbor vydal instrukci, podle které mohlo zastupitelstvo okresu zřídit zvláštní pomocný orgán. Ten měl svou činností pomáhat okresnímu výboru. Zemským zákonem bylo doporučeno, aby se pomocný orgán nazýval *Obvodní sirotčí komise*. Obvodní sirotčí komise měly společně s obecními úřady dohlížet na výchovu dětí u pěstounů. Mezi členy

⁷⁶ BUDÍNSKÝ, Václav. *Obecní rady sirotčí a péče o mládež*. Praha: B. Hůrka, 1918. Úřednická knihovnička; č. [3]. 23, s. 10–11.

⁷⁷ SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího*: ..., s. 14.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 22.

⁷⁹ BUDÍNSKÝ, Václav. *Obecní rady sirotčí a péče o mládež*. Praha: B. Hůrka, 1918. Úřednická knihovnička; č. [3]. 23, s. 10–11.

⁸⁰ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy*. Chrudim: K. Adámek, 1906, 57 s., s.39.

⁸¹ *Tamtéž*, s. 41.

komise měl patřit starosta obce, člen okresního výboru, duchovní, obvodní lékař, učitel a dobročinné osoby.⁸²

Netuším, byly-li *Obvodní sirotčí komise* skutečně zřízeny, ale na stejném principu fungovaly *sirotčí rady*, o kterých se zmiňuji v podkapitole níže.

2.2 Sirotčí rady

Sirotčí rady můžeme chápat jako předchůdce institucí, které se později zabývaly péčí o mládež. Za zakladatele sirotčích rad je považován okresní soudce Franz Janisch, který v roce 1900 založil v Čechách první sirotčí radu. Vzorem mu byly sirotčí rady, jež byly zakládány v Německu.⁸³

Sirotčí rady byly chápány jako pomocné orgány. Členové sirotčích rad byly zejména osoby, které disponovaly dostatečným zájmem a pochopením pro osiřelé děti. Jejich členství nebylo podmíněno členstvím v okresním zastupitelstvu. Cílem zřízení těchto rad bylo zvýšit zájem o mravní, sociální a materiální stránku péče o sirotky a opuštěné děti. V každém okrese byla jedna sirotčí rada, která organizovala péči o chudou, osiřelou a opuštěnou mládež.⁸⁴

Součástí okresu byly i obce, ve kterých byla snaha zakládat obecní sirotčí rady. Obecní sirotčí rada byla poradním, výkonným a pracovním orgánem obce. Svým působením pomáhala obci při provádění péče o mládež. Snažila se poskytnout dětem materiální podporu a ochraňovat je před chudobou. Obecní rady sirotčí se staraly zejména o chudé, opuštěné, zanedbané děti a kojence. Zasedání obecních sirotčích rad se účastnil starosta, zástupce školy (učitel), místní důvěrník okresní komise péče o mládež a duchovní. Mezi členy obecních sirotčích rad dále patřil obvodní lékař, člen obecního výboru a občané, kterým nebyl osud osiřelých, chudých a zanedbaných dětí lhostejný.⁸⁵

V okrese působily okresní sirotčí rady. Součástí okresních sirotčích rad měli být „*zástupci samosprávných zastupitelstev, zástupci poručenských úřadů, duchovenstva a učitelstva*,

⁸² SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího:...*, s. 22–23.

⁸³ CERMÁN, Alois. *Sirotčí rady v obcích*. 2. rozmn. a opr. vyd. V Soběslavi: Nákladem knihkupce Rudolfa Faitlíka, 1908, s. 14.

⁸⁴ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy*. Chrudim: K. Adámek, 1906, 57 s., s.49–50.

⁸⁵ BUDÍNSKÝ, Václav. *Obecní rady sirotčí a péče o mládež*. Praha: B. Hůrka, 1918. Úřednická knihovnička; č. [3]. 23, s. 4–5.

zástupci obvodních a městských lékařů“⁸⁶, a v neposlední řadě zástupci dobročinných spolků, které pečovali o chudou mládež. Nejdůležitější úlohu měly ženy, jelikož ty jako matky měly zkušenost s výchovou dětí, tudíž mohly býti nápomocné při péči o chudé, opuštěné a osiřelé děti.⁸⁷

Posláním sirotčích rad bylo „*navrhovat soudu způsobilé poručníky, provádět dozor nad činností poručníků, oznamovat soudu veškeré nepřístojnosti v ošetřování, provádět soudní usnesení na vydání nezletilců do vychovatelů a opatroven, pěstovati potřebný styk s těmito ústavy, podporovati poručníky v úřední agendě před politickými a obecními úřady, činiti návrhy na odměnu a poctění zasloužilých pěstounů*“.⁸⁸

⁸⁶ ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy*. Chrudim: K. Adánek, 1906, s. 51.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 51.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 51.

3 Počátky péče o mládež

Zrod organizované péče o mládež můžeme spatřovat již za vlády Rakouska–Uherska. Péči o mládež upravoval zákon o obcích z roku 1862 a dále zákon o domovském právu č. 105 z roku 1863.⁸⁹ Domovské právo bylo tvořeno normami, na jejichž základě vznikl právní poměr mezi jednotlivcem a obcí. Každý obyvatel obce měl „*právo na nerušený pobyt a na opatření chudinské*“.⁹⁰ Podle zákona o domovském právu měla obec povinnost „*starat se o chudé osiřelé a o jejich výchovu k výdělečné způsobilosti*“.⁹¹ Chudinská péče byla obstarávána na základě chudinského zákona č. 59 z roku 1868.⁹²

Domovský a chudinský zákon přikazoval obcím poskytnout chudým dětem výživu, výchovu a lékařské ošetření. Aby mohlo chudé dítě požádat obci o pomoc na základě tohoto zákona, muselo být příslušníkem konkrétní obce, kde žádalo o ochranu a podporu z její strany. Aby byla chudému dítěti poskytnuta podpora v jeho nelehké životní situaci muselo prokázat, že nemá žádný příjem ani majetek, tedy řekneme-li to lapidárně: „*Bylo chudé jako kostelní myš.*“ Dále muselo prokázat, že je na světě úplně samo, odkázáno samo na sebe, že neexistovala žádná osoba, která by o něj dle občanského zákona mohla pečovat. Nakonec muselo doložit, že vzhledem ke svému věku, nemoci nebo postižení není schopno výdělečné činnosti. Chudinský zákon nařizoval domovským obcím poskytnout pomoc kterémukoli dítěti, které o ni požádalo bez ohledu na to, bylo-li dokončeno prověřování, zdali je skutečně chudé.⁹³ Bylo-li tomu tak ve skutečnosti, je zpětně těžké posuzovat.

Zajímavé je, že dítě mohlo požádat o pomoc pouze tehdy, až když bylo úplně na dně svých sil, bez veškerých prostředků. Proč se úplně bídě nezabránilo předem? Zamysleme se, jak dlouho asi muselo chudé dítě bez jakýchkoli prostředků čekat, než se mu dostalo pomoci, o kterou žádalo. Bylo to v řádu dní, týdnů, měsíců nebo roků? A dožilo se toho?

⁸⁹ TITZL, Boris. *Péče o tělesně postižené dítě: sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985, s. 14.

⁹⁰ ENGLIŠ, Karel. *Chudinství v království Českém na počátku XX. století: vydání české*. V Praze: Zemský statistický úřad, 1908, CCXCII. Zprávy Zemského statistického úřadu království Českého, s. XXVII.

⁹¹ TITZL, Boris. *Péče o tělesně postižené dítě: sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985, s. 14.

⁹² *Tamtéž*, s. 14.

⁹³ PURKYŇOVÁ, Marie. *Sociální péče dříve a dnes*. Praha: Ministerstvo práce a sociální péče, 1949. Referáty pro školení odborných zaměstnanců jeslí, útulků, dětských domovů a domovů pro matky a děti, s. 19–20.

Purkyňová uvádí, že v roce 1930 byla v naší zemi „úroveň chudinského zaopatření taková, že obecný chudý byl téměř na úrovni středověkého žebráka“.⁹⁴

Z výše uvedeného je patrné, že veřejná péče, jež byla chudým dětem poskytována, byla nedostatečná. S tím souvisí zahájení činnosti dobrovolné péče o mládež, která byla složena z jednotlivců a charitativních spolků. Společně konaly dobročinnost, která byla nesystematická a nesjednocená.⁹⁵

Na počátku 20. století zahájily svou činnost *ústřední organizace pro péči o mládež*, jejichž cílem bylo sjednotit dobrovolnou a veřejnou péči o mládež.⁹⁶

3.1 Okresní péče o mládež

Roku 1907 se ve Vídni konal říšský⁹⁷ sjezd péče o mládež. V závěru sjezdu byl založen *Ústřední poradní sbor pro péči o mládež ve Vídni*. V království Českém byly zřízeny *Zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež*. V roce 1908 umožnil spolkový zákon přeměnu *Zemské komise pro ochranu dětí a péči o mládež* na spolky a vznikly tak *České Zemské Komise pro péči o mládež*. České zemské komise organizovaly péči o mládež v království Českém, podporovaly veřejné i soukromé instituce, jež se zabývaly péčí o mládež.⁹⁸ Snažily se o umístování dětí do pěstounských rodin, poskytovaly příspěvky na jejich výchovu a zřizovaly dětské, též rodinné kolonie a výchovné ústavy.⁹⁹ Česká zemská komise zakládala *Okresní komise pro péči o mládež*. Okresní komise byly

⁹⁴ PURKYŇOVÁ, Marie. *Sociální péče dříve a dnes*. Praha: Ministerstvo práce a sociální péče, 1949. Referáty pro školení odborných zaměstnanců jeslí, útulků, dětských domovů a domovů pro matky a děti, s. 20.

⁹⁵ TRAPL, Jiří a KRATINA, Vladimír. *Dobrovolná péče o mládež*. Praha: Orbis, 1944, s. 1.

⁹⁶ *Tamtéž*, s. 1.

⁹⁷ **Pozn.** rozuměj sjezd týkající se zemí předlitavské části Rakouska–Uherska

⁹⁸ KOLLMANNOVÁ, Růžena. 15 let práce České Zemské Komise pro péči o mládež v Praze. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1924, 3(4), 103–105.

⁹⁹ KOLLMANNOVÁ, Růžena. 15 let práce České Zemské Komise pro péči o mládež v Praze. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1924, 3(5), 129.

sloučeny se sirotčími radami.¹⁰⁰ Jednalo se o dobrovolné spolky, jež podporovaly potřebnou mládež a byly zakládány v soudních okresech.¹⁰¹

Činnost *Okresní komise pro péči o mládež*, později *Okresní péče o mládež* (dále OPM), byla přerušena první světovou válkou a její obnovení nastalo v roce 1921. OPM byly reorganizovány a staly se z nich „*poloveřejné instituce*“. Instituce z jedné části financované státem, obcemi, zeměmi a okresy. Druhou část financí získávaly dobročinnými akcemi a sbírkami.¹⁰² V roce 1921 vydalo *Ministerstvo sociální péče* stanovy, s nimiž se změnil název *Okresní komise pro péči o mládež* na *Okresní péči o mládež*.¹⁰³

Nové stanovy určily okresním pečím o mládež organizovat a provozovat dobrovolnou péči o mládež, a to z důvodu ochrany mládeže a harmonického vývoje jejich osobnosti.¹⁰⁴ Úkolem OPM bylo organizovat a sdružovat sociální zařízení pro péči o mládež v daném okrese. OPM se snažila zajistit co nejkvalitnější sociální péči o mládež, což bylo zřetelné z její aktivní depistážní činnosti dětí, které potřebovaly její ochranu a pomoc. Dále vedla registr rodin, které by v případě nutnosti byly ochotné starat se o cizí dítě. Celkově chtěla zabránit negativnímu působení na vývoj tehdejší mládeže.¹⁰⁵

Činnost OPM se vztahovala na celý okres. OPM vedla evidenci o dětech, které potřebovaly ochranu. Jednalo se zejména o děti opuštěné, nemanželské, mravně vadné, děti tělesně nebo mentálně postižené a o sirotky. Dále měly přehled o příspěvcích, které byly vypláceny pěstounům. Prostřednictvím důvěrníka dohlížely na děti u pěstounů.¹⁰⁶ Dále měla zakládat „*poradny a útulky pro matky a kojence, jesle, opatrovny, mateřské*

¹⁰⁰ KOLLMANNOVÁ, Růžena. 15 let práce České Zemské Komise pro péči o mládež v Praze. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1924, 3(4), 103–105.

¹⁰¹ KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol, s. 7.

¹⁰² ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 11.

¹⁰³ HRIŇOVÁ, Denisa. *Problémová mládež v českých zemích v 1. polovině 20. století aneb mládež „mravně vadná“*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, s. 47.

¹⁰⁴ KOSTINEC, Antonín. Úkoly Okresních pečí o mládež ve větších městech. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1925, 4(6), 163.

¹⁰⁵ HLAVA, Karel. *Sociální péče o mládež: pro druhý ročník ústavů ke vzdělání učitelek mateřských škol*. Praha: Čs. grafická Unie, 1939, s. 14.

¹⁰⁶ KOSTINEC, Antonín. O organisaci práce v okresních pečích o mládež. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha; Brno: Česká zemská komise, 1922, 1(10), 289–291.

školy a jiné ústavy a zařízení pro děti a mládež“. V její kompetenci byl i výkon hromadného poručení a opatrovnictví. Podstatnou úlohu také měla v trestním řízení proti mladistvým a zajišťovala koordinaci všech dobrovolných sociálních péčí o mládež v jejím obvodu.¹⁰⁷

Okresní péče o mládež měly přehled o dětech v jednotlivých obcích ve svém obvodu díky svým důvěrníkům, na které ve větších obcích navazovaly místní péče o mládež (dále MPM). V kompetenci MPM bylo poskytnout pomoc dětem, které ji potřebovaly.¹⁰⁸

Okresní péče o mládež zajišťovala právní ochranu mládeže prováděním vládního nařízení č. 334/38 Sb., o hromadném poručení. OPM se tak stala hromadným poručníkem nad nemanželskými dětmi a sirotky. Hromadné poručení vykonávaly OPM skrze veřejného poručníka, který byl schválen soudem. Veřejný poručník se staral o zabezpečení financí na výchovu a výživu nemanželských dětí a jejich matek. Nemanželským otcům stanovoval výši vyživovacího příspěvku. Dohlížel na správnou výchovu a zdravý vývoj svých poručenců. Zastupoval zájmy dětí u soudu při rozvodu jejich rodičů.¹⁰⁹

Ochranu dětí v cizí péči a dětí nemanželských upravoval zákon č. 256/1921 Sb., který byl prováděn vládním nařízením č. 29/1930 Sb.¹¹⁰ Tento zákon zabránil umístování dětí do nevhodných pěstounských rodin, jelikož souhlas s umístěním udělovala konkrétní OPM. Okresní péče o mládež prováděla dozor nad dětmi, jež byly umístěny v cizí péči, ale i nad dětmi nemanželskými. Dozor vykonávala prostřednictvím tzv. dozorcích důvěrníků, kteří za svou službu nebyli placeni.¹¹¹

Zákon č. 48 Sb., o organizaci péče o mládež byl vydán 19. března 1947. Tento zákon byl prováděn vládním nařízením č. 202 Sb. z 18. listopadu 1947. Tímto zákonem se okresní péče o mládež a jejich zemská ústředí rušila k 31. prosinci 1947 a od 1. ledna 1948 byly

¹⁰⁷ KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol, s. 8.

¹⁰⁸ TRAPL, Jiří a KRATINA, Vladimír. *Dobrovolná péče o mládež*. Praha: Orbis, 1944, s. 1–2.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 10.

¹¹⁰ KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol, s. 8.

¹¹¹ TRAPL, Jiří a KRATINA, Vladimír. *Dobrovolná péče o mládež*. Praha: Orbis, 1944, s. 10.

úkoly péče o mládež pověřeny orgány lidové správy – zemské a okresní národní výbory.¹¹²

3.1.1 Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou

Činnost Okresní péče o mládež (dále OPM) na území Jablonce byla přerušena v roce 1938, kdy došlo k obsazení pohraničí německou armádou. Převážnou část majetku OPM, včetně vkladních knížek, stihli její členové odvést do vnitrozemí. Zbytek majetku byl zabrán okupanty. K obnovení činnosti Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou došlo 1. srpna 1945 spolu s přeložením tajemnice ze Zemského ústředí péče o mládež (dále ZÚPM) v Praze. OPM se snažila navázat na své působení před rokem 1938, což dokládá pozvánka na první řádnou valnou hromadu z 28. dubna 1946. Na valné hromadě bylo zvoleno dvanáct členů výboru, stanovena výše příspěvků a byl zde i prostor pro další návrhy.¹¹³ Heslo OPM, které uvedla na pozvánce, bylo: „*Okresní péče o mládež se stará o zdravé děti, které jsou budoucností republiky, a o schopné učně, bez nichž nebude jabloneckého průmyslu.*“¹¹⁴ Důvodem ke konání bylo, že OPM chtěla veřejnosti demonstrovat, co za své krátké působení od 1. srpna 1945 vykonala.¹¹⁵

OPM si předsevzala úkoly, které chtěla v novém státním zřízení co nejdříve uskutečnit. Mezi ně patřilo zřízení kanceláří OPM, poradny pro matky a děti, jeslí, útulku pro předškolní a školní děti a vlastního dětského domova. Zásahu na splnění těchto úkolů měla *Místní správní komise* (dále MSK). OPM dále plánovala zřídit *Domov mladých/ Domov pro studující a pracující dorost*, pro který nebyla v té době nalezena vhodná budova. Další prioritou bylo zajištění zdravotní péče jak pro děti, tak pro jejich matky. Tato péče zahrnovala lékařské a zubní prohlídky. Do budoucna měly být na území celého jabloneckého okresu postupně zřizovány jesle, útulky a poradny pro matky s dětmi.¹¹⁶

Na zajištění kvalitní lékařské péče měla, dle zápisu z valné hromady, zájem i široká veřejnost. Po osvobození v roce 1945 bylo k dosídlení pohraničí důležité, aby

¹¹² SOkA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, Okresní národní výbor v Jablonci nad Nisou, číslo: 47.063/47, Organizace péče o mládež – pokyny pro provádění zákona č. 48/1947Sb. a vl. nař. č. 202/1947 Sb.

¹¹³ SOkA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, OPM v Jablonci nad Nisou – Valná hromada, 28. dubna 1946.

¹¹⁴ *Tamtéž.*

¹¹⁵ *Tamtéž.*

¹¹⁶ *Tamtéž.*

i v jabloneckém okrese bylo co nejvíce zdravé a mladé populace. Důvodem byl zejména menší počet obyvatel, který po odsunu občanů německé národnosti výrazně klesl. Mladí a zdraví lidé byli potřební pro jablonecký průmysl, na kterém bylo město závislé. Z tohoto důvodu začali mít představitelé jabloneckého průmyslu zájem o založení *Domu mladých*.¹¹⁷

Heslo OPM v Jablonci nad Nisou bylo: „*Každý občan Jablonecka členem a spolupracovníkem Okresní péče o mládež.*“¹¹⁸

3.2 Národní výbory

Národní výbory krajské, okresní, obvodní, městské a místní se staraly o sociálně právní péči.¹¹⁹ Národní výbory byly orgány, jež zajišťovaly sociálně právní ochranu mládeže. V jejich kompetenci bylo „*zřizování zařízení mimoškolní výchovy, zejména školních družin a školních klubů, dětských domovů a domovů mládeže, školních jídelen a dětských hřišť*“.¹²⁰

Národní výbory spolupracovaly „*s dětskými domovy, domovy mládeže, se zařízeními pro výchovu učňů, se zdravotnickými zařízeními a ústavy sociální péče*“.¹²¹

Místní, městské a obvodní národní výbory poskytovaly dětem okamžitou pomoc při úmrtí rodičů nebo při potřebě okamžité lékařské pomoci. Podávaly zprávy o dětech okresním národním výborům a soudům. Zprávy obsahovaly osobní údaje dítěte, údaje jeho rodičů a informace o školní docházce dítěte. Navrhovaly kompetentní osoby na pozici opatrovníků nezletilých dětí, kteří měli hájit jejich zájmy. Dále navrhovaly vhodné osoby jako důvěrníky péče o děti. Vyhledávaly mezi občany vhodné lidi, kteří by byli ochotni osvojit si dítě bez rodičů, a následně je doporučovaly okresnímu národnímu výboru.

¹¹⁷ SOkA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, OPM v Jablonci nad Nisou – Valná hromada, 28. dubna 1946.

¹¹⁸ *Tamtéž*.

¹¹⁹ KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol, s. 51.

¹²⁰ *Tamtéž*, s. 17.

¹²¹ *Tamtéž*, s. 23.

Upozorňovaly na děti, které bylo potřeba umístit do výchovného zařízení, například do dětského domova.¹²²

Okresní národní výbory řídily, kontrolovaly a koordinovaly činnost místních národních výborů v rámci jejich péče o děti. Byly soudem určeny za opatrovníky nezletilých dětí, a to v případě úmrtí rodičů, když byli rodiče zbaveni rodičovských práv nebo nebyli-li právně způsobilí. Zástupci okresních národních výborů byli přítomni při trestním řízení proti mladistvým, kterým již bylo při spáchání trestného činu 15 let. Okresní národní výbory navrhovaly omezení nebo zbavení rodičovských práv, ustanovení nebo zrušení ústavní výchovy. Pečovaly o děti vychovávané mimo rodinu a o děti propuštěné z výchovných a nápravných zařízení. Evidovaly zájemce o osvojení dětí a děti vhodné pro osvojení. V poslední řadě rozhodovaly o výchovných opatřeních a o výši příspěvku na výživu.¹²³

Okresním národním výborům pomáhala *komise péče o děti*, která byla volena jeho zástupci. Na plenárním zasedání okresního národního výboru byli voleni členové komise péče o děti. Komise se skládala z předsedy a jeho zástupce, z tajemníka, dětského lékaře, kvalifikovaného pedagoga, zástupců společenských organizací a z dalších členů. Komise se scházela jednou za měsíc a každoročně spolu s místními a městskými národními výbory a dalšími organizacemi hodnotila sociálně právní péči o děti. Součástí komise péče o děti byli důvěrníci péče o děti. Důvěrníci pravidelně zjišťovali, jak se rodiče či jiné osoby starali o výchovu dětí. Rodičům poskytovali rady a pomoc. Dbali na to, aby byla smyslově, mentálně a tělesně postiženým dětem poskytnuta potřebná péče. Kontrolovali činnost místního nebo městského národního výboru v oblasti péče o děti. Na pokyn okresního národního výboru shromažďovali informace o konkrétních dětech. Důvěrníci zastupovali děti u soudu. Povinností důvěrníků bylo dohlížet na děti v rodinách. Prokazovali se průkazem důvěrníka péče o mládež. Důvěrník mohl dítě navštívit doma, ve škole za účelem zjištění, jak o něj bylo pečováno. V kompetenci

¹²² KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol, s. 51–59.

¹²³ *Tamtéž*, s. 66–90.

důvěrníků byla i kontrola věku dětí, které navštěvovaly kina, divadla, koncerty a sportovní haly.¹²⁴

Krajský národní výbor kontroloval a řídil činnost okresních národních výborů. Kontroloval zařízení, ve kterých byli mladiství ve vazbě nebo si odpykávali trest odnětí svobody. Vedl registr všech dětí v kraji vhodných k osvojení.¹²⁵

¹²⁴ KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol, s. 143–146.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 139–140.

4 Dětské domovy do roku 1948

První instituce, jež lze považovat za předchůdce dětských domovů, byly zřizovány v 19. století a nesly název útulky nebo sirotčince. Tato zařízení měla sloužit ku pomoci osiřelým dětem a jejich činnost byla podporována vysoce společensky postavenými lidmi, často šlechtici. Provoz útulků a sirotčinců byl postaven na charitativním, tedy dobročinném základě. Děti měly zajištěné základní potřeby zahrnující jídlo, ošacení a postel. V tomto období ještě nemůžeme mluvit o soustavné výchovně-vzdělávací péči. Povinností dětí bylo pracovat pro zřizovatele útulku nebo sirotčince a jejich výchova směřovala k „*oddanosti a vděčnosti vůči němu*“.¹²⁶ Zřizovatel s ohledem na dřívější požadavky společnosti měl plné právo určovat cíle výchovy. Z výše uvedeného popisu je patrné, že se jednalo o instituce, které byly soukromého charakteru.¹²⁷

S postupným vývojem společnosti se objevila potřeba pečovat i o osiřelé děti, které pocházely z nižších společenských vrstev. Pro tyto děti byly v obcích i ve větších obvodech zřízeny útulky/sirotčince, jejichž chod byl závislý na veřejné pomoci. Nejčastěji byly podporované obcemi.¹²⁸

Klíčovým momentem pro změnu organizace tehdejších dětských útulků/sirotčinců byla státní samostatnost, která nastala po první světové válce. Poté měly velkou zásluhu na rozvoji této péče okresní péče o mládež.¹²⁹

Okresní péče o mládež se snažily v každém okrese zřídit okresní dětský domov (viz podkapitola 5.2). Utržené peníze z dobročinných akcí putovaly do jednotlivých dětských domovů a přispívaly tak ke zlepšení jejich vybavení, zařízení, ale i k rozsahu péče, která byla dětem poskytována. V této době neměly dětské domovy stálé příjmy, tudíž většina domovů hospodařila velmi úsporně, což se samozřejmě projevovalo i ve výchově dětí. Z nedostatku příjmů vyplývá skutečnost, že zaměstnanců dětského domova bylo málo a ve většině případů neměli patřičné pedagogické vzdělání.¹³⁰ Převážnou většinu

¹²⁶ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 9.

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 9.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 10.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 10.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 11.

dětských domovů řídila pouze jedna odborná pracovnice, tzv. pěstounka. Pěstounka měla na starost, kromě správy dětského domova, i výchovu a péči o děti.¹³¹ „Pěstounky se připravovaly pro svou práci v domově pouze praktickou instruktáží a hospitací v několika tzv. instrukčních dětských domovech, ve kterých pracovaly zkušenější pěstounky-správkyňe.“¹³²

Fungování jednotlivých dětských domovů bylo závislé na schopnostech dané pěstounky, která domov vedla. Způsob poskytování výchovné péče dětem se lišil domov od domova.¹³³ Dětské domovy byly i nadále převážně zařízeními, kde se dítěti dostalo základního zaopatření.¹³⁴ Dětské domovy nebyly součástí výchovné ani školské soustavy. O jejich organizaci rozhodovalo tehdejší Ministerstvo sociální péče, pod než domovy spadaly.¹³⁵

Štejgerle uvádí, že „veřejnost na děti z dětských domovů velmi často pohlížela s předsudky, a to i ve škole, což bývalo překážkou správné výchovy, a hlavně se projevovalo obtížemi při začleňování dětí do společnosti, při volbě jejich povolání a opatřování pracovních míst.“¹³⁶

Výše uvedená organizační struktura okresních dětských domovů fungovala do roku 1945 a v některých případech i v prvních letech po osvobození. Významným mezníkem bylo uzákonění povinnosti státu pečovat o mládež v roce 1948. Stát tedy převzal péči o mládež a o celkové zabezpečení dětských domovů. Okresní péče o mládež byly zrušeny k 31. prosinci 1947 zákonem č. 48 Sb., o organizaci péče o mládež.¹³⁷

Dětské domovy již přestaly být závislé na dobročinnosti z důvodu státem vyčleněných fixních finančních prostředků pro jejich fungování. Dětské domovy byly začleněny do

¹³¹ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 11.

¹³² *Tamtéž*, s. 11.

¹³³ *Tamtéž*, s. 11.

¹³⁴ ŠVANCAR, Zdeněk a BURIÁNOVÁ, Jana. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: SPN, 1988. Knižnice speciální pedagogiky, s. 163.

¹³⁵ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 11.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 12.

¹³⁷ SOKA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, Okresní národní výbor v Jablonci nad Nisou, číslo: 47.063/47, Organizace péče o mládež – pokyny pro provádění zákona č. 48/1947Sb. a vl. nař. č. 202/1947 Sb.

školské soustavy zákonem č. 31/1953 Sb. ze dne 24. dubna. 1953¹³⁸, o školské soustavě a vzdělávání učitelů.¹³⁹

¹³⁸ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 12–13.

¹³⁹ *Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. Za socialistickou výchovu; sv. 21, § 14.

5 Rodinná péče do roku 1948

5.1 Dětský útulek

V kontrastu s ústavními institucemi založila na počátku 20. století Josefina hraběnka Chotková sirotčinec, útulek či sanatorium. Stař B. Titzla hovoří o tzv. sanatoriu, později útulku pro osiřelé děti.¹⁴⁰ Lipanský ve své knize používá označení sirotčinec, nadčasově dětský domov.¹⁴¹ Hraběnka koupila kolem roku 1908 v Červených Dvorcích, nedaleko od Sušic, statek. Prostory statku vybavila a upravila tak, aby zde mohly žít děti. Tak tedy vzniklo zázemí pro malé společenství dětí.¹⁴² Lipanský uvádí, že zpočátku zde pobývalo přibližně šest sirotků. Péči o ně zajišťovala manželka zahradníka, která je vychovávala společně se svými dvěma dětmi. Později byla výchova i péče o děti v kompetenci dvou jeptišek z Kongregace školských sester de Notre Dame. Josefina hraběnka Chotková si přála pro děti bez rodičů vytvořit rodinné zázemí, domov. Před první světovou válkou obývalo prostory útulku kolem dvaceti až dvaadvaceti dětí.¹⁴³ Stejný počet dětí uvádí i B. Titzl ve svém pojednání. Pamětní kniha Kongregace školských sester de Notre Dame v roce 1915 hovoří o rozdělení dětí do dvou „rodin“. V každé „rodině“ bylo nanejvýš dvanáct dětí, které se podílely na jejím chodu. Starší měly na starost mladší. Děti byly „matkou“ vychovávány ke skromnosti a k počestnému životu.¹⁴⁴

Hraběnka obhajovala výchovu opuštěných dětí v náhradní rodině, která měla znaky pozdějších vesniček SOS. Záchranu těchto dětí spatřovala v založení malých ústavů rodinného typu, místo velkých sirotčinců. Svou vizi o zakládání malých rodinných domovů, které by svým způsobem nahradily skutečný domov, popsala ve své stati *Fragen*.¹⁴⁵

¹⁴⁰ TITZL, Boris. Co se váže k jednomu výročí. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, **19**(4), 344–351. ISSN 1211-2720.

¹⁴¹ LIPANSKÝ, Jetřich. *Josefina Chotková, žena statečného ducha a křesťanského srdce*. Olomouc: Vítězové, Dominikánská Edice Krystal, 1940. Vítězové, s. 27–28.

¹⁴² TITZL, Boris. Co se váže k jednomu výročí. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, **19**(4), 344–351. ISSN 1211-2720.

¹⁴³ LIPANSKÝ, Jetřich. *Josefina Chotková, žena statečného ducha a křesťanského srdce*. Olomouc: Vítězové, Dominikánská Edice Krystal, 1940. Vítězové, s. 28.

¹⁴⁴ TITZL, Boris. Co se váže k jednomu výročí. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, **19**(4), 344–351. ISSN 1211-2720.

¹⁴⁵ CHOTKOVÁ, Josefina. *Fragen?* Brixen: Buchhandlung der Verlagsanstalt Tyrolia, [1912], s. 17.

Dle jejího názoru byl nejvhodnějším místem pro výchovu dětí venkov. Venkov nabízel dětem lepší podmínky pro jejich tělesný a psychický vývoj a jejich výchovu. Děti byly denně na čerstvém vzduchu, mohly se svobodně pohybovat v okolí rodinného domu, jehož provoz byl méně nákladný a jeho údržba snadnější. Děti si snáze zvykaly na práci na venkově. Život na venkově snižoval nebezpečí morálního úpadku dětí. Příroda měla celkově příznivý vliv na život dětí. Z tohoto popisu vyplývá, že se svým způsobem jednalo o výše zmíněné „*sanatorium*“.¹⁴⁶

Děti by žily se svou náhradní matkou v malém, skromném rodinném domě, který mohl být součástí statku.¹⁴⁷ Prostor domova neměl být vybaven drahým nábytkem, ale jednoduchým, selským nábytkem. Děti neměly mít žádné vymoženosti oproti jiným dětem z venkovského prostředí. Chotkové se jako dostačující jevil jeden obývací pokoj a dvě oddělné místnosti pro chlapce a pro dívky. Místnosti mohly být dozdobeny obrazy a křucifixem. Chotková si uvědomovala, že děti nemohly žít v luxusu, jelikož nevěděla, do jakých podmínek se budou v budoucnu vracet.¹⁴⁸

Forma výchovy se mohla lišit v závislosti na aktuálních potřebách dětí a okolnostech, ale podstata vždy měla zůstat stejná. Podstata spočívala v návyku na prosté podmínky, ve kterých po návratu do vlastní rodiny (do služby) budou žít. Uměle vytvořená rodina měla být složena z malého počtu dětí, měla se o ně starat jedna náhradní matka, měly vyrůstat v jednom skutečném domově. Děti se měly podílet na přirozeném chodu domácnosti, na každodenní práci a rodinné péči. Náhradní matka měla v dětech vzbuzovat pocit jistoty a bezpečí, aby si k ní mohly děti vytvořit důvěru. Mezi dětmi se měly vytvořit přirozené sourozenecké vztahy, kdy by se starší děti staraly o mladší a pomáhaly s jejich výchovou. U každého dítěte mělo docházet k svobodnému rozvoji jeho osobnosti, ale pod přísným dohledem a na základě předem stanovených pravidel.¹⁴⁹

Chotková věřila, že správná výchova dítěte začínala již v prvních letech jeho života. Domnívala se, že čím menší dítě se do její umělé rodiny dostalo, tím lépe, jelikož náhradní matka představovala ochranu před zlem a výchova takového dítěte poté probíhala snáz.¹⁵⁰

¹⁴⁶ CHOTKOVÁ, Josefina. *Fragen?* Brixen: Buchhandlung der Verlagsanstalt Tyrolia, [1912], s. 46.

¹⁴⁷ *Tamtéž*, s. 18.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 46.

¹⁴⁹ *Tamtéž*, s. 18.

¹⁵⁰ *Tamtéž*, s. 45.

Dětské skupiny (žijících ve svých domcích s řádovou sestrou co by matkou) jsou předobrazem „*dětských vesniček SOS*“ vznikajících po 2. světové válce – s tím rozdílem, že v těch dnešních jako matka působí prostá civilní osoba. Uvědomme si, že to bylo již v prvním desetiletí 20. století.

5.2 Rodinné kolonie a pěstounské rodiny

Další významnou osobností, která se zabývala náhradní rodinnou péčí, byl Milan Šilha. Milan Šilha oceňoval Českou zemskou péči o mládež na Moravě (dále ČZPM), jež si uvědomila, že rodinná výchova byla pro dítě přínosnější než výchova v sebelepším ústavu. Posláním ČZPM bylo zajistit pro 5000 sirotků a opuštěných dětí místo v rodinných koloniích¹⁵¹ nebo v pěstounské péči. Povšimněme si, že existovaly dvě možnosti umístění dětí v rodinném prostředí. Hledání vhodné rodiny pro konkrétní dítě bylo choulostivou záležitostí. Pro ČZPM bylo obtížné najít pro každé dítě vhodnou rodinu. Funkcionář ČZPM musel vybírat pečlivě, aby nedošlo k nevhodnému zacházení s dítětem nebo k jeho vrácení. Dítě dané do pěstounské rodiny bylo pod ochrannou spolku, jehož úkolem bylo sledovat prospívání dítěte. ČZPM chtěla zřídit 130 rodinných kolonií, v každém okrese jednu, aby jich na území Moravy bylo 160. V každé rodinné kolonii mělo být umístěno 10 dětí. Oběžník z 10. října 1925 přinesl směrnici o umístování dětí okresním péčím o mládež. Směrnice doporučovala umísťovat do rodin děti mladší. Šilha argumentoval, že výchova dětí v pěstounských rodinách nebo rodinných koloniích by byla i méně nákladná než provoz ústavu.¹⁵²

Myšlenka ČZPM o umístování dětí do pěstounských rodin nebo do rodinných kolonií byla, dle mého názoru, správná. Bohužel v roce 1925 ještě nebylo společenskou potřebou umísťovat děti do rodinné péče, převažovala spíše péče ústavní. V té době nesl ústav název sirotčinec. Milan Šilha se domníval, že OPM neumísťovaly děti do pěstounských rodin nebo rodinných kolonií, jelikož neměly s tímto způsobem péče zkušenosti. Bylo pro ně jednodušší dát dítě do ústavu – sirotčince. Někteří členové OPM kritizovali či

¹⁵¹ Více o rodinných koloniích pojednává: SECKÝ, Rudolf. Rodinné kolonie České Zemské Komise pro péči o mládež v Čechách. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1925, 4(6), 165–168.

¹⁵² ŠILHA, Milan. *Krise v sociální péči o mládež na Moravě a její příčiny: polemické články a úvahy s 5 obrázky*. V Brně: Milan Šilha, 1927, s. 37–40.

rovnou odmítali rodinnou péči a oporou jim byly jejich neúspěšné pokusy o umístění dětí v tomto systému péče.¹⁵³

ČZPM ve výroční zprávě z roku 1923 dospěla k názoru, že ústavní výchova v sirotčincích se stala přežitkem. A tak rozhodla o zřízení okresních dětských domovů na území Moravy, jež měly být kompromisem mezi ústavní a rodinnou péčí. V okresních dětských domovech měly být děti pouze dočasně, než by pro ně byla nalezena vhodná rodina. Úkolem okresních dětských domovů bylo připravit osiřelé, opuštěné nebo zanedbané děti na život v rodině. Šilha se zřizováním okresních dětských domovů hluboce nesouhlasil. Zakládání těchto institucí vnímal jako zbytečné mrhání financemi. Okresní dětské domovy nazýval „sběrnami“ dětí. Byl přesvědčen o výhodnosti rodinné péče než o ústavní výchově. Zastával názor, že dítě odebrané z nevhodných rodinných podmínek by mělo být okamžitě dáno do pěstounské rodiny nebo rodinné kolonie, nikoli do okresního dětského domova, kde by se mohlo od ostatních dětí přiučit nevhodnému chování. Úkol okresních dětských domovů se mu jevil jako absurdní, protože dle jeho mínění nemohlo uměle vytvořené výchovné prostředí připravit dítě na rodinný život.¹⁵⁴

5.3 Pěstounská vesnice

I František Štampach přišel s podobným nápadem. Ve své knize *O štěstí národa* popisuje nevýhody ústavní výchovy v dětských domovech a předkládá svou myšlenku o zřízení tzv. pěstounské vesnice. Štampach vnímal ústavní výchovu jako určitou „*formu sociální izolace*“, která měla negativní vliv na vývoj dětí v dětských domovech. Také kritizoval jednotvárný chod dětských domovů, který, dle jeho názoru vedl, ke zvyku dětí mít vše zajištěno. Užíval pro to označení „*ústavní mentalita*“. Další zápor viděl v tom, že se o děti starali lidé, kteří k dětem neměli žádný rodinný vztah. Svou práci vykonávali za plat. V poslední řadě zastával názor, že ústavní výchova omezovala svobodu dítěte.¹⁵⁵

Řešení spatřoval ve vytvoření tzv. pěstounské vesnice, resp. dětské vesnice, která by byla tvořena 50–100 pěstounskými, pedagogicky vzdělanými rodinami. Pěstouni by byli placeni „*vydržovatelem*“ vesnice. Každé pěstounské rodině by přináležel jeden dům,

¹⁵³ ŠILHA, Milan. *Krise v sociální péči o mládež na Moravě a její příčiny: polemické články a úvahy s 5 obrázky*. V Brně: Milan Šilha, 1927s. 38.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, s. 41–49.

¹⁵⁵ ŠTAMPACH, František. *O štěstí národa: sociální a zdravotní služba výchovná a školská v ČSR*. Praha: Nákladem knihkupectví a nakladatelství Jedličkova ústavu, 1947, s. 58–59.

který by se stal skutečným domovem pro opuštěné děti. Představoval si, že v domě by byly zřízeny „*hospodářské místnosti, kuchyně, jídelna, komora*“ a v podkroví by se nacházely dvě ložnice, každá z nich pro deset dětí. V pěstounských rodinách by vyrůstaly děti „*od batolat do 14 let*“. K domu by patřila zahrada se dvorem, na kterém by se chovala hospodářská zvířata. Mezi povinnosti dětí by patřila starost o tato zvířata. Každý dům spolu s dalšími by byl součástí vesnice, která by měla svoji vlastní obecní samosprávu. Pro děti by byla zřízena škola, knihovna, dílny – zkrátka všechno, co by vytvořilo přirozené životní podmínky pro vývoj dětí pod ochrannou výchovou. Štampach vnímal dětskou vesnici jako nejideálnější cestu k rodinné výchově, kde by děti nevyrůstaly v ústavech, ale v domovech. Cílem pěstounských rodin by bylo vychovat z dětí „*zdravé osobnosti*“.¹⁵⁶

Výše zmíněné osobnosti nezávisle na sobě usilovaly o výchovu dětí v náhradních rodinách. Kritizovaly ústavní výchovu a snažily se vymyslet alternativní řešení výchovy dětí bez rodičů. I dnes, téměř o sto let později, stále preferujeme umístování dětí do ústavu – dětských domovů před rodinnou, pěstounskou péčí. Snaha o umístování dětí do pěstounské péče je sice na vzestupu, ale pěstounů je málo a ne každý je vhodný pro konkrétní dítě. Na druhou stranu ne každé dítě je vhodné pro pěstounskou péči. Pro každé dítě jsou vyhledáváni správní pěstouni podle potřeb dítěte. Jak tomu tak většinou bývá, vše záleží na přístupu a ochotě lidí.

¹⁵⁶ ŠTAMPACH, František. *O štěstí národa: sociální a zdravotní služba výchovná a školská v ČSR*. Praha: Nákladem knihkupectví a nakladatelství Jedličkova ústavu, 1947, s. 61–62.

6 Dětské domovy po roce 1948

Začleněním dětských domovů do školské soustavy zákonem č. 31/1953 Sb., došlo ke změně jejich statusu na výchovné zařízení podporované státem. Péči o mládež převzal národní výbor, kterému stát poskytoval finanční prostředky na zajištění provozu dětského domova. Dle rozpočtu národního výboru byl stanoven rozpočet i dětského domova. Změnila se i podstata dětských domovů, které poskytovaly plné zaopatření včetně všestranné výchovné péče dětem, které nemohly být vychovávány v rodině.¹⁵⁷

Dětské domovy se tak staly významnými institucemi **socialistické výchovy** a jejich přednosti byly vyzdvihovány. Výňatek z knihy *Výchova v dětských domovech* nám dává základní představu o tom, jak byly dětské domovy prezentovány široké veřejnosti. „*Dětské domovy přispívají k budování socialismu nejen svou vlastní výchovnou prací, ale také tím, že převzetím dlouhodobé péče o děti uvolňují rodiče, zvláště ženy, pro výkon povolání. Pokud rodiče pracují na vzdáleném místě od trvalého bydliště nebo pracují ve střídavých nebo nepravidelných směnách, vznikají často potíže se zajištěním řádné výchovné péče o děti a jejich přijetí do dětského domova zbavuje rodiče starostí o bezpečnost, zdraví a výchovu dětí v době, kdy se dětem sami nemohou věnovat.*“¹⁵⁸

Paragraf 14 zákona č. 31/1953 Sb. charakterizoval dětské domovy jako zařízení, která byla zřizována „*k doplnění školní výchovy a v zájmu zdravotní a sociální péče o školní mládež*“.¹⁵⁹

Budu dětské domovy charakterizovat blíže. K čemu vlastně sloužily? Proč tam byly děti umístěny a z jakých důvodů? Tradičním vysvětlením bylo, že dětské domovy vychovávaly děti, jež „*ze závažných důvodů nemohly být vychovávány v rodině*“.¹⁶⁰ S touto definicí se setkáváme i dnes. Co bychom si ve skutečnosti měli představit pod pojmem *závažné důvody*? Za závažné důvody bylo považováno úmrtí a těžké onemocnění

¹⁵⁷ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 13.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 14

¹⁵⁹ *Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. Za socialistickou výchovu; sv. 21, § 14.

¹⁶⁰ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 16.

rodičů, vzetí rodičů do zajišťovací vazby, neúplná rodina, neuspořádané poměry v rodině a výchovné důvody.¹⁶¹

Přiblížím, které důvody, dle mého názoru, byly opodstatněné a které nikoli. K lepšímu pochopení dané problematiky rozdělím *závažné důvody* do dvou skupin. První skupina bude mít nevyvratitelné důvody k umístění dítěte do domova, kdy to bylo ve prospěch dítěte. Druhá skupina bude mít důvody zástupné, za nimiž tušíme politické důvody. Do první kategorie bych zařadila děti, které neměly rodiče a ani blízké příbuzné, nebo rodiče měly, ale ti vážně onemocněli anebo skonali. Do druhé kategorie bych zařadila zejména děti, jejichž rodiče byli vzati do vazby. Napadá mě otázka, jestli se do vězení dostali vlastním proviněním nebo byli považováni za nebezpečné pro stát? Dále neúplná rodina. Řekla bych, že úřad si vždy našel cestu, jak dítě z rodiny odebrat. Dále neuspořádané poměry v rodině a výchovné důvody. Dovolím si tvrdit, že se zde projevovala víra státu v kolektivní výchovu, jež podle něj byla lepší než výchova rodinná. A nakonec se děti rodičům odebíraly kvůli zaměstnání, které jim kupodivu opět bránilo ve správné výchově.¹⁶²

Řekla bych, že nyní jsme získali realističtější náhled na skutečné poslání dětských domovů v tzv. **socialistické společnosti**. Tím, že stát začal finančně podporovat dětské domovy, získal moc ovlivňovat vedení výchovné práce s dětmi. Nemohl to však vykonávat přímo, proto tuto roli převzaly národní výbory. V kompetenci národních výborů byl výběr jednotlivých pracovníků dětského domova, samozřejmě tak, aby to odpovídalo státní ideologii. Národní výbory měly dále pravomoc kontrolovat organizaci a hospodaření domovů. Podstatným faktem je, že převzetím dětí do dětských domovů získal stát neomezenou moc nad jejich výchovou. Vedení státu bylo přesvědčeno, že jedině kolektivní výchova zajistí, že se z dětí stanou uvědomělí občané. Dětské domovy se tak staly nástrojem k prosazování státní doktríny založené na ideologii výchovy k **socialistickému uvědomění**.¹⁶³

Podstatnou úlohu ve výchově dětí umístěných v domově měla i škola. Mezi domovem a školou vznikla úzká spolupráce, která svým způsobem sjednocovala výchovný vliv obou zařízení. Děti z dětského domova docházely do různých škol ve svém okolí, tudíž

¹⁶¹ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 16.

¹⁶² *Tamtéž*, s. 17.

¹⁶³ *Tamtéž*, s. 14–15.

bylo potřeba spolupracovat s více školami. Hlavní myšlenkou této spolupráce bylo sledování stejného výchovného cíle. Naplnění výchovného cíle mělo být ku prospěchu zejména danému dítěti. V druhé polovině 20. století i nadále probíhala snaha přesvědčit společnost o výhodách kolektivní výchovy.¹⁶⁴

V sedmdesátých letech dvacátého století uveřejnilo Ministerstvo školství ČSR *Koncepci dětských domovů*. Podle tohoto dokumentu byly dětské domovy rozděleny na domovy pro krátkodobý a dlouhodobý pobyt. Pod dětské domovy pro krátkodobý pobyt spadaly domovy klasického typu a pod dětské domovy pro dlouhodobý pobyt domovy rodinného typu.

6.1 Dětský domov klasického typu

Tento dětský domov byl určen pro děti předškolního a školního věku **od 3 do 15 let**, ve výjimečných případech do **18 let**. **Za povšimnutí stojí, že zřejmě až nyní dochází k prodloužení péče do doby „poškolní“.** (Pozn. Dříve po osmi letech školní docházky, kdy od dovršení 14. roku věku se muselo dítě starat samo o sebe.) Dětem byly zajištěny všechny materiální potřeby, výchovná a zdravotní péče. Někteří rodiče dětí měli omezená rodičovská práva, tudíž byl dětský domov povinen převzít odpovědnost v oblasti výchovy svěřených dětí a připravovat je na samostatný život. Organizace dětského domova byla shrnuta ve vnitřním řádu, podle kterého dané zařízení fungovalo. Zjednodušeně by se dalo říci, že vnitřní řád byl jakýsi časový rozvrh, podle kterého zařízení fungovalo. Děti přesně věděly, kdy měly vykonávat nějakou činnost a kdy měly čas samy pro sebe. Děti se podle věku a svých fyzických možností podílely na nejrůznějších domácích pracích stejně jako děti, které žily v běžné rodině. Děti se tak nenásilným a přirozeným způsobem učily, jak pečovat o domácnost.¹⁶⁵

Vychovatelé se měli spolu se školou aktivně účastnit výchovně-vzdělávacího procesu, jenž byl zaměřen na všestranný rozvoj každého dítěte. Posláním vychovatelů bylo dohlížet na přípravu dětí do školy a pomáhat jim pochopit učební látku. Je otázkou, jestli

¹⁶⁴ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu, s. 18.

¹⁶⁵ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 21.

tomu, tak ve skutečnosti bylo. Společné výchovné působení zaměstnanců dětského domova a školy deklarovalo rozvíjet schopnosti, dovednosti a zájmy dítěte.¹⁶⁶

Vzhledem ke svému zaměření přijímal dětský domov klasického typu děti, u kterých se dopředu vědělo, že se vrátí zpět do původní, pěstounské nebo adoptivní rodiny. Děti mladší šesti let se přijímaly pouze ve výjimečných případech a zejména s perspektivou brzkého návratu do rodiny.¹⁶⁷

O zařazení dítěte do konkrétního typu dětského domova rozhodoval soud, který nařizoval ústavní výchovu. Někdy byly děti do domovů zařazované na základě žádosti rodičů nebo dětí samotných. Ministerstvo ČSR v *Koncepci dětských domovů* uvedlo: „*Dětský domov tohoto typu podporuje všestranný styk mezi dětmi a jejich rodiči. Jakmile pominou důvody pro další umístění dítěte v domově, dítě se navrátí do rodiny.*“¹⁶⁸ Dle mého názoru se jedná o popis dané situace v lepším světle, než jak tomu ve skutečnosti bylo. Nakolik se idea lišila od skutečnosti, uvedu v následujících řádcích. O tom, jestli se poměry v dané rodině zlepšily, rozhodovaly tehdejší sociální pracovnice, které psaly posudek na aktuální poměry v rodině. Další zprávu psal dětský domov, ve které udával, v kolika ohledech se dítě zlepšilo a jestli se doporučuje návrat dítěte do rodiny. Naskytá se otázka, zda se dítě do rodiny navrátilo nebo zůstalo v péči domova, i když se rodinná situace zlepšila. Praxe byla taková, že děti nad kterými soud nezrušil ústavní výchovu, zůstávaly v dětském domově po ukončení povinné školní docházky v prodloužené péči. Vedení domova zajistilo dítěti zařazení do učebního oboru. Učeň vykonával učební obor v sídle dětského domova nebo mimo něj. V případě, že byl učební obor vykonáván mimo zařízení, pobýval učeň na internátu odborného učiliště. Učeň i nadále zůstával v péči dětského domova.¹⁶⁹

Pro lepší organizaci výchovné péče vznikly v dětském domově tzv. rodinné buňky, resp. skupiny. V každé výchovné skupině mohlo být maximálně patnáct dětí. Sourozenci byli zařazováni do výchovné skupiny společně. Děti předškolního věku navštěvovaly

¹⁶⁶ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 21.

¹⁶⁷ *Tamtéž*, s. 21.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, s. 21.

¹⁶⁹ *Tamtéž*, s. 21–22.

mateřskou školu, která se nacházela v blízkosti domova. Děti školního věku chodily do základní školy devítileté nebo do zvláštní školy.¹⁷⁰

Každá skupina měla v prostorách domova zřízeny bytové buňky, ve kterých se nacházely i dětské pokoje. Všechny děti se pravidelně scházely ve společenských místnostech domova, zejména v jídelně, pokud nebyla jídelna zřízena v každé bytové jednotce zvlášť. Každá výchovná skupina vlastnila společenské hry, časopisy, sportovní potřeby, knihy a další. Kolem domova byl rozsáhlý pozemek, kde bylo pro děti zřízeno hřiště, zahrada a zahrádka pro pěstování základních surovin nebo květin.¹⁷¹

Organizaci skupin zajišťovali dva stálí vychovatelé a jejich činnost byla doplňována pomocnými vychovateli, kteří měli noční směny a ráno vypravovali děti do školy. Každá rodinná buňka měla přiděleného jednoho stálého vedoucího vychovatele. Vedoucí vychovatel měl odpovědnost za výchovu dětí, z toho logicky vyplývá, že jeho úkolem bylo koordinovat práci ostatních vychovatelů a spolu s nimi určoval obsah výchovné práce. **Zásadní změna, která nastala ve vedení domova, byla ta, že domov byl řízen ředitelem nebo ředitelkou, nikoliv tzv. pěstounkou, jak tomu bylo v dětských domovech do roku 1948.** Celkovou odpovědnost za pracovní výkon a výchovné působení vychovatelů měl ředitel domova. Dále dohlížel na provoz a údržbu domova. Počet pracovníků v domově byl určován podle jeho velikosti a v závislosti na administrativě. Další změnou bylo, že rozpočet domova stanovil jeho ředitel s ohledem na podmínky domova. Část nákladů dětského domova byly hrazeny rodiči, a to ve formě ošetrového. Podle výše rozpočtu poskytoval ředitel vychovatelům finanční prostředky na nákup oblečení, na kulturní a školní potřeby, a také na kapesné pro děti. S těmito finančními prostředky skupina hospodařila a vedla si deník neboli účetnictví o výdajích. Na konci určeného období probíhalo vyúčtování. Na hospodaření skupiny se podílely i děti. Dětský domov zabezpečoval úhradu nákladů na výchovu i těch dětí, které zůstaly v prodloužené výchově domova. Což znamenalo, že těmto dětem dětský domov hradil pobyt na internátě, oblečení, cestovní výdaje, školní a kulturní potřeby. O zdravotní stav dětí v domově se staral přidělený dětský lékař. Vychovatelům poskytovali odbornou

¹⁷⁰ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 22.

¹⁷¹ *Tamtéž*, s. 22.

pomoc odborní pracovníci z dětského diagnostického ústavu. Mezi tyto pracovníky se řadili sociální pracovníci, psycholog, speciální pedagog, psychiatr a logoped.¹⁷²

6.2 Dětský domov rodinného typu

Dětský domov rodinného typu byl zřizován v obci. Podmínkou pro založení tohoto dětského domova bylo, aby se v jeho okolí nacházela mateřská škola, základní škola a v některých případech i zvláštní škola. Ke každému domovu patřila zahrada, na níž děti za pomoci vychovatelů pěstovaly květiny, ovoce nebo zeleninu, dále sloužila k jejich sportovnímu vyžití. Chod domova řídil ředitel a zároveň sledoval celkový vývoj dětí a jejich vztah k vychovatelům i naopak, dále zajišťoval průběžné vzdělávání vychovatelů.¹⁷³

Domov byl zřizován pro děti ve věku **od 2 let do 18 let.** (**Pozn.** Dětský domov v Jablonci nad Nisou v Palackého ulici a Pasecké ulici, které byly rodinnými typy domovů, byly určeny pro děti od 3 let do 18 let.) Zaměstnanci rodinného dětského domova byli odpovědní za všestrannou výchovu dětí, ale i za jejich přípravu na společenský život. Výchova a vzdělávání dětí v dětském domově bylo založeno na několika principech. Jak už naznačuje název, jednalo se o zařízení, které se mělo svou organizací co nejvíce podobat rodinnému prostředí. Rodinnou péčí měli zajišťovat dva stálí vychovatelé, jejichž snahou bylo vytvořit vzájemné citové vazby mezi dětmi a mezi nimi a dětmi. Vychovatelé děti nejen vychovávali, ale v základu se starali i o jejich hmotné zabezpečení, což záviselo na finančních možnostech daného domova.¹⁷⁴

V dětském domově rodinného typu mělo dojít k vytvoření pevné, trvalé citové vazby mezi dětmi a vychovateli, která se měla podobat vztahu mezi rodiči a dětmi. Socializace dětí měla probíhat prostřednictvím trvalého vztahu mezi dítětem a vychovatelem, který měl dětem poskytnout pocit bezpečí, jistoty a citové zázemí. Vychovatel měl zajistit, aby se děti v rodinné buňce cítily jako doma.¹⁷⁵

¹⁷² MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 22–23.

¹⁷³ *Tamtéž*, s. 25.

¹⁷⁴ *Tamtéž*, s. 23–24.

¹⁷⁵ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení, s. 7–9.

Rodinná výchova byla uplatňována v heterogenních rodinných buňkách. Vychovatelé respektovali osobnost dítěte. Školní příprava dětí probíhala více přirozeněji. Děti se podílely na plánování aktivit rodinné buňky. Pro dětské domovy rodinného typu byla charakteristická určitá stabilita výchovného personálu.¹⁷⁶

6.2.1 Rodinné buňky

Zázemí dětí spočívalo v jednotlivých rodinných buňkách, v nichž mohlo pobývat maximálně deset dětí různého věku a pohlaví. Sourozenci byli umisťováni do stejné výchovné skupiny. V domově byly zřízeny nejméně dvě a nejvíce deset rodinných buněk. Každá buňka disponovala určitým počtem pokojů, obývacím pokojem a menší místností vyhrazenou ke školní přípravě dětí. Vybavení jednotlivých pokojů mělo většinou odpovídat vybavení dětských pokojů v rodině. V obývacím pokoji se nacházela televize, knihovna nebo hudební nástroje. Součástí bytu byla i menší kuchyně, koupelna a sklad náhradního oblečení. V rozlehlejších domovech byla společenská místnost, herna nebo klubovna pro všechny děti. Ve společenské místnosti se scházely děti ze všech rodinných buněk.¹⁷⁷

Chod rodinné buňky zajišťovali kvalifikovaní pedagogičtí pracovníci. Vychovatelé se podíleli na výchovném procesu a zabezpečovali dětem materiální péči. Vychovatelé měli vést děti k samoobsluze při přípravě pokrmů, společně připravovali například snídaně nebo večeře.¹⁷⁸

Na chodu rodinné buňky se podíleli všichni společně. Každá rodinná buňka měla svůj vlastní rozpočet, jehož výše se odvíjela od celkového rozpočtu domova. O výši rozpočtu každé buňky rozhodoval ředitel domova spolu s vychovateli, kteří následně dostávali pravidelnou peněžní zálohu.¹⁷⁹

Na hospodaření výchovné skupiny se podílely i děti, které spolu s vychovateli rozhodovaly o využití finančních prostředků na nákupy, výlety, letní akce a kapesné. Děti

¹⁷⁶ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení, s. 16–17.

¹⁷⁷ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 25–26.

¹⁷⁸ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení, s. 19.

¹⁷⁹ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 25–26.

se tak učily hospodařit s penězi. Záloha, která byla vychovatelům poskytována, musela být v předem stanoveném termínu vyúčtována. Vychovatelé předkládali řediteli domova tzv. peněžní deník spolu s doklady v podobě faktur či stvrzenek.¹⁸⁰

Hospodaření rodinné buňky se mělo přiblížit hospodaření v běžné rodině. Rozpočet dětského domova byl doplňován o ošetrovné, které bylo zasíláno rodiči, kteří měli děti umístěné v domově.¹⁸¹

Děti mohly po splnění svých povinností vůči škole i vůči domovu využít svůj volný čas k zábavě nebo rekreaci. Děti předškolního věku většinou trávily dopoledne v mateřské škole, ale nejpozději po obědě se vracely do domova.¹⁸² Během týdne děti navštěvovaly zájmové kroužky, které nabízela škola nebo další společenské organizace. V sobotu dopoledne probíhal úklid celého bytu, vařilo se a vykonávaly se drobné domácí práce.¹⁸³ V období školních prázdnin se děti účastnily letních táborů.¹⁸⁴

Zájmové kroužky umožňovaly dětem odreagovat se, naučit se něco nového a pobývat po určitou dobu mimo dětský domov. Děti se dostaly z izolovaného prostředí dětského domova do společnosti, kde docházelo k jejich socializaci. Učily se být samostatné a navazovaly nová přátelství v jiném kolektivu.¹⁸⁵

Z výše uvedeného popisu vyplývá, že dětský domov rodinného typu měl v určitém směru volnější charakter oproti dětskému domovu klasického typu. Jednou z mnoha výhod života dětí v rodinných buňkách byl v individuálním přístupu vychovatelů.¹⁸⁶

6.2.2 Charakteristika vychovatelů

Personální obsazení stálých vychovatelů rodinných buněk bylo závislé na možnostech daného domova. Ke každé výchovné skupině byl přidělen vychovatel a vychovatelka,

¹⁸⁰ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 25–26.

¹⁸¹ *Tamtéž*, s. 25–26.

¹⁸² *Tamtéž*, s. 25–26.

¹⁸³ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení, s. 26.

¹⁸⁴ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 25–26.

¹⁸⁵ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení, s. 27.

¹⁸⁶ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 25–26.

případně dvě vychovatelky nebo manželský pár. Jejich pracovní náplní bylo pečovat o děti, o jejich zdraví a bezpečnost, o jejich bio-psycho-sociální vývoj (tělesný, citový a duševní vývoj) včetně zajištění pravidelné stravy a dohlížení na oblékání dětí. Významné postavení ve výchově dětí měly i starší děti, které byly pro mladší děti vzorem. Vychovatelé oslovovali děti křestním jménem. Koncepce dětských domovů hovoří o tom, že děti oslovovaly vychovatele jako „strýčku“ nebo „teto“. Na druhou stranu se už asi nikdy nedozvíme, jestli tomu nebylo jinak, například zda děti oslovovaly vychovatele a vychovatelky jako „soudruhu“ nebo „soudružko“. Na pozici vychovatelů byli přijímáni pedagogičtí pracovníci, kteří mohli v domově působit dlouhodobě a zároveň jejich osobnostní předpoklady a odborné znalosti zaručovaly pravidelnou výchovu. Tyto požadavky nejlépe splňovali bezdětní manželé. Muž pravidelně docházel do svého běžného zaměstnání a žena se věnovala péči o děti. Optimální věk pro tyto pracovníky byl mezi 25 až 40 lety. Předpokladem pro výkon daného povolání bylo pedagogické vzdělání. Pokud uchazeči o pozici vychovatele předem neprošli žádnou pedagogickou přípravou, museli prokázat svoje pedagogické schopnosti a následně absolvovat přípravný kurz ve stanoveném rozsahu, v němž získali potřebnou pedagogickou kvalifikaci.¹⁸⁷

Pro vychovatele byla v domově zřízena samostatná místnost, která sloužila jako jejich zázemí. Součástí domova, kde působil manželský pár, byl samostatný byt s příslušenstvím.¹⁸⁸

6.2.3 Kruh přátel dětského domova

V roce 1971 vydalo Ministerstvo školství ČSR *Organizační směrnice pro dětské domovy, osobitné výchovné a diagnostické zariadenia - č. 30 374/71–201*. V těchto směrnicích se psalo o Kruhu přátel dětského domova v ČSR. Zřizování Kruhu přátel dětského domova bylo upraveno takto: „Při dětských domovech se může ustanovit „Kruh přátel dětského domova“, při výchovných ústavech lze zřídit „Poradní sbor výchovného ústavu“ jako občanské aktivity ředitele. Jeho členy mohou být jednotliví občané, závody, podniky, společenské organizace a instituce. Kruh přátel a Poradní sbor poskytují řediteli všestrannou pomoc při zajišťování podmínek pro výchovu dětí v zařízeních. Mohou si

¹⁸⁷ MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970, s. 24.

¹⁸⁸ *Tamtéž*, s. 24.

zřídil konto ve Státní spořitelně, jeho činnost a způsob hospodaření se řídí analogicky předpisy pro činnost Sdružení rodičů a přátel školy. ¹⁸⁹

Činnost Kruhu přátel dětského domova by se dala svým způsobem přirovnat k činnosti Sdružení rodičů a přátel školy. Ale ve skutečnosti byl mezi těmito dvěma organizacemi velký rozdíl. Kruh přátel dětského domova pod sebou sdružoval cizí lidi, kteří měli zájem o děti, o které se jejich vlastní rodiče nestarali. Tito lidé byli členy společenských organizací a pracovali v různých závodech. Členové Kruhu přátel dětského domova nahrazovali dětem rodiče, rozvíjeli jejich citové vztahy a podíleli se na přímé výchovné práci. Umožňovali dětem navázat vzájemný kontakt se společností.¹⁹⁰

Kruh přátel dětského domova byl svým působením nápomocný řediteli domova, a to zejména při obstarávání podmínek pro výchovu dětí. Zájmové kroužky, organizace výletů nebo exkurzí, návštěvy kulturních středisek a posilování vzájemných vztahů mezi domovem a veřejností bylo pod jeho záštitou. Svou pomoc nabízel i při hledání vhodného učebního nebo pracovního poměru pro patnáctileté chovance. Kruh přátel pomáhal řediteli s materiálním vybavením domova. Snahou členů Kruhu přátel bylo zapojovat děti z dětského domova do běžného života společnosti. Děti poznávaly skutečný život, seznamovaly se s hodnotou peněz a svým okolím.¹⁹¹

¹⁸⁹ KRÁLÍČEK, Juraj. *Výchova dětí v dětských domovech a socialistická společnost: zkušenosti z činnosti združení přátelův dětského domova*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelství, 1979. Knižnica pedagogického čítania, s. 18.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, s. 11–12.

¹⁹¹ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení, s. 42.

7 Dětský domov v Jablonci nad Nisou v proměnách času do roku 1998

Vůbec první důkaz o existenci dětského domova na území Jablonce nad Nisou, který se mi podařilo nalézt, pochází z roku 1945 z telefonního seznamu, kde bylo uvedeno telefonní spojení na Dětský domov městský též Městský dětský domov.¹⁹² **Pozn.** Později se mi dostala do rukou publikace *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice Československé*, kde jsem se dozvěděla, že Městský dětský domov byl založen roku 1922. Jeho německý název byl *Städtisches Kinderheim*.¹⁹³

Další zmínka o zřízení dětského domova na území Jablonce nad Nisou pochází ze zápisu z první řádné valné hromady Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou. „*Ze zabaveného německého majetku byly nám darovány MSK peřiny, rádia, šicí stroj, kuchyňské zařízení, což nám částečně usnadní uvedení v provoz dětského domova.*“¹⁹⁴ Nedovolím si tvrdit, že se jedná o jeden a ten samý dětský domov, jelikož vznikl časový rozdíl mezi založením a fungováním obou zařízení. Zápis z valné hromady OPM taktéž neuvádí, o jaký dětský domov se jednalo.

7.1 Městský dětský domov

Městský dětský domov se nacházel v ulici U Jeslí č. 3. V dobových dokumentech ho můžeme nalézt i pod názvem Dětský útulek U Jeslí č. 3. Zařízení bylo financováno z městského rozpočtu. V lednu roku 1947 město Jablonec uvedlo, že již není schopno nadále dané zařízení podporovat. Na základě této informace požádala rada Městského národního výboru (dále MěstNV) Jablonec nad Nisou okresní péči o mládež o převzetí Městského dětského domova do vlastní správy k vybudování okresního dětského domova.¹⁹⁵

¹⁹² SOkA Jablonec, sign. A 505/12, *Prozatímní úřední telefonní seznam účastníků automatické telefonní sítě Jablonec nad Nisou zapojených ke dni 31. října 1945*. Ústí nad Labem: Ředitelství pošt v Ústí n. Labem, 1945, s. 15.

¹⁹³ *Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice československé*. Praha: Ministerstvo sociální péče, 1925, s. 66.

¹⁹⁴ SOkA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, OPM v Jablonci nad Nisou – Valná hromada, 28. dubna 1946.

¹⁹⁵ SOkA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, OPM v Jablonci nad Nisou, Podpora činnosti – 11. ledna 1947.

Z dokumentů vyplývá, že OPM Městský dětský domov v roce 1947 nepřevzala. S jistotou víme, že OPM žádala 12. května 1947 Okresní národní výbor (dále ONV) v Jablonci nad Nisou o přidělení konfiskovaných budov pro potřeby péče o mládež. Bohužel žádosti OPM nebylo vyhověno. Budovy, které OPM požadovala, byly dle názoru ONV malé, pro účel okresního dětského domova nevhodné a velmi cenné. OPM bylo ONV doporučeno, aby zvážila možnost zřízení okresního dětského domova v budově, kde se nacházel Městský dětský domov. Dle názoru jabloneckého ONV nebyla budova nevhodná.¹⁹⁶ Je očividné, že budova Městského dětského domova nevyhovovala požadavkům OPM. Navíc se o několik řádků níže se dovídáme, že Městský dětský domov byl k poslednímu dni v roce 1947 uzavřen z důvodu špatného technického stavu budovy. Jak je tedy možné, že okresní národní výbor ještě před půl rokem daného roku nabízel budovu jablonecké OPM ke zřízení okresního dětského domova? Okresní péče o mládež měla svoji vlastní představu o tom, jak by měl okresní dětský domov vypadat. Základní požadavky OPM zahrnovaly minimálně deset místností pro dostatečný počet ložnic a místností pro denní pobyt dětí, možnost zřízení bytu pro správkyňu a isolační místnost.¹⁹⁷

K 31. prosinci 1947 byl ukončen provoz Městského dětského domova v Jablonci nad Nisou. Správkyň domova předala komisionálnímu šetření seznam potravin, nádobí, kuchyňského náčiní a zásob topiva. Budova byla ve špatném stavu, kdy nedoléhala okna a vodovodní rozvod měl nefunkční ventil.¹⁹⁸

OPM následně obdržela výnos z Ministerstva sociální péče č. C-II-1512-3/11-47 ze dne 3. března 1948, ve kterém bylo jasně ustanoveno, že OPM může převzít Městský dětský domov v Jablonci nad Nisou. OPM byla ochotna převzít Městský dětský domov, ale pouze za předpokladu, že jí bude přidělena budova v Havlíčkově ulici č. 4 nebo jiná stejně vhodná budova. Pro akutní pomoc v sociálních případech a pro nutné přechodné ubytování dětí bylo potřeba, aby OPM v Jablonci měla svůj vlastní domov. Důvodem ke

¹⁹⁶ SOKA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, Příděl konfiskovaných budov pro potřeby péče o mládež.

¹⁹⁷ SOKA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350, Péče o mládež, 1945 – 1950 – Místnímu národnímu výboru v Jablonci nad Nisou 29. ledna 1947.

¹⁹⁸ SOKA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, Zastavení provozu dětského domova – 23. prosinec 1947.

zřízení vlastního dětského domova bylo umístování dětí mimo město pouze do těch domovů, kde byla zrovna volná místa.¹⁹⁹

7.2 Dětský domov Smržovka

Začátek provozu Dětského domova Smržovka je datován rokem **1946**. Dětský domov Smržovka byl určen pro děti **od 6 let do 15 let**. V té době disponoval 25 lůžky. Z dostupných dokumentů usuzuji, že domov byl neustále přeplněn, ani tak nebyl schopen poskytnout útočiště všem dětem, které to potřebovaly. V roce 1949 prošlo dětským domovem ve Smržovce 51 dětí.²⁰⁰ Chod domova zajišťoval šestičlenný personál.²⁰¹ Jednalo-li se pouze o pedagogické pracovníky nebo i o správní zaměstnance, není známo.

V březnu 1951 se dovídáme ze zápisu rady Okresního národního výboru (dále ONV) v Jablonci nad Nisou o návrhu Krajského národního výboru (dále KNV) v Liberci o zřízení dětského domova pro děti **do 3 let** na území Jablonce nad Nisou.²⁰² Dětský domov pro děti do 3 let měl být zřízen z důvodu plánovaného uzavření Dětského domova Smržovka. Tato informace je dosti zarážející, jelikož Dětský domov Smržovka byl určen pro děti **od 6 let do 15 let** věku. Skutečnost se však jeví zcela odlišně. Na základě nalezených informací se můžeme domnívat, že do domova byly s velkou pravděpodobností přijímané i děti mladší šesti let. Bohužel svoji domněnku nemohu podložit písemným důkazem.

¹⁹⁹ SOKA Jablonec, fond MěstNV Jablonec, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350 – Péče o mládež, Zřízení dětského domova, zn.: 611-19/3-48.

²⁰⁰ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 339, kar. 490 – Péče o mládež.

²⁰¹ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 186, 18. března 1951, Dětský domov Smržovka.

²⁰² SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 209, 30. srpna 1951, Kontrola o stavu jeslí v okrese/ kádrové obsazení/ hospodaření a čerpání úvěru, materiální vybavení, zdravotní péče.

Dětský domov pro děti do 3 let byl doopravdy zřízen, a to v **Nerudově ulici č. 17**. Jeho provoz započal v polovině měsíce dubna roku **1951**.²⁰³ **Pozn.** Dětský domov pro děti do 3 let v Nerudově ulici č. 17 byl zrušen roku 1967.²⁰⁴

Dětský domov Smržovka byl skutečně **uzavřen** a k **září 1951** přestěhován do **Jablonce nad Nisou do ulice Palackého 10**. Zde byl zřízen dětský domov pro děti **od 6 let do 15 let**. Děti mladší šesti let byly z Dětského domova Smržovka převedeny do jiného dětského domova.²⁰⁵ Do jakého dětského domova byly děti mladší šesti let převedeny, nebylo uvedeno. Důvodů k přemístění bylo hned několik. Jedním z nich byl neprofesionální přístup zaměstnanců daného zařízení, z čehož lze dedukovat, že péče, která byla dětem poskytována, nebyla dostatečná.²⁰⁶

Původně měl být Dětský domov Smržovka převeden do zamýšleného Dětského domova v Harcově v Liberci, ale jelikož bylo dopředu známo, že se tento dětský domov v září roku 1951 neotevře, bylo rozhodnuto převést děti do ulice Palackého 10 v Jablonci nad Nisou, což se také stalo.²⁰⁷

V roce 1951 byly v **Jablonci nad Nisou dva dětské domovy**, jeden z nich byl v **Nerudově ulici č. 17** pro **děti od 1 roku až do 3 let věku** a v **Palackého ulici 10** pro **děti od 6 let do 15 let**.

Již od roku 1949 se uvažovalo o zřízení **dětského domova pro děti do 6 let** v Jablonci nad Nisou. Pro zřízení dané instituce byla hledána vhodná budova. Její zřízení bylo v té době nezbytně nutné, protože děti v tomto věku byly umisťovány do jiných domovů mimo okres na krátkou dobu, zejména v době onemocnění matky nebo lázeňského léčení.²⁰⁸

²⁰³ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 214, 27. září 1951, Kontrola stavu jeslí v okrese/ kádrové obsazení, hospodaření a čerpání úvěru, materiální vybavení, zdravotní péče.

²⁰⁴ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 23, kn. 23 – Zápisy se schůzí R ONV – Společná schůze rady ONV a Okresní odborové rady (OOR), 3. května 1967, Souhrnný dokument současného stavu a směrů řešení rozvoje nevýrobní sféry v Jablonci nad Nisou duben 1967.

²⁰⁵ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 53, kar. 32 – Sociální péče 1950, Dětské domovy.

²⁰⁶ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 214, 27. září 1951, Kontrola stavu jeslí v okrese/ kádrové obsazení, hospodaření a čerpání úvěru, materiální vybavení, zdravotní péče.

²⁰⁷ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 53, kar. 32 – Sociální péče 1950, Dětské domovy.

²⁰⁸ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 220, 8. listopad 1951, Zpráva pro radu ONV.

7.3 Dětský domov pro děti školního věku v Jablonci nad Nisou

Přestěhováním Dětského domova ze Smržovky vznikl v Jablonci nad Nisou **Dětský domov pro děti školního věku od 6 let do 15 let v Palackého ulici**.

Zřizovatelé Dětského domova v Palackého ulici č. 10 se snažili přijímat pouze ty pěstounky, vychovatele nebo vychovatelky, kteří byli schopni zajistit výchovu dětí z pedagogického hlediska a zároveň podporovat děti v pionýrských aktivitách. Povinností vedoucí vychovatelky, jež měla odpovědnost za chod domova, bylo kromě jiného zjišťovat si prospěch dětí ve škole. K usnadnění výchovné práce byl zaveden bodovací systém. Tento systém hodnotil školní prospěch dětí, jejich chování a schopnost úklidu vnitřních prostor zařízení. Nejlepší děti byly odměňovány.²⁰⁹

Tehdejší společenské klima a pohled na Dětský domov v Palackého ulici dokládá následující autentický zápis, který pochází ze schůze rady ONV z roku 1951. „*Vzorem sociálního opatření pro děti bez domova a dětí rodičů neschopných výchovy dětí je dětský domov Palackého ul. Zde opět je důkaz, že dobře volený kádr na vedoucím místě je nám zárukou, že i tyto děti jsou vychovávány v duchu **socialistickém**.*“²¹⁰ (Pozn. Zachována autenticita textu i s pravopisnými chybami.)

Zápis působí na mě velmi zvláštním dojmem. Soudím, že tehdy převládal názor, že jedineč stát je schopen děti vychovávat správně.

V letech 1965 až 1970 prošlo Dětským domovem v Palackého ulici přibližně 200 dětí. Do roku 1967 byla kapacita domova **40 dětí**.²¹¹

7.3.1 Dětský domov rodinného typu

Zřizovatelé Dětského domova v Palackého ulici chtěli nejen zefektivnit výchovnou práci, ale i zlepšit dětem jejich životní podmínky. A proto bylo v roce **1969** rozhodnuto, že se původní provoz domova změní na **dětský domov rodinného typu**. Tato změna nemohla

²⁰⁹ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 214, 27. září 1951, Kontrola stavu jeslí v okrese/ kádrové obsazení, hospodaření a čerpání úvěru, materiální vybavení, zdravotní péče.

²¹⁰ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 220, 8. listopad 1951, Zpráva pro radu ONV.

²¹¹ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 21, 5. listopad 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

nastat okamžitě. (**Pozn.** Tato změna byla oficiálně dokončena roku 1970.) Úprava prostředí směřovala k tomu, aby se děti cítily bezpečně, jistě a měly v domově citové zázemí. Se změnou prostředí souvisí i úprava dřívějších forem výchovy.²¹²

Přeorganizováním chodu domova došlo ke **snížení počtu dětí** zde umístěných **na 24**. Nižší počet dětí v domově měl vést ke zkvalitnění výchovné práce a poskytnutí individuální péče. Od roku 1969 do roku 1970 nezaznamenalo vedení domova žádné útky dětí, což připisovalo úpravě organizačního zřízení domova. Personální obsazení zahrnovalo 14 pracovníků, jejichž hierarchie postupovala od ředitele ke čtyřem denním vychovatelkám a dvěma pomocným vychovatelkám, k hospodářce, administrativní pracovníci, topiči/údržbáři, švadleně, ke dvěma kuchařkám a uklízečce.²¹³

V domově byla základní výchovnou jednotkou, jiným označením skupinou **tzv. rodina** nebo **rodinná buňka**, která byla **složena z chlapců i děvčat od 3 let do 18 let**. Zde můžeme spatřit změnu ve věkové hranici dětí přijímaných do Dětského domova v Palackého ulici č. 10. Domnívám se, že tato transformace nastala spolu s přechodem na dětský domov rodinného typu. V **každé skupině** bylo **maximálně 12 dětí**, což se stále nerovnálo počtu dětí v běžných rodinách. I nadále bylo na jednu vychovatelku hodně dětí, a ta nemohla všem dětem věnovat stejnou pozornost.²¹⁴

Děti ve věku od 15 do 18 let bývaly v domově v prodloužené výchově, a to pouze tehdy, jestliže se **připravovaly** na své **budoucí povolání**. Rozmístění dětí v jednotlivých rodinných buňkách mělo být stálé, aby nedocházelo k narušování již zaběhnutého systému fungování dané skupiny. Troufám si tvrdit, že proměnlivost dětí ve skupinách byla dosti vysoká, protože se vždy našlo dítě, které bylo potřeba do domova umístit. Děti umístěované do dětského domova byly při příchodu často špinavé, zavšivené, bez potřebných hygienických návyků a se špatným školním prospěchem. Povinností rodičů bylo na své děti v domově platit ošetrovné neboli příspěvek na úhradu péče, avšak

²¹² SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 20, 22. října 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

²¹³ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 21, 5. listopad 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

²¹⁴ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 20, 22. října 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

převážná většina rodičů ho neplatila.²¹⁵ Častá obměna dětí v tzv. rodině nepříznivě působila na jejich výchovu. Aby byla zajištěna co největší stabilita rodinné buňky, byly do domova přijímány **tety-vychovatelky**, které mohly svou funkci zastávat dlouhodobě. Onemocněla-li některá vychovatelka, zastupovala ji pouze ta teta-vychovatelka, kterou děti znaly. Ale ani pak nebylo personální obsazení dětského domova stabilní.²¹⁶ Čtenář si zajisté všiml, že se zde poprvé objevuje oslovení teta-vychovatelka. Pro porovnání jsem se snažila dohledat, jak byli vychovatelé oslovováni před rokem 1970, ale neúspěšně.

Každá výchovná skupina měla v domově přidělen dostatečný počet místností pro pobyt 12 dětí. Místnosti byly vybaveny nábytkem, televizí, rádiem, magnetofonem, vysavačem, knihovnou a jinými užitečnými věcmi.²¹⁷

Dřívější vedení Dětského domova v Palackého ulici č. 10 velmi negativně vnímalo, že děti zde umístěné chodily do různých škol. Jejich představou bylo, že všechny děti z domova budou chodit do stejné školy. Pokud by děti z domova opravdu chodily do jedné školy, nejlépe do stejné třídy, odpadla by tak tetám-vychovatelkám povinnost vypracovávat domácí úkoly s každým dítětem zvlášť, jelikož by všechny děti měly stejné úkoly. Vedení domova považovalo za velký úspěch to, že se dětem zlepšil školní prospěch. Toto zlepšení školních výsledků připisovaly tety-vychovatelky individuální péči, kterou dětem v rámci školní přípravy poskytovaly.²¹⁸ Vzhledem ke dvanáctičlennému složení rodinné buňky mi přijde téměř nemožné poskytnout všem dětem individuální péči, ať už ve školní přípravě nebo v čemkoliv jiném. Také nesmíme opomenout podstatný faktor ovlivňující úroveň náročnosti požadavků na školní přípravu, a to je fakt, zda děti chodily do běžné základní devítileté školy nebo do zvláštní školy. Podle druhu školy, kterou děti navštěvovaly, se logicky lišila i míra individuální péče věnované dětem.

Krajská inspektorka (pravděpodobně Severočeského kraje) se o Dětském domově v Palackého ulici vyjádřila takto: „*Dětský domov v Jablonci nad Nisou plní velmi dobře úlohu těchto zařízení a to jak po stránce ideově-politické, tak i pracovní, morální, tělesné*

²¹⁵ SOkA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 20, 22. října 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

²¹⁶ *Tamtéž.*

²¹⁷ *Tamtéž.*

²¹⁸ *Tamtéž.*

i estetické. Splňuje i poslední požadavky moderního pojetí. ²¹⁹ (Pozn. Zachována autenticita textu i s pravopisnými chybami.)

Přeměna Dětského domova v Palackého ulici na domov rodinného typu byla veřejně prezentována v Novinách Jablonecka v článku „**Domov jako s mámou**“.²²⁰ Můžeme se dočíst, s jakou hrdostí autorka textu popisuje nové uspořádání domova. Lze se jen dohadovat, jestli to tak autorka opravdu cítila nebo se snažila o přijatelnější vykreslení reality.

²¹⁹ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 21, 5. listopad 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

²²⁰ STRNADOVÁ, Zdena. Domov jako s mámou. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1970, **18**(21), 1. ISSN 0546-8388.

Domov jako s mámou

Jablonecký Dětský domov v Palackého třídě má v tomto směru krajský primát. V jedné vilce žijí dvě rodiny. Teta Eliška Vágnerová a Anna Vlasáková mají na starosti dvanáct svěřenců - a oficiálně se jmenují „RODINA B“. A Anežka Chrpová s Janou Vejnarovou, se pod titulem „RODINA A“ starají o dalších dvanáct příslušníků domova, jinak svých „neteří a synovců“.

Tety jsou s dětmi ve dne, v noci, dělají s nimi úkoly, pomáhají řešit „rodinné“ spory, posilují sebevědomí, domlouvají, napomínají, radí, vyprávějí pohádky. Jako mámy a tátové a babičky . . .

„Je to hrozně fajn.“ říká Pepík, Láďa, i Olinka a Kája. Jinak i sourozenci, kteří si tu žijí v jednom dětském pokojičku s kouralem a světlými knihovničkami, křesílky a krásnými válečkami . . .

Realizaci podobných zařízení, jako vzniklo v jabloneckém Dětském domově na Palackého třídě, by měly postupně odpadnout i „štace“, které jednotlivými kategoriemi těchto zařízení rozděluje dětský život věkovými mezníky - jako železniční zastávky. V Domově na Palackého třídě budou děti žít od tří do osmnácti let. Budou tam žít společně sourozenci - a i ti, kteří odejdou do škol nebo učení, budou moci pořád jezdit „domů“ - sem.

Ne všude je možné budovat SOS vesničky. Ale rozhodně všude by se našli lidé, kteří chtějí, aby slůvko „dětství“, synonymum toho nejkrásnějšího v každém lidském životě, patřilo všem dětem bez rozdílu. V Jablonci se to podařilo. Nejlépe o tom hovoří oči těch nejmenších, které neumí předstírat. A které říkají „u nás doma“ té vilce na rohu Palackého třídy.

Zdena STRNADOVÁ

Novinový článek č. 1: Domov jako s mámou

Zdroj: STRNADOVÁ, Zdena. Domov jako s mámou. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1970, 18(21), 1. ISSN 0546-8388.

V roce 1974 vedení Dětského domova v Palackého ulici umožnilo široké veřejnosti uzříť vybavení jednotlivých místností domova a mnoho dalšího po dobu jednoho týdne.²²¹ Jaký byl důvod k uspořádání Týdne otevřených dveří? Co tím vedení dětského domova sledovalo? Měla to být snaha o prolomení bariér mezi společností a dětským domovem? Naskýtá se mnoho otázek, ale existuje pouze jedna odpověď. Byl založen Kruh (Klub) přátel dětského domova. Mezi jeho členy patřili zaměstnanci jabloneckých Autobrzd, pracovníci z podniku Železnobrodského skla, příslušníci automotoklubu invalidů v Jablonci a zaměstnanci z odboru školství ONV.²²²

Článek „**Týden otevřených dveří**“ z Novin Jablonecka nám umožňuje nahlédnout do jeho průběhu v jabloneckém Dětském domově v Palackého ulici č. 10.

²²¹ ŠNAJDR, Pavel. Týden otevřených dveří. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1974, 22(2), 1. ISSN 0546-8388.

²²² Členů Kruhu přátel dětského domova přibývá. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1976, 24(39), 5. ISSN 0546-8388.

nout vzorně uklizené prostory, ve kterých děti tráví většinu svého volného času, a také výstavku výtvarných prací. V největší místnosti „rozkvetlo“ mnoho kvítků, stromečků, obrázků a řada dalších, neobyčejně půvabných dílek, vytvořených pod vedením vychovatelek dětským umem a fantazií. Dětský domov i výstavku prací si přišly prohlédnout i členky brigády socialistické práce z podniku Autobrzdý, které mají nad kolektivem dětského domova patronát.

Text a snímky: Pavel ŠNAJDR

Novinový článek č. 2: Týden otevřených dveří

Zdroj: ŠNAJDR, Pavel. Týden otevřených dveří. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1974, 22(2), 1. ISSN 0546-8388.

Rok 1975 probíhal ve znamení oslav 30. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou, což také ovlivnilo výchovu dětí v Dětském domově v Palackého ulici. Příkladem může být účast dětí na besedě s lidmi, jež zažili a aktivně se účastnili druhé světové války. Zápis z rady ONV hodnotí realizované besedy velmi pozitivně. „Tyto besedy a jiné akce byly přínosem a obohacením života dětí a zároveň vychovávaly děti v duchu **komunistické výchovy**.“²²³

Oslavy 30. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou byly také impulsem k navázání vzájemné spolupráce mezi Dětským domovem v Palackého ulici v Jablonci nad Nisou a Dětským domovem v Sobinkách v Rusku. Mezi oběma dětskými domovy započala

²²³ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 31, kn. 31 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 18, 9. října 1975, a) Stav v realizaci komunistické výchovy a výuky na školách I. cyklu v okrese Jablonec n. N ve šk. r. 1974–1975 a úkoly škol. roku 1975–1976.

dopisní korespondence, které se účastnily i děti. Dětský domov k tomu kooperoval s Klubem přátel, s patronátními závody a s odborem pracovních sil ONV.²²⁴ O Klubu přátel, jeho fungování a úloze nejsou v kronice Dětského domova v Palackého ulici žádné záznamy. Ale o Kruhu přátel Dětského domova pro děti předškolního věku v Pasecké ulici se v následujících kapitolách dozvíme mnoho. Dovolím si tvrdit, že princip fungování Klubu přátel a Kruhu přátel byl dosti podobný.

V roce 1977 navázal Dětský domov v Palackého ulici partnerství s Dětským domovem v Polsku, konkrétně ve vesničce Skapanie. Na základě této kooperace mezi oběma dětskými domovy strávily děti prázdniny v létě roku 1978 v Polsku. Jednalo se o vzájemnou výměnu.²²⁵ Zápis v kronice udává „*Na základě této družby byl náš dětský domov jako jediný v celém Československu, který uskutečnil vzájemnou výměnu s domovem v zahraničí.*“²²⁶ Mou pozornost upoutalo sdělení, že v polském Dětském domově chovali domácí zvířata jako krávy, prasata a králíky.²²⁷ Polský domov byl navštíven i v létě 1979.²²⁸

V roce 1980 nastala v Dětském domově v Palackého ulici netradiční situace, kdy sedmnáctiletá dívka požádala vedení domova o zrušení ústavní výchovy a o povolení uzavřít manželství se svým partnerem z důvodu gravidity. Okresní soud v Liberci její žádosti 10. listopadu 1980 vyhověl. Ústavní výchova nezletilé dívky byla zrušena a zároveň byla povolena svatba. Snoubenec potvrdil, že je otcem očekávaného dítěte.²²⁹ Svatební obřad se konal 31. ledna 1981 za přítomnosti zaměstnanců dětského domova, dětí, ale i členů Kruhu přátel dětského domova, inspektorů z okresního národního výboru z odboru školství, Československé televize a reportéra Novin Jablonecka. Novomanželé

²²⁴ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 31, kn. 31 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 18, 9. října 1975, a) Stav v realizaci komunistické výchovy a výuky na školách I. cyklu v okrese Jablonec n. N ve šk. r. 1974–1975 a úkoly škol. roku 1975–1976.

²²⁵ *Kronika Dětského domova, Palackého 10, Jablonec nad Nisou, 1977–1997*, s. 25.

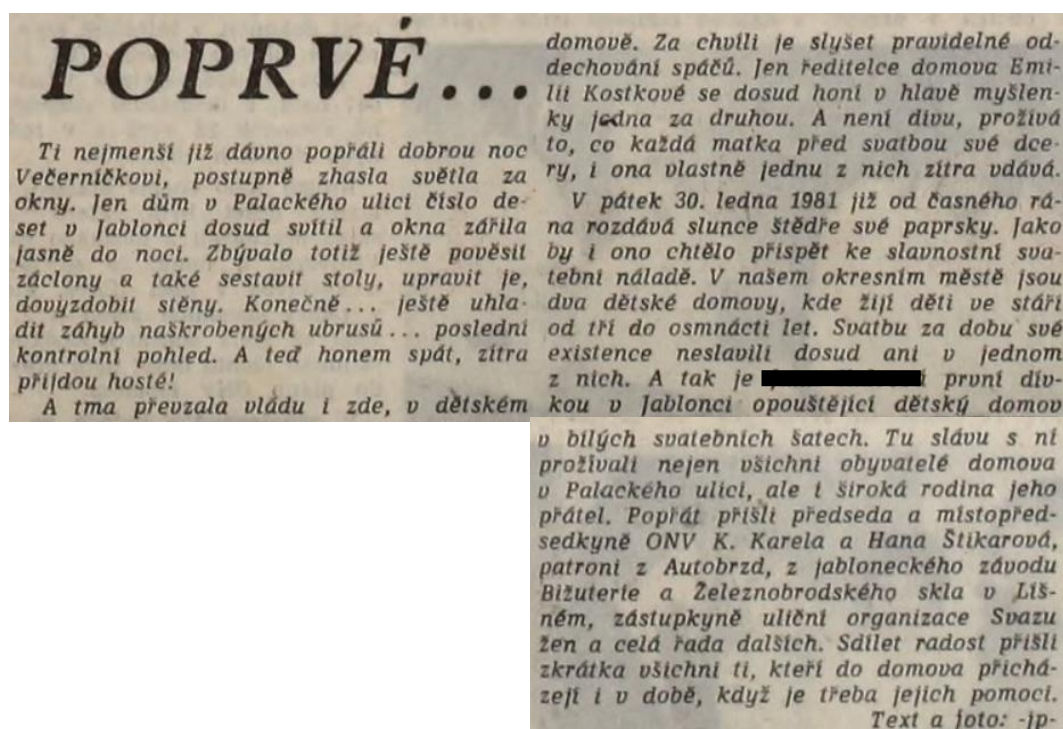
²²⁶ *Tamtéž*, s. 25.

²²⁷ *Tamtéž*, s. 26.

²²⁸ *Tamtéž*, s. 51.

²²⁹ Spis nezletilé uložen v krabici: *Seznam dětí s odchodem 1980–1984* v archivu Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20, příspěvková organizace.

očekávali narození svého potomka v dubnu 1981.²³⁰ Událost byla zaznamenána v novinovém článku „**Poprvé...**“ jabloneckých novin.

Novinový článek č. 3: Poprvé...

Zdroj: Poprvé... *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1981, 29(5), 1. ISSN 0546-8388.

7.3.2 Zvláštní škola internátní

Dětský domov rodinného typu v Palackého ulici se k 1. září 1983 přeměnil na Zvláštní školu internátní v Palackého ulici. S touto změnou souhlasil odbor školství KNV. Do zvláštní školy internátní tak mohly být zařazené děti, u nichž byl nařízen ochranný dohled.²³¹ Předpokládalo se, že díky vzájemnému vztahu mezi internáty a výchovnými ústavy a dále ve spolupráci s diagnostickým ústavem v Liberci bude moci okres Jablonec nad Nisou přijímat „*děti vyžadující zvláštní či ústavní péči*“.²³² Jestli tato vzájemná

²³⁰ *Kronika Dětského domova, Palackého 10, Jablonec nad Nisou, 1977–1997*, s. 94.

²³¹ SOkA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 39, kn. 39 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 13, 1. červenec 1983, a) Kontrolní zpráva o realizaci nové koncepce na základních školách a příprava škol. roku 1983–1984.

²³² *Tamtéž*.

spolupráce ve skutečnosti fungovala, nedokládají žádné další dokumenty, respektive žádné takové doklady se mi nepodařilo najít.

Další *Den otevřených dveří* pořádalo ředitelství Zvláštní školy internátní v Palackého ulici dne 9. června 1986. Součástí byla také výstava dětských výrobků.²³³ Zhodnocení výstavy zapsala do kroniky jedna z návštěvnic. „*Výstavka je ukázkou jednak zručnosti dětí, ale hlavně bezvadného pedagogického vedení dětí k práci.*“²³⁴

7.3.3 Dětský domov v Jablonci nad Nisou, Palackého 10

S velkou pravděpodobností došlo roku 1993 ke změně Zvláštní školy internátní v Palackého ulici opět na dětský domov.²³⁵

Jelikož kronika neuváděla další zprávy, které by svým obsahem byly významné, tudíž pro budoucího recipienta přínosné, rozhodla jsem se je neuvádět. Nastal tak časový propad dlouhý šest let, kdy nedocházelo k žádným změnám. Na toto období navazuji až rokem 1992 vyprávěním tehdejší vychovatelky. Její poutavé vyprávění nás seznamuje s tím, jak to v domově chodilo za vedení ředitelky dětského domova v letech 1992 až 1998.²³⁶

Dočetla jsem se, že v roce 1970 došlo ke změně tohoto domova na dětský domov rodinného typu. Měli jste děti rozdělené do tzv. rodinných buněk? „*Nevzpomínám si, že by za mého působení v domově byly děti rozděleny do skupin, natož do rodinných. Papírově to tak mohlo být, ale skutečnost byla jiná. V domově pobývalo přibližně 28 dětí ve věku od 3 do 18 let. Děti byly rozděleny mezi nás čtyři. Jako, že každá denní vychovatelka měla sedm dětí, kterým chodila na třídní schůzky, kupovala jim boty, atd., ale jinak jsme měli vždy všechny děti pohromadě.*“

A kde měly děti své pokoje? Jak jste to měli vymyšlené s úložným prostorem? Kam si děti mohly uložit svoje oblečení? „*Děti měly své zázemí v zadním traktu budovy, kde se nacházely dětské pokoje. Pokoje byly rozděleny na chlapecké a dívčí. Jeden pokoj obývalo kolem pěti až šesti dětí. Vzhledem k vysokému počtu dětí na pokojích bylo jejich*

²³³ *Kronika Dětského domova, Palackého 10, Jablonec nad Nisou, 1977–1997*, s. 191.

²³⁴ *Tamtéž*, s. 192.

²³⁵ *Zlaté stránky 1993: oficiální telefonní seznam. Severní Čechy-TTO Liberec-1993*. Ústí nad Labem: Mediatel, 1993, s. 98.

²³⁶ Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Palackého 10 v letech 1992–1998. Jablonec nad Nisou 31. srpna 2019

oblečení uloženo v centrálním skladu. Děti na konci týdne odevzdávaly špinavé oblečení pradeně a ve skladu si vyzvedly čisté.“

A jak vypadal běžný den v dětském domově? Během pracovního týdne pečovaly o děti dvě denní vychovatelky a vypomáhala jim ředitelka domova. Ráno se všechny děti sešly u snídaně, školní děti následně odcházely do školy a předškolní děti odváděla noční vychovatelka do mateřské školy. V době nepřítomnosti dětí nebyl v domově přítomný žádný pedagogický pracovník. Kolem poledního vyzvedly vychovatelky mladší děti ze školek a starší děti přišly „domů“ samy. Po příchodu ze školy se musely ohlásit denním vychovatelkám, které měly službu. Poté se děti musely převléknout do „domácího“. Malé holčičky nosily zástěrky. Všechny děti obědvaly v domově. Ve čtyři hodiny odpoledne se všechny děti sešly v jídelně a za pomoci vychovatelek se připravovaly do školy. Školní příprava byla povinná pro všechny děti bez výjimky, i když neměly domácí úkoly. Ten, kdo neměl domácí úkol, si procvičoval čtení, zdokonaloval se v početních příkladech nebo v pravopisu. Se školní přípravou dětí vypomáhala i ředitelka domova. Školní příprava dětí byla ukončena v šest hodin večer, kdy se podávala večeře. Ptala jsem se vychovatelky, zda děti navštěvovaly nějaké kroužky mimo dětský domov. Odpovědí mi bylo, že nenavštěvovaly. Byly k tomu dva důvody. První byl, že potřeba získání výučního listu byla důležitější než návštěva kroužku. Druhým důvodem byl nedostatek času. Po večeři probíhaly úklidy jednotlivých místností domova a vychovatelky dohlížely na vysprchování dětí. Chlapci a děvčata se sprchovali zvláště ve společné umývárně. V půl osmé se všichni sešli v jídelně, jelikož probíhalo předání služby denních vychovatelek noční vychovatelce. Děti musely být při předání služby fyzicky přítomné, aby si noční vychovatelka zkontrolovala, že jí žádné dítě nechybělo. Po předání služby se děti usadily na židle rozestavěné kolem televize, která se nacházela v jídelně. Jako zajímavost vychovatelka udávala, že děti musely povinně sledovat televizní noviny.

Jaká byla organizace víkendu? Probíhal ve stejném duchu nebo se jeho průběh lišil od režimu v rámci pracovních dní? Ano, skutečně, organizace víkendu byla v něčem odlišná. O víkendu sloužila pouze jedna denní vychovatelka, jež měla na starosti kolem 28 dětí. Její pracovní doba začínala v osm hodin ráno a končila ve dvě hodiny odpoledne, kdy ji vystřídala druhá denní vychovatelka, která z domova odcházela v osm hodin večer. Každou sobotu probíhal generální úklid všech místností v domově. Na pokojích se odsunul nábytek ode zdi, oblečení se vyndalo ze skříní. Děti si na pokojích zametly, utřely prach, setřely police ve skříních a setřely podlahu. Stejně postupovaly i v ostatních

místnostech. Vychovatelka uvedla: „*Vzpomínám si, jak se z jídelny odnášel všechnen nábytek a celá podlaha se kartáčovala.*“²³⁷ Odpoledne se choďovalo s dětmi na procházku po nejbližším okolí nebo se pobývalo na zahradě. Ale vzhledem k velkému počtu dětí na jednu denní vychovatelku a z hlediska bezpečnosti zůstávaly děti většinou v prostorách dětského domova nebo na jeho zahradě. Starší děti mívaly možnost vycházek, které ovšem nebývaly časté.

Jezdili jste na výlety? „*Na výlety jsme téměř nejezdili, jelikož se hodně šetřilo. Ale jezdili jsme na výměnný pobyt do Dětského domova v Mikulově.*“

Brali si rodiče své děti na víkendové pobyty? „*Převážná většina rodičů o své děti nejevila téměř žádný zájem, takže děti zůstávaly přes víkend v domově. O víkendu občas přišli někteří rodiče své dítě navštívit, a to s ním mohli pobýt v jídelně nebo si ho vzít na krátkou procházku.*“

Zajímalo by mě, jakým způsobem jste děti seznamovali s hodnotou peněz? Chodily jste na společné nákupy? „*Vždy jsme vyslali minimálně dvě děti, aby došly do samošky nakoupit. Dostaly sešit, do kterého paní pokladní zapsala, co všechno nakoupily, ale děti nikdy nic neplatily. Všechny nákupy jsme zaplatili my na konci měsíce.*“

Nakonec bych se ráda dozvěděla, jak jste vnímala sloučení obou dětských domovů? „*Sloučením dětských domovů došlo k uvolnění tehdejších poměrů. Tím chci říct, že za ředitelování naší ředitelky bylo vše mnohem striktnější. Nový ředitel vnesl do organizace domova více volnosti.*“

Začali jste se stýkat s Dětským domovem v Pasecké ulici? „*Ano, začali. Poprvé když jsem Paseky navštívila, byla jsem v šoku. U nich to vypadalo jako doma, kdežto u nás jako v ústavě. Měli hezčí vybavení místností. Celkově byly Paseky útulnější, více rodinné.*“

Paní vychovatelka v rámci rozhovoru uvedla několik dalších zajímavých informací. Jednou z nich je, že v letech 1992 až 1998 nezaznamenala žádné útěky dětí. Dále se děvčata do 15 let nesměla malovat, dokonce si nemohla barvit vlasy. Mou pozornost upoutala poslední informace, že si děti nepraly, nevařily.

²³⁷ Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Palackého 10 v letech 1992–1998. Jablonec nad Nisou 31. srpna 2019

Nejdříve je namístě vyzdvihnout organizační schopnosti všech vychovatelek, a to zejména z důvodu velkého počtu dětí, kterým se věnovaly. Je to téměř neuvěřitelné, že dokázaly pečovat o tolik dětí a žádnému z nich se nic nestalo. Již v dřívějších kapitolách jsme se dozvěděli, že dětské domovy byly zřizovány pro děti, které musely být odebrány z nevhodných rodinných podmínek. Děti byly dány do dětského domova, který jim měl nahradit rodinnou výchovu, připravit je na budoucí život a pomoci jim začlenit se do společnosti. Rozhovor s vychovatelkou poskytl cenné informace, které můžeme zobecnit a vztáhnout i na ostatní dětské domovy, jež v té době existovaly.

A co jsme se vlastně dozvěděli? Děti se nepodílely na domácích pracích s výjimkou úklidu prostor domova. Děti si nevařily, nepraly, ani nenakupovaly za peníze. Bylo možné z těchto dětí za takových podmínek vychovat budoucí samostatné členy společnosti? Co se ty děti vlastně naučily? Domnívám se, že se naučily, že teta kuchařka uvaří, teta pradelna vypere a vedení domova zaplatí nákup. Dovolím si tvrdit, že toto nebyly přirozené podmínky pro výchovu dětí a jejich zdravý vývoj. Děti vyrůstaly v uzavřeném, uměle vytvořeném prostředí izolovaném od veřejného života. Jak si pak poradily v běžném životě po odchodu z domova? Dokázaly si uvařit? Byly schopné pracovat? A co bylo úkolem vychovatelek? Zajistit, aby děti byly najedené, měly hotové úkoly, byly vysprchované a nikam neutekly. Jak mohla v dětském domově probíhat nějaká výchova? Vždyť v týdnu se o děti staraly dvě vychovatelky a o víkendu pouze jedna. Z mého pohledu se již nejednalo o výchovu, ale o hlídání.

Vyprávění vychovatelky Dětského domova v Palackého ulici doplním o další informace z Deníku Jablonecka. Dětský domov v Palackého ulici pro děti od 3 let do 18 let byl schopen v roce 1996 poskytnout útočiště 27 dětem, ale do plného stavu mu dvě děti chyběly. Plnoleté vyučené děti z domova odcházely, a tak se jim ředitelka snažila zajistit něco jako startovací byt, kde by měly své zázemí. Byty pomáhal obstarat bytový odbor.²³⁸ Myslíte si, že mohly plnoleté vyučené děti i nadále pobývat v domově a docházet do práce, dokud jim nebyl přidělen byt? Tehdejší ředitelka dětského domova to okomentovala těmito slovy: „*V současné době u nás čekají na přidělení bytu dva plnoletí muži, kteří mají po vyučení a chodí do zaměstnání.*“²³⁹ Z výše uvedené citace je patrné, že ve výjimečných případech mohly plnoleté děti zůstat v domově, alespoň do té doby,

²³⁸ STRÁNSKÝ, Jan. Smích a rozzářené dětské oči jsou nejlepší odměnou pro náhradní mámy. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1996, 4(206), 7. ISSN 1214-8512.

²³⁹ *Tamtéž.*

než jim byl přidělen byt. Samozřejmě to ovlivňovalo velké množství okolností. Mezi ně
zajisté patřilo rozhodnutí vedení domova, chování plnoletých dětí, ale i potřeba uvolnění
lůžek pro nově příchozí děti.

8 Dětský domov pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou

Dětský domov pro děti předškolního věku v Pasecké ulici byl údajně založen roku **1948**. Vyplývá to z informace uvedené na pozvánce na Dny otevřených dveří z roku 1973, které se konaly k 25. výročí od založení.²⁴⁰ Avšak tomu odporuje první zmínka uvažující o vybudování **dětského domova pro děti do 6 let**, která pochází z roku **1949**.²⁴¹ Z historických pramenů plyne, že zřízení **dětského domova pro děti od 3 let do 6 let schválila rada ONV v Jablonci nad Nisou 10. října 1952**.²⁴² Záznam ze zasedání pléna ONV v Jablonci nad Nisou nám podává zprávu o **otevření** výše zmiňovaného dětského domova, a to v **první polovině roku 1953**. Spolu s nově otevřeným Dětským domovem pro děti od 3 let do 6 let v Pasecké ulici byly na území Jablonce další dva dětské domovy. Jeden z nich byl v Nerudově ulici pro děti do 3 let, a druhý v Palackého ulici pro děti od 6 do 15 let.²⁴³

Pohled tehdejší společnosti na předškolní děti z Dětského domova v Pasecké ulici nám popisuje úryvek z novinového článku „**Dva světy pro děti**“. *„Žijí pod střechami společných ložnic a hraček, a patnáct dospělých je jejich mámou. Tam třicet devět párů očí střeží svůj kousíček přidělené lásky v pohlazení a puse na čeličko. Denně je mjíme, když chodí na procházku, průvod kostkovaných kalhot a červených svetříků, brebentí o ničem a kopají do kamínků. Jsou jim tři, čtyři, některým šest a vycházejí ze zahradní branky v Pasecké ulici, kde mají domov jen jako imitaci, jinak zastávku třetí kategorie, podle kterých žijí život.“*²⁴⁴

Z úryvku novinového článku mám rozporuplný pocit. Působí na mě tak, že Dětský domov v Pasecké ulici byl nejhorší, ale zároveň nejlepší. Jeho negativum bylo skryto v umístění

²⁴⁰ **Příloha A:** Pozvánka na Dny otevřených dveří do Dětského domova pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20

²⁴¹ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 7, kn. 7 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 186, 18. března 1951, Dětský domov Smržovka.

²⁴² SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv.č. 8, kn. 8 – Zápisy se schůzí R ONV, č. schůze: 41, 10. října 1952.

²⁴³ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 50, kn. 50 – Zápisy z plén ONV v Jablonci nad Nisou 1. března 1953.

²⁴⁴ STRNADOVÁ, Zdena. Dva světy pro děti. *Noviny Jablonecka: orgán okresního výboru Komunistické strany Československa v Jablonci nad Nisou*. 1965, 13(21), 2. ISSN 0546-8388.

velkého počtu malých dětí. Výhodou bylo to, že děti nežily v nevhodných materiálních podmínkách, které by ohrožovaly jejich vývoj a zdraví. Je pro mě těžké uvěřit, že existovalo tolik dětí, které bylo potřeba odebrat rodičům z péče. Opravdu byli všichni tak špatní a nebyli schopni postarat se o své děti? Můžeme toto vykreslení tehdejší doby brát vážně? Nebo na to musíme pohlížet s jistou mírou nadhledu.

Další vývoj domova popisuje dokument, který byl součástí složky ze schůze rady ONV v Jablonci nad Nisou 22. října 1970. Všechny děti byly v tomto období zařazovány do dětského domova na základě rozhodnutí soudu, čímž se dostaly do ústavní výchovy.²⁴⁵

Kapacita Dětského domova pro děti předškolního věku v Pasecké ulici s celoročním provozem byla **40 dětí**. Děti byly rozčleněny do dvou oddělení. V roce 1970 jich zde bylo 27, z toho 12 romských.²⁴⁶ (Pozn. Nikde nebylo uvedeno od kdy začaly být do domova umísťovány romské děti.)

Kolektiv pracovníků dětského domova byl složen z 21 zaměstnanců, konkrétně: *„ředitelka, pět učitelek, čtyři pomocné vychovatelky, zdravotní sestra, dvě kuchařky, jedna pomocnice v kuchyni, hospodářka, administrativní pracovnice, dvě uklízečky, švadlena, pradlena a topič/údržbář“*.²⁴⁷

Výchova dětí předškolního věku se řídila podle tehdejších osnov pro mateřské školy a měly ji na starosti *„učitelky“*. Alespoň takto jsou nazývány v dokumentu ze zasedání rady ONV 22. října 1970. Domnívám se, že s velkou pravděpodobností došlo k záměně pojmů vychovatelka a učitelka. Druhou možností může být, že děti doopravdy učily v dopoledních hodinách učitelky a odpoledne se vystřídaly s vychovatelkami. Ale tuto možnost považuji za méně pravděpodobnou. *„Učitelky“* převážně pracovaly se zanedbanými dětmi, s dětmi s narušenou komunikační schopností a s dětmi bez základních hygienických návyků. Děti byly do dětského domova zařazovány průběžně během roku. Cílem bylo tyto děti správně vychovávat, rozšířit jejich vědomosti a zkušenosti. Největší pozornost byla věnována těm dětem, které měly nastoupit do první třídy základní devítileté školy (dále ZDŠ). Děti, které dosáhly věku 6 let, byly přemístěny

²⁴⁵ SOKA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 20, 22. října 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

²⁴⁶ *Tamtéž.*

²⁴⁷ *Tamtéž.*

do Dětského domova pro děti školního věku v Palackého ulici.²⁴⁸ To znamená, že musela existovat oboustranná kooperace mezi Dětským domovem pro děti předškolního věku, Pasecká 20 a Dětským domovem pro děti školního věku, Palackého 10.

Logopedická terapie byla dětem poskytována bývalým ředitelem zvláštní školy. Na zdravotní stav dětí dohlížela zdravotní sestra spolu s lékařkou, která docházela do domova dvakrát týdně.²⁴⁹

Velmi podstatnou úlohu hrály ve výchově dětí i pomocné vychovatelky, které děti učily, že věci kolem nich mají nějakou hodnotu. K tomu sloužily společné nákupy, kdy vychovatelky chodily s dětmi do obchodu. Děti tím získaly základní představu o tom, kolik co stojí. Pro vytvoření kladných citových vazeb mezi dětmi byli biologičtí i nevlastní sourozenci společně na jednom pokoji, v jedné skupině. Ze strany vychovatelek byly v dětských společenstvích podporovány přátelské vztahy. Chod dětského domova se snažil co nejvíce přiblížit životu v rodině. Dětem byly zadávány drobné a jednoduché domácí práce. Například každý týden v neděli si společně s vychovatelkami připravovaly večeři nebo svačinu.²⁵⁰ „*Rovněž tak se děti učí šít zástěrky, tašky, sáčky, háčkují a pletou svetry pro vlastní potřebu.*“²⁵¹ Asi to nebylo pro malé děti snadné, ale rozhodně to byla příprava na život. Vedení ke skromnosti, v budoucnu k tomu – pomoz si sám, hospodař s tím, co máš. Zaměstnanci dětského domova vyjádřili své přání: „*Věříme, že naše děti, které budou jednou opouštět náš domov, se plně zařadí jako platní občané naší **socialistické společnosti.***“²⁵²

Ve školním roce 1973/1974 se výchovné a vzdělávací práci s dětmi věnovalo šest denních vychovatelek a dvě noční vychovatelky. Mezi správní zaměstnance patřila hospodárka, vedoucí stravování, zdravotní sestra, tři kuchařky, dvě uklízečky, prادلena, švadlena, domovnice, topička a topič.²⁵³

²⁴⁸ SOkA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 26, kn. 26 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 20, 22. října 1970, Problematika politicko-výchovné práce: 2/ Úroveň výchovné práce dětských domovů v okrese.

²⁴⁹ *Tamtéž.*

²⁵⁰ *Tamtéž.*

²⁵¹ *Tamtéž.*

²⁵² *Tamtéž.*

²⁵³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 77.*

Ze zkušenosti je známo, že tito zaměstnanci měli na děti značný výchovný vliv. Škoda jen, že dostupné prameny o této skutečnosti mlčí.

8.1 Dny otevřených dveří

Dny otevřených dveří se konaly 16. a 17. května roku 1973 a pořádal je Dětský domov pro děti předškolního věku v Pasecké ulici se svolením odboru školství ONV u příležitosti 25. výročí svého trvání. Cílem bylo předvést veřejnosti výhody kolektivní výchovy a její důležitost pro tehdejší socialistické zřízení republiky.²⁵⁴ Následující řádky jsou výstižnou ilustrací dobového přístupu k věci.

Dnů otevřených dveří se zúčastnila skupina zástupců Městského národního výboru (dále MěstNV) v Jablonci nad Nisou, členky Základní organizace Českého svazu žen (dále ZO ČSŽ) národního podniku (dále n. p.) Autobrzdy, ředitelka z MŠ z Tanvaldu, zástupci Bižuterie, předseda a místopředseda ONV. Jednotliví členové výše zmíněných organizací zapsali svůj názor na vybavení, zřízení i výchovnou práci do kroniky dětského domova. (Pozn. U níže uvedených citací je zachována autenticita textu i s pravopisnými chybami.)

Delegace MěstNV se o své návštěvě v domově vyjádřila takto: „Při naší návštěvě u příležitosti „dne otevřených dveří“ jsme byli uspokojeni s průběhem pracovního dne dětí, se snahou celého kolektivu pracovníků DD přiblížit dětem rodinné prostředí. Přejeme celému kolektivu mnoho podobných úspěchů do další náročné práce.“²⁵⁵

Členky ZO ČSŽ národního podniku Autobrzdy v Jablonci nad Nisou vyslovily poděkování pracovníkům dětského domova za jejich svědomitou práci a péči o děti, za vřelé a milé přijetí.²⁵⁶

Dětský domov poctilo svou návštěvou také pět učitelek ze základní a mateřské školy. Byly překvapeny vkusným vybavením a přátelským přijetím pracovníků dětského domova. Ve svém zápisu vychvalovaly obětavou práci ředitelky a všech zaměstnanců.

²⁵⁴ Příloha A: Pozvánka na Dny otevřených dveří do Dětského domova pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20

²⁵⁵ Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 13.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 15.

V závěru bylo připojeno poděkování pro kolektiv pracovníků dětského domova za jejich snahu vrátit dětem rodiče a domov.²⁵⁷

Znění zápisu zástupců Bižuterie: „*Děkujeme za lásku a obětavost, se kterou se vedení a ostatní pracovníci Dětského domova v Pasekách starají o výchovu dětí, které lásku potřebují ke svému rozvoji. Byli jsme šťastni a spokojeni, když jsme se seznámili s prostředím, ve kterém žijí, a s pracovníky, kteří jim nahrazují rodiče. Všem patří náš upřímný a srdečný dík.*“²⁵⁸

Zástupci jablonecké Komunistické strany Československa (dále KSČ) také připojili svůj názor na Dětský domov v Pasecké ulici. „*Uvítali jsme příležitost zhlédnout prostředí, v němž jsou vychovávány děti, které postrádají to nejcennější – lásku rodičů. Komunisté jabloneckého okresu udělají vše, co je v jejich silách, aby tyto děti vyrůstaly v platné členy naší **socialistické společnosti.***“²⁵⁹

Hodnocení návštěvy dětského domova zapsali i místopředseda a předseda ONV. „*Rádi jsme viděli toto krásné a pro děti tak potřebné zařízení. Péče o děti a prostředí pro ně vytvořené svědčí o dobré práci kolektivu, který se o provoz domova stará. ONV a ostatní státní orgány budou i nadále pracovat pro rozvoj domova a pro zkvalitnění péče o děti, kterým takto nahrazujeme rodiny.*“²⁶⁰

Celkový náhled na Dny otevřených dveří v dětském domově zakončím výrokem neznámé autorky. „*Děti jsou budoucnost národa! Děkujeme soudružce ředitelce a kolektivu za jejich obětavou práci, kterou věnují našim dětem, aby jim nahradily teplo domova.*“²⁶¹

Neměli bychom však zapomenout na fakt, že za těmito dobově podmíněnými frázemi se nacházela snaha těch pracujících žen, které se nad rámec svých povinností snažily „svým“ dětem co nejvíce pomoci.

²⁵⁷ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 19.*

²⁵⁸ *Tamtéž, s. 37.*

²⁵⁹ *Tamtéž, s. 43.*

²⁶⁰ *Tamtéž, s. 55.*

²⁶¹ *Tamtéž, s. 63.*

8.2 Kruh přátel dětského domova pro děti předškolního věku

První vlašťovkou, která předznamenala založení Kruhu přátel dětského domova (dále KPDD) pro děti předškolního věku, byla reportáž s tehdejší ředitelkou. Úryvek z novinového článku „Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších“²⁶² uvádím níže.

O děti u nás je dobře postaráno. A přesto nejsem s možnostmi naší výchovy stále spokojena. Masová výchova je velkou zátěží vychovatelky i pro děti. Do budoucna si představujeme naši práci jinak. Chceme mít společně na pokoji osm školáků a sedm předškoláků. Malé děti by přes den chodily do školky a větší normálně do školy. Ty starší by si hrály s menšími, pomáhaly je vychovávat, zkrátka, vedly by život takový, jako v domácnosti s více dětmi. Děti by také více přišly do styku „se životem“.

V tomto smyslu budeme potřebovat pomoc nejen od podniků a závodů, ale také od samotných rodičů. Na dnes a zítra, tj. 16. a 17. května jsme připravili den otevřených dveří. Rádi bychom, aby se mezi nás přišli podívat rodiče z okolí, aby si prohlédli příběhy, ve kterých vychováváme děti, popovídali si s námi o našich potížích i úspěších. Chtěli bychom, aby k nám nechoďili jenom ti, kteří si chtějí dítě osvojit. Rádi přivítáme rodiče, kteří by si některé dítě na sobotu či neděli od nás „půjčili“, aby ho svežli autem, ukázali mu zvířata v zoologické zahradě, aby s ním zavítali do prodejen, do divadla, do kina, vzali ho na procházku. I když máme prochozené všechny parky, chodíme do divadla, do kina, hrájeme si na hřištích, stále jen toho u nás dítě málo vidí. A proto chceme také vytvořit Kruh přátel dětského domova. Z lidí, kteří by nám chtěli pomáhat, bychom si vytvořili výbor a snažili se pracovat tak, aby dítě, které od nás vyjde, bylo dobře připraveno na život.

Možná, že dítě, které si patronátní rodiče „vypůjčí“, nebude po-

²⁶² FRANTÁL, Zdeněk. Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1973, 21(20), 1. ISSN 0546-8388.

prvě mluvit. Na otázku buď zākývá nebo otočí hlavou. Ale až pozná, že má sociální jistotu, bude jako každé jiné. U nás — v kolektivní výchově — se musí o přízeň člověka doslova prát s velkým kolektivem dětí. Pohládíš-li jednoho, druhé hned přemýšlí, proč právě ono nebylo také pochváleno. Jsou strašně kritické a běda, když jednomu věnuješ větší přízeň než druhému. U nás neexistuje dělat si miláčky. Preferovat musíš každého. A musíš také přemýšlet, jak potrestat toho, kdo zlobí.

A v tom by mohly rodiny hodně pomoci. Jsou případy, kdy cizí rodiče požádají náš ústav o adopci dítěte.

Novinový článek č. 4: Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších

Zdroj: FRANTÁL, Zdeněk. Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1973, **21**(20), 1. ISSN 0546-8388.

Děti všeobecně, ale postižené zvlášt', totiž i u politiků v každé době vzbuzují účast. Záznam z rozhovoru umožňuje nahlédnout do tehdejšího smýšlení ředitelky dětského domova, ale i lidí v podobných funkcích. Myslím si, že její představy o organizaci dětského domova byly nezátížené ideologií doby. Myšlenku spolupráce dětského domova a veřejnosti považuji za pokrokovou. **Následné založení KPDD významně ovlivnilo směřování této instituce a budoucí život dětí v ní umístěných**, pomínu-li skutečnost, že někteří vysoce postavení lidé mohli tohoto členství využívat ve svůj prospěch. Dle mého názoru bylo sdružení skutečným přínosem pro děti. Myšlenkové směřování ředitelky dětského domova mohlo být také ovlivněno její vlastní životní zkušeností, jelikož sama vyrostla v dětském domově.²⁶³ Autor článku vnímal osobnost ředitelky takto: „Poznala život dětského domova na vlastní kůži a dovede pečlivě vycítit, co dětská duše potřebuje. Má neobyčejný cit pro duši dítěte.“²⁶⁴

²⁶³ FRANTÁL, Zdeněk. Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1973, **21**(20), 1. ISSN 0546-8388.

²⁶⁴ *Tamtěž*.

Dny otevřených dveří daly svým způsobem podnět k založení Kruhu přátel dětského domova v září 1973²⁶⁵, ale stanovy spolupráce mezi ním a domovem jsou datovány z 14. května 1973.²⁶⁶ KPDD vznikl na dobrovolném základě. Jeho členové se zavázali poskytnout pomoc při výchově a vzdělávání dětí ředitelce daného zařízení. V čele stála ředitelka dětského domova, která byla zároveň předsedkyní výboru. Členové výboru byli součástí „*školské a kulturní komise ONV*“.²⁶⁷ Plán práce, podle kterého se řídil KPDD, doplňoval plán práce dětského domova, který vycházel z „*politických, pedagogických a kulturních potřeb*“.²⁶⁸ Plán práce KPDD byl sestavován výborem a ředitelkou na každý školní rok zvlášť. Členové sdružení napomáhali při zajišťování letních táborů a jejich cílem bylo vylepšit materiální vybavení dětského domova. Dalším úkolem KPDD bylo vyhledávat nechtěným dětem patronátní rodiny, které by děti mohly navštěvovat. Finanční zabezpečení sdružení bylo zajištěno z dobrovolných příspěvků.²⁶⁹

O členství v KPDD projevil zájem závod 01 a 02 Bižuterie, LIAZ-ZV ROH, Autobrzdový závod 9. květen, Javoz, Jablonecké sklárny, místní organizace-ČSČK a Občanský výbor č. 5.²⁷⁰

Dětský domov pro předškolní děti, Pasecká 20 v Jablonci nad Nisou uzavřel 4. ledna roku 1974 patronátní smlouvu s národním podnikem Bižuterie závod 02 na dobu dvou let. Lisovna Bižuterie 02 v Jablonci nad Nisou pokračovala v patronátní spolupráci jako člen Kruhu přátel dětského domova.²⁷¹ Spolupráce byla vymezena těmito aktivitami: „*S dětmi z dětského domova se uskuteční jarní výlet do některého zámku, potom návštěva botanické zahrady nebo opékání buřtů v lese podle počasí. Soudružky z brigády vypomohou dětskému domovu při úklidových pracích po malování. Soudružky ušijí na děti kostýmy pro dětský karneval. Zaměstnanci dětského domova budou pozváni na podnikové zájezdy, které bude národní podnik Bižuterie pořádát. Děti z dětského domova vystoupí při významných dnech v patronátním závodě s pásmem písní a básní.*“²⁷²

²⁶⁵ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 78.*

²⁶⁶ **Příloha C:** Stanovy spolupráce Dětského domova předškolního v Jablonci nad Nisou a Kruhu přátel dětského domova v Jablonci nad Nisou

²⁶⁷ *Tamtéž.*

²⁶⁸ *Tamtéž.*

²⁶⁹ *Tamtéž.*

²⁷⁰ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 95.*

²⁷¹ *Tamtéž, s. 100.*

²⁷² *Tamtéž, s. 100.*

V roce 1972, před vznikem KPDD, uzavřela ředitelka dětského domova patronátní smlouvu s národním podnikem Javoz závod 02, jejíž platnost byla do 31. prosince 1975. Závod Javoz 02 pomáhal dětskému domovu při opravách elektrické, vodovodní a plynové instalace. Národní podnik Javoz závod 02 se zavázal v rámci Akce „Z“ (**Pozn.** V období komunistického Československa se jednalo o dobrovolnou, bezplatnou práci.) k postavení pergoly v areálu dětského domova. Na oplátku děti z domova navštěvovaly závod u příležitosti Mezinárodního dne žen s dárky pro soudružky a s kulturním vystoupením. Dětský domov pro předškolní děti zval pracovníky Javozu na vánoční besídky dětí.²⁷³

Po uplynutí necelého roku se o KPDD zmiňovali v novinách Průboj z 19. dubna 1974, konkrétně v článku „**Přátelé dětského domova – pro šťastné dětství**“. Kruh přátel měl být něco jako bylo a je sdružení rodičů a přátel školy. Podstatný rozdíl mezi Kruhem přátel a sdružením rodičů byl a je v tom, že ve škole byla a je činnost zajišťována rodiči dětí, kdežto ředitelka dětského domova musela pro spolupráci získat širší veřejnost.²⁷⁴ Svědectví o vzniku KPDD podala ředitelka dětského domova.

²⁷³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 100.

²⁷⁴ SEDLÁKOVÁ, Božena. Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství. *Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje*. Ústí nad Labem: KV KSČ Ústí nad Labem, 1949–1991, 1974, 26(92), 3. ISSN 1804-5782.

„Vrátila jsem se pro jednu zkušenost z minula. Otevřela jsem náš domov na dva dny pro veřejnost. Byli jsme překvapení ohromným zájmem, přišlo kolem stopadesáti lidí. Pohovořila jsem s nimi, že to není samoúčelné, že jsme je pozvali proto, že bychom chtěli vytvořit klub přátel. V tu dobu jsme měli už dva patronátní závody Javoz a kolektiv soutěžící o titul BSP z Bžaterie závod 02, který je již dnes brigádou a byl to právě tento kolektiv žen, který se přihlásil jako první do klubu přátel.

Pak se přidávaly ostatní podniky, takže dnes je jich už devět. Když jsem pak svolala jednotlivé zástupce, to už jsem měla promyšleno, co od klubu přátel budeme chtít. Ustavili jsme výbor a schválili koncepci o naší činnosti. V

té máme zabezpečenou veškerou technickou pomoc při údržbě budovy, zahrady, vybavení, ale hlavní důraz jsem kladla na kulturně výchovnou činnost. Neustále jsem vysvětlovala, že by se děti potřebovaly dostat z prostor dětského domova, poznávat odlišné prostředí, normální život jaký je v rodině, a to všechno hlavně individuálně.“

Novinový článek č. 5: Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství

Zdroj: SEDLÁKOVÁ, Božena. Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství. *Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje*. Ústí nad Labem: KV KSČ Ústí nad Labem, 1949–1991, 1974, **26**(92), 3. ISSN 1804-5782.

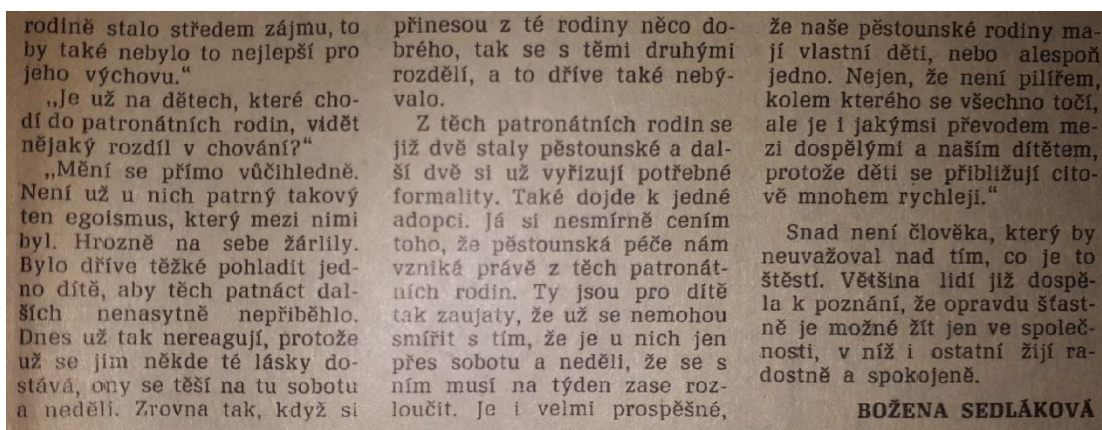
Dle mého názoru ředitelka, jež v těchto letech zajišťovala chod domova, poskytla cenné informace neinformované veřejnosti o činnosti a prostředí dětského domova. **Svémi počiny přispěla k lepšímu začlenění dětí z domova do společnosti a zároveň mohla ovlivnit postoj občanů k dětem z „děčáku“.** Ředitelka usilovala o to, aby děti mohly jezdit na různé výlety a poznávaly život vně dětského domova. Děti tak nežily izolovaně od veřejného dění. Domnívám se, že kroky podniknuté ředitelkou směřovaly především ku pomoci dětem.²⁷⁵

²⁷⁵ SEDLÁKOVÁ, Božena. Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství. *Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje*. Ústí nad Labem: KV KSČ Ústí nad Labem, 1949–1991, 1974, **26**(92), 3. ISSN 1804-5782.

Mezi členy KPDD patřily i patronátní rodiny, které měly své vlastní děti. Děti z domova si tak postupně zvykaly, že je úplně běžné dělit se o pozornost a lásku s ostatními dětmi.

Cílem bylo, aby ústavní dítě poznalo normální život v běžné rodině.²⁷⁶

Jaký byl přínos patronátních rodin ve výchově dětí? U dětí bylo viditelné zlepšení v chování. Děti začaly být méně egoistické a už na sebe tolik nežárlily. Ředitelka zpozorovala, že po pobytu v patronátních rodinách přestaly děti takto reagovat, jelikož se jim pozornosti a lásky dostalo během víkendových pobytů.²⁷⁷

Novinový článek č. 6: Úryvek z novinového článku *Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství*

Zdroj: SEDLÁKOVÁ, Božena. *Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství. Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje.* Ústí nad Labem: KV KSČ Ústí nad Labem, 1949–1991, 1974, 26(92), 3. ISSN 1804-5782.

Odfiltrujeme-li jistou míru zavděčování, je z článku patrné, že lidské srdce cizích lidí nemusí být okoralé.

²⁷⁶ SEDLÁKOVÁ, Božena. *Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství. Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje.* Ústí nad Labem: KV KSČ Ústí nad Labem, 1949–1991, 1974, 26(92), 3. ISSN 1804-5782.

²⁷⁷ *Tamtéž.*

Rozmanitou činnost KPDD dokládají zápisy z kroniky dětského domova. Příkladem může být pobyt dětí v červnu 1973 v rekreačním středisku Ostružno u Jičína, který zorganizovaly Jablonecké sklárny. Děti zde prožily 14 dní a jejich spokojenost na nás dýchá z dobové fotografie.²⁷⁸

Fotografie č. 1: Pobyt dětí v rekreačním středisku v Ostružně

Zdroj: *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 71.*

Národní podnik LIAZ splnil svou povinnost plynoucí z patronátní smlouvy vůči domovu v podobě uspořádání mikulášského večera s nadílkou dne 5. prosince 1973. Zaměstnanec z národního podniku LIAZ se převlékl za Mikuláše a rozdál dětem balíčky.²⁷⁹

²⁷⁸ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 69.*

²⁷⁹ *Tamtéž, s. 79.*

Fotografie č. 2: Mikulášský večer s nadílkou

Zdroj: *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 79.*

Z této fotografie můžeme odhadnout, jaké bylo skutečné psychické rozpoložení malých dětí. Při bližším prohlédnutí fotografie si můžeme všimnout jevových rysů, které byly pro dětské domovy v této době typické.

Za prvé **všechny děti byly ostříhané stejně, ať už se jednalo o děvčátka nebo o chlapce.** Chceme-li vědět, kolik je na fotografii děvčat, pomůže nám v tom jejich oblečení. Všechny děti měly stejné nátělníčky se stejným vzorem, ale **děvčátka nosila zástěrky a chlapci tzv. hrací kalhotky.** Na fotografii je šest holčiček a tři chlapci. **To, že děti měly stejné oblečení bylo zapříčiněno omezenými možnostmi té doby.**

Dále bychom se mohli zaměřit na vybavení místnosti. Odhaduji, že se jedná o jídelnu nebo o tzv. denní místnost. Při bližším pohledu je vidět, že zem pokrývá pouze linoleum, stěny nejsou vyzdobeny žádnou dekorací (např. výtvary dětí). Můj celkový dojem z této fotografie ještě umocňuje nábytek, kterým je místnost vybavena. Mám pocit, jako by se jednalo o **vzdělávací instituci** (např. mateřskou školu) a ne o **zařízení, které se mělo svým prostředím a organizací přiblížit domácímu (rodinnému) prostředí.**

8.3 Dětský domov pro děti předškolního věku

O tom, jak to v domově vypadalo před Vánoci 1973, podává zprávu článek „**Pro dětskou radost...**“ z Novin Jablonecka. „*Svůj druhý domov, lepší než ten, ze kterého sem přišli, zde našli malí špunti ve věku od tří do šesti let.*“²⁸⁰ Tato věta naznačuje, jak na autora článku působilo prostředí dětského domova. Anebo chtěl, aby to tak působilo? V té době zde bylo 28 dětí, o které se staral „*osmnáctičlenný kolektiv zaměstnanců*“.²⁸¹ Autor článku se domníval, že děti umístěné v domově našly „*nové přátele v soudružkách vychovatelkách a ředitelce*“.²⁸² Ředitelka domova se vyjádřila o výchově a vzdělávání dětí takto: „*Vychovávat děti tak, aby zdravě rostly, není lehkou záležitostí a zvláště tehdy, když jim dříve nebyla věnována patřičná péče ze strany rodičů. Je někdy nesmírně těžké vrátit dítě zpět do normálního života, naučit ho žít v kolektivu, a především mu vytvořit podmínky pro další duševní rozvoj.*“²⁸³ Z novinového článku se dozvídáme, že vedení dětského domova uspořádalo Štědrý den o tři dny dříve. Nejednalo se o nic nového. Dříve se toto praktikovalo běžně, aby ctění dárci mohli se svými rodinami slavit Štědrý den o správném datu. Oslavy Štědrého dne se zúčastnily rodiny z Kruhu přátel a zástupci jednotlivých organizací. Děti měly dostat dárky, které si samy nakreslily během výtvarné výchovy.²⁸⁴

Členové KPDD potěšili děti bohatou nadílkou dárků. Vychovatelka, která zapisovala tuto událost do kroniky, v dobré víře napsala, že „*Štědrý večer v dětském domově začal, tak jako v každé rodině, sváteční bohatou večeří*“.²⁸⁵ V tomhle směru s vychovatelkou nesouhlasím, jelikož podle mě nebylo tradiční, aby se u štedrovečerní večeře sešlo 28 stejně oblečených dětí, přibližně stejného věku, se dvěma vychovatelkami a celou delegací hostů, kteří se přišli podívat na děti. Tradiční Štědrý večer v rodině probíhal

²⁸⁰ SMOLA, Miloš. Pro dětskou radost... *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1973, 21(51–52), 3. ISSN 0546-8388.

²⁸¹ *Tamtéž.*

²⁸² *Tamtéž.*

²⁸³ *Tamtéž.*

²⁸⁴ *Tamtéž.*

²⁸⁵ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 83.

obvykle tak, že se v rodinném kruhu zpívaly koledy, rozdávaly se dárky a ne, že děti předváděly, co si nacvičily pro návštěvu.

Fotografie č. 3: Štědrovečerní večeře

Zdroj: *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 9.*

8.4 Dětský domov pro děti školního a předškolního věku

V kronice je zápis, který upozorňoval na jistý výnos ministerstva z roku 1972, který upravoval **přechod předškolních dětských domovů na domovy pro děti od 3 do 18 let**. Na základě výše zmíněného výnosu zahájil dětský domov v červnu 1974 rekonstrukci. Přestavba a rekonstrukce budovy měla probíhat přes letní prázdniny a měla být dokončena na začátku září.²⁸⁶ K **1. září 1974** byl **dětský domov pro děti od 3 do 6 let** změněn **na domov pro děti od 3 do 18 let**.²⁸⁷ V září 1974 došlo ke snížení počtu zaměstnanců. Čtyři denní vychovatelky pečovaly o děti předškolního věku a dvě denní vychovatelky pečovaly o děti školního věku. Na nočních službách se střídaly dvě noční vychovatelky. Mezi správní zaměstnance patřily dvě kuchařky, hospodárka, uklízečka, prادلena, švadlena, domovnice a topička. V té době zde pobývalo 14 dětí předškolního věku a 10 dětí školního věku.²⁸⁸ Pracovní skupinu nedoplňoval ani jeden mužský zaměstnanec.

Fotografie č. 4: Soudružky vychovatelky s dětmi předškolního a školního věku

Zdroj: *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 112.

²⁸⁶ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 114.

²⁸⁷ SOkA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 32, kn. 32 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 9, 30. dubna 1976, Souhrn opatření ke zlepšení péče o zdraví mladé generace v okrese Jablonec nad Nisou dle usnesení SKNV v Ústí n. L. č. 54/1976.

²⁸⁸ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 113–114.

Na dobové fotografii z roku 1974 je zachyceno celkem 22 dětí předškolního a školního věku. V pozadí můžeme spatřit tři denní vychovatelky a jednoho chlapce přibližně ve věku dvanácti let. Fotografie nám ukazuje větší rozmanitost dětského oblečení. Podíváme-li se pozorněji, můžeme spatřit dva typy zástěrek pro děvčátka a dva typy hracích kalhotek pro chlapce. Také si povšimneme nátělníčků, některé jsou s krátkým rukávem se stejným vzorem, některé děti mají dlouhé rukávy bez vzoru. Zaměříme-li se na vychovatelky v pozadí, tak si všimneme jednoho kusu oblečení, který mají všechny společný, a to jakousi **šatovou zástěru**.

Od roku 1975 se o dětském domově v Pasecké ulici mluví jako o **Dětském domově pro děti školního a předškolního věku**. V tomto roce bylo v domově 13 dětí předškolního věku, s kterými pracovaly **dvě učitelky z mateřských škol**. Výchova předškolních dětí byla směřována k rozvoji řečového projevu, rozumových schopností a vytvoření hygienických návyků. Výchova dětí školního věku byla zajištěna prostřednictvím **vychovatelek domova**, školy a pionýrské organizace.²⁸⁹

Ve školním roce 1975/1976 bylo v dětském domově dohromady 23 dětí, z toho 5 dětí předškolního věku. Velkým přínosem pro dětský domov bylo nové uspořádání výchovného programu. Děti z dětského domova mohly začít navštěvovat výchovně-vzdělávací zařízení stejně tak jako děti z rodin. Jen se nevracely ke svým rodičům, ale do dětského domova.²⁹⁰

²⁸⁹ SOkA Jablonec, fond ONV Jablonec, inv. č. 31, kn. 31 – Zápisy ze schůzí R ONV, č. schůze: 18, 9. října 1975, a) Stav v realizaci komunistické výchovy a výuky na školách I. cyklu v okrese Jablonec n. N ve šk. r. 1974–1975 a úkoly škol. roku 1975–1976.

²⁹⁰ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s.133.

Fotografie č. 5: Pět dětí předškolního věku ve školním roce 1975/1976

Zdroj: *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 132.

Na fotografii můžeme zaznamenat jistý pokrok v odívání dětí i v úpravě jejich vlasů. Na první pohled už lze od sebe rozeznat chlapce a děvčata. Chlapci jsou ostříhání stejně, ale děvčátka mají vlasy o něco delší. I oblečení je u jednotlivých dětí rozmanitější.

V roce 1977 došlo v dětském domově k personálním změnám. Ta hlavní nastala 1. listopadu téhož roku, kdy do funkce ředitelky dětského domova nastoupila jiná „soudružka ředitelka“. Změny nastaly i ve funkcích denních vychovatelek. Obměněný personál dětského domova se snažil svým působením zlepšit dětem podmínky jejich žití. Příkladem může být vymalování místností a jejich vybavení novým nábytkem.²⁹¹

Na začátku školního roku 1977/1978 nastoupilo do první třídy základní devítileté školy posledních šest předškolních dětí. Pak už měl dětský domov pouze školní děti.²⁹² Zde je

²⁹¹ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 159.

²⁹² *Tamtéž*, s. 147.

zřetelný posun, zatímco v roce 1970 by školní děti přešly do Dětského domova pro děti školního věku v Palackého ulici, v roce 1977 již zůstaly v Dětském domově pro děti školního a předškolního věku v Pasecké ulici. Bylo to dané změnou dětského domova pro děti předškolního věku na dětský domov pro děti školního a předškolního věku.

V dubnu 1978 se v prostorách dětského domova konala beseda s pracovníci České státní spořitelny. Na konci besedy předala dětem výherní vkladní knížky, v nichž měly zapsány své vklady, které získaly sběrem odpadových surovin.²⁹³ Tuto besedu vnímám jako snahu vedení dětského domova o rozvoj finanční gramotnosti u dětí.

Novinový článek č. 7: Součástí výchovy dětí v dětských domovech...

Zdroj: Novinový výstřížek nalepen v *Kronice Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 153.

Díky tomu, že byl dětský domov od roku 1974 určen pro děti od 3 let do 18 let, muselo vedení řešit otázku odchodu plnoletých, tedy osmnáctiletých dětí. Jak dětský domov pomáhal osmnáctiletým dětem při zařizování jejich vlastní domácnosti? Ponechal je bez

²⁹³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 153.

prostředků nebo jim dal něco do začátku? V kronice jsem se dočetla, že v roce 1978 odcházelo z domova plnoleté děvče. Součástí jejího odchodu bylo i loučení s jejími třemi mladšími sourozenci, s dětmi, se kterými vyrůstala a s personálem dětského domova. Spolu s touto informací jsem se dozvěděla, co jí pracovníci dětského domova a členové KPDD darovali. Děvče dostalo něco jako základní výbavu, která obsahovala deku, polštář, prostírání, ubrus a čajový servis.²⁹⁴

Fotografie č. 6: Vybavení pro chovanku od Kruhu přátel dětského domova

Zdroj: *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 157.

Ve školním roce 1978 /1979 bylo v dětském domově 23 dětí. Všechny děti již byly školáci až na jednoho učeň – ten se učil zedníkem. Byl to první učeň dětského domova. Děti byly rozděleny do dvou skupin, z nichž každá měla dvě vychovatelky. V první skupině bylo jedenáct dětí a ve druhé skupině jich bylo dvanáct. Vychovatelky věnovaly mnoho času rukodělné práci, tělesné výchově a sportu a školní přípravě.²⁹⁵

V listopadu téhož roku poctily svou návštěvou děti v Dětském domově v Pasecké ulici učitelky ze 4. Základní devítileté školy a Zvláštní školy v Jablonci. Jednalo se o učitelky,

²⁹⁴ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 156–157.

²⁹⁵ *Tamtéž*, s. 165.

kteře učily ústavní děti ve škole.²⁹⁶ Svě dojmy z návštěvy shrnuly v jedné větě: „První setkání ve Vašem domově byla příjemná a za to patří dík dětem a kolektivu tet.“²⁹⁷ Zajímavé je pojmenování pracovnic dětského domova, které učitelky použily, a to „tety“. Vyhlíží to tak, že děti oslovovaly vychovatelky jako „tety“. A to se psal rok 1978!

Průběh návštěvy učitelek v dětském domově podrobněji rekapituluje článek „Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově“.²⁹⁸ Zároveň se z článku dovídáme, že v listopadu 1978 bylo v dětském domově 24 dětí ve věku od 6 do 15 let.²⁹⁹

Zodpovědný přístup pedagogů k výchově Návštěva učitelů v dětském domově

Jednotné působení na děti doma i ve škole je jedním z hlavních předpokladů výchovy socialistického člověka. Škola proto nutně musí spolupracovat s rodiči, ať již prostřednictvím SRPS, nebo při individuálních návštěvách rodičů ve škole a učitelů v rodině.

V dětském domově v Pasecké ulici žije 24 dětí ve věku od 6 do 15 let, které navštěvují 4. ZDS na Šumavě a zvláštní školu v Jablonci. Kolektiv vychovatelů domova se snaží vytvořit těmto dětem takové podmínky, které by se podstatně nelišily od života v rodině. Jde o velmi náročnou práci vzhledem k tomu, že zvláště nové děti přicházejí do domova s citovými problémy. Přitom vychovatelé vycházejí z toho, že jde o děti plně rovnocenné dětem žijícím v rodinách, že mají stejné právo na štěstí, jen je nutno je pro život připravit za složitějších podmínek. Zodpovědnost za výchovu všech dětí, které budou v budoucnu spravovat tuto zem, nese celá naše společnost.

Toho je si plně vědom i pedagogický sbor 4. devítiletky i zvláštní školy a oba přijaly pozvání na návštěvu domova. Děti se připravovaly se zaujetím a tato událost se pro ně stala opravdovým svátkem. Jako správní hostitelé napsaly svým učitelům pozvánky, připravily dárky a zvláště pečlivě uklidily své pokojíky. S napětím čekaly, zda přijde ten jejich učitel nebo učitelka a většinou nebyly zklamány. Učitelé si prohlédli prostředí, ve kterém jejich děti žijí a pracují. Také rozhovor mezi výchovnými pracovníky v domově a učitelů pomohl v mnoha případech vyjasnit individuální přístup k jednotlivým dětem.

²⁹⁶ Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1978, 26(46), 3. ISSN 0546-8388.

²⁹⁷ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 177.

²⁹⁸ Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1978, 26(46), 3. ISSN 0546-8388.

²⁹⁹ *Tamtéž*.

Návštěva se tedy skutečně vydařila a splnila svůj účel. Svědčí také o zodpovědném přístupu pedagogického sboru 4. ZDŠ, zvláštní školy a výchovných pracovníků domova k úkolům, které před ně postavila naše socialistická společnost. (hp)

Novinový článek č. 8: Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově

Zdroj: Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1978, 26(46), 3. ISSN 0546-8388.

Na začátku listopadu 1978, byl zahájen *Měsíc československo-sovětského přátelství*. Jeho zahájení probíhalo v hlavním městě v Praze za přítomnosti „nejvyšších představitelů strany a vlády a sovětské delegace“. Během *Měsíce přátelství* byly po celém Československu promítány sovětské filmy v místních kinech, probíhaly „literární a recitační večery“.³⁰⁰

Oslav se zúčastnily i děti z jabloneckého Dětského domova v Pasecké ulici. V rámci oslav navštívily výstavu *Poznáváme pohádky SSSR* v městské jablonecké knihovně. Dále v jejích prostorách zhlédly filmy o SSSR. „Tety“ se prostřednictvím výzdoby domova sovětskou tematikou také snažily o prohloubení kladného vztahu dětí k SSSR. Kruh přátel dětského domova si pro děti připravil znalostní soutěže, které se týkaly SSSR.³⁰¹

Z výše uvedeného je patrná **indoktrinace komunistickou ideologií**. Využívaly se pohádky SSSR nebo se spíše jednalo o pohádky národů žijících na území tehdejšího Sovětského svazu.

Na konci roku 1978 přivítal KPDD mezi své členy pracovnice Okresní knihovny v Jablonci nad Nisou. Dětem věnovaly svou lásku a čas v podobě předčítání knih, dokonce i povídáním o nich. Také byly nápomocné při školní přípravě dětí. Ani

³⁰⁰ RŮŽIČKA, Daniel. Měsíc československo-sovětského přátelství: Mohutná manifestace věrnosti a lásky československého lidu k bratrskému Sovětskému svazu. *Totalita.cz* [online]. Copyright©1999–2019 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/mcsp.php>

³⁰¹ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 181–182.

o Vánocích na děti nezapomínaly. Knihovnice též odměňovaly děti za dobré chování a snahu ve škole.³⁰²

Za zdmí Dětského domova v Pasecké ulici se 25. února 1979 konala beseda se dvěma „*soudruhy*“ k 31. výročí Vítězného února. Jeden přišel oblečen v uniformě příslušníka Lidových milicí a druhý vyprávěl o jejich vzniku. Po skončení vyprávění si děti mohly prohlédnout uniformu i výzbroj.³⁰³

Od ledna 1979 docházely do dětského domova každou druhou sobotu dvě pracovnice organizace Českého červeného kříže. Jejich úkolem bylo proškolit děti ve zdravotnické prevenci. Teoretické znalosti, kterých děti nabyly, si následně prakticky vyzkoušely 23. května 1979 v okresní soutěži *Mladý zdravotník*. Všechny děti, které kurz absolvovaly a zúčastnily se okresní soutěže, obdržely odznak *Mladý zdravotník* a diplom.³⁰⁴

Konec školního roku 1978/1979 byl hodnocen ředitelkou dětského domova kladně. Odměna za úsilí, které „*tety*“ věnovaly dětem při školní přípravě, na ně čekala v podobě postoupení do vyššího ročníku u všech dětí.³⁰⁵

Začátek školního roku 1979/1980 začal změnami ve vedení výchovné práce u dětí, jelikož mezi oběma skupinami nastal věkový rozdíl.³⁰⁶ Celkový počet dětí byl 22. V první skupině bylo 10 dětí, ve druhé 12 dětí ve věku 15 let a více. O děti pečoval čtrnáctičlenný kolektiv, do nějž byla zahrnuta ředitelka, hospodářka, čtyři denní vychovatelky, dvě noční vychovatelky, švadlenka, uklízečka, prادلena, dvě kuchařky a údržbář/topič.³⁰⁷ Podstatná část pracovního času vychovatelek byla vyplněna vedením zájmových kroužků. Každé dítě navštěvovalo nějaký kroužek. V domově nabízeli kroužky recitační, rukodělný, pěstitelský, zdravotnický a modelářský. Jiné kroužky navštěvovaly děti mimo dětský domov. Například v Okresním domě pionýrů a mládeže v Jablonci nad Nisou byl kroužek hry na kytaru a kroužek výtvarný. Další děti chodily na atletiku a fotbal. Čtyři děti

³⁰² ČERVENKOVÁ, Růžena. Knihy a stříbrná brigáda. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1978, 26(31), 3. ISSN 0546-8388.

³⁰³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 199.

³⁰⁴ *Tamtéž*, s. 211.

³⁰⁵ *Tamtéž*, s. 215.

³⁰⁶ *Tamtéž*, s. 263.

³⁰⁷ *Tamtéž*, s. 221–223.

nacvičovaly na spartakiádu (hromadné veřejné tělovýchovné vystoupení). Volný čas dětí také vyplňoval KPDD, který pořádal pro všechny děti výlety. Pro domov byl velkým přínosem pěstitelský kroužek, jelikož se snažil, pod vedením „tety“ vychovatelky zvelebit jeho okolí. Děti na zahradě také pěstovaly zeleninu, kterou pak zpracovávaly „tety“ kuchařky. Děti se také zúčastnily sběrových akcí.³⁰⁸

A jaký měla ředitelka domova výhled do dalšího školního roku? „Navázat na vše dobré, pokračovat v již započatém, aby z našich chovanců byli lidé platní naší **socialistické společnosti**. To nám také ukládá XV. sjezd KSČ.“³⁰⁹

Místopředseda ONV a předseda komise péče o rodinu a děti společně navštívili Dětský domov v Pasecké ulici, 19. září 1979. Před svým odchodem zanechali v kronice zápis. „Přejeme dětem i pracovníkům Dětského domova v Pasecké ul. hodně úspěchů při výchově a vzdělávání, spokojenosti a zdraví. Ať se Vaší velké rodině splní i přání zlepšit a rozšířit prostory Domova.“³¹⁰

V únoru 1980 proběhla beseda s významnými československými olympioniky. Sportovci vyprávěli o tom, jakým způsobem se museli vypracovat, aby mohli soutěžit na olympiádě. Děti vyrobily jednomu ze sportovců olympijského medvídka pro štěstí.³¹¹

V březnu 1980 navštívil dětský domov automobilový závodník Jiří Moskal. Přinesl si s sebou diaproskop a promítal dětem snímky ze závodů. Nakonec si prohlédl prostory a výzdobu domova, kterou následně pochválil v kronice.³¹² „Při příležitosti dnešní besedy jsem si prohlédl Vaši kroniku a velice se mi líbila. Přeji všem výchovným pracovníkům i dětem hodně úspěchů ve škole i v osobním životě.“³¹³

První zmínka o tom, že v dětském domově mohly vykonat praxi studentky SPgŠ v Liberci, pochází z 24. dubna 1980.³¹⁴ Za tuto příležitost děkovaly slovy: „Jsme velice

³⁰⁸ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 263–267.

³⁰⁹ *Tamtéž*, s. 223.

³¹⁰ *Tamtéž*, s. 225.

³¹¹ Beseda s olympioniky. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1980, **28**(9), 2. ISSN 0546-8388.

³¹² Novinový článek: Jezdec formule Easter vypráví – *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 240.

³¹³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 241.

³¹⁴ *Tamtéž*, s. 243.

*rády, že nám v rámci pedagogické praxe byla poskytnuta možnost poznat náročnou, obětavou a citově založenou péči o děti tohoto domova.*³¹⁵

Na začátku školního roku 1980/1981 napsala ředitelka dětského domova do kroniky, co všechno je v tomto roce čekalo. „*Nároky, které jsou kladeny na výchovu **socialistické mládeže**, jsou stále vyšší, o to těžší a složitější práce nás čeká. Nechceme si však stanovit nesplnitelné plány, chceme vycházet z úkolů, které před nás společnost staví, z možností, které máme a ze zkušeností, které jsme během let nasbírali. Svou výchovnou práci zaměříme na zkvalitnění školní přípravy, ale budeme hledat i nové formy výchovného působení na děti. Velkou část volného času věnujeme sportu, který je velkým pomocníkem při výchově osobnosti člověka. Při ideově politické výchově nezapomeneme ani na prohlubování lásky k vlasti, k socialistickým zemím, na významná výročí, hlavně pak na 60. výročí založení KSČ. V tomto roce chceme pokračovat v úpravě našeho domova-dokončení adaptačních prací, vybavení haly, zařízení učebny pro první skupinu.*“³¹⁶

Děti byly i nadále rozděleny do dvou skupin. Každá skupina měla dvě tety vychovatelky. První skupina byla složena z 11 dětí, druhou skupinu tvořilo 12 dětí. V domově bylo celkem 23 dětí, všechny děti chodily do školy, z toho 6 dětí bylo v prodloužené výchově. Péči o děti zajišťovalo 12 zaměstnanců – ředitelka, čtyři denní vychovatelky, vedoucí stravování, dvě kuchařky, uklízečka, prادلena, pomocná vychovatelka a topič/údržbář.³¹⁷

Před Vánocemi 1980 připravila Okresní knihovna v Jablonci akci pro děti z dětského domova. V prostorách Klubu mládeže se děti setkaly se členy Kruhu přátel dětského domova a vyměnily si mezi sebou dárky. Děti si pro své patrony ještě přichystaly malé vystoupení.³¹⁸

³¹⁵ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 243.*

³¹⁶ *Tamtéž, s. 271–272.*

³¹⁷ *Tamtéž, s. 272–274.*

³¹⁸ Štědrá knihovna. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci.* 1980, **28**(52), 5. ISSN 0546-8388.

V roce 1981 bylo ke Dni učitelů uděleno ředitelce a čtyřem vychovatelkám Dětského domova v Pasecké ulici čestné uznání vlády ČSSR a Ústřední rady odborů.³¹⁹ Na Den učitelů se v dětském domově sešli zástupci ONV a pracovníci školství. Ředitelka domova a některé vychovatelky pohovořily o plánech, ale i o úspěších, kterých dosáhly. Následně ředitelka provedla všechny hosty prostorami dětského domova a upozornila zejména na ty části, které byly nově upravené. Na závěr se všichni společně vyfotografovali.³²⁰

Fotografie č. 7: Den učitelů

Zdroj: Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 292.

V květnu 1981 byl uspořádán XVI. sjezd KSČ a proběhly oslavy 60. výročí založení KSČ. I v dětském domově probíhaly přípravy na tento den. Veškerá výchovná práce byla vedena tímto směrem. Děti k 60. výročí založení KSČ vytvářely různé výtvarné práce, které byly následně vystaveny ve vestibulu kina Radnice v Jablonci nad Nisou.³²¹ Ukázkou prací nám umožňuje **obrázek z Novin Jablonecka**.

³¹⁹ Slavnostní shromáždění ke dni učitelů: Ocenění pedagogům. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1981, 29(12), 1. ISSN 0546-8388.

³²⁰ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982, s. 293.*

³²¹ *Tamtéž, s. 295.*

Na počest XVI. sjezdu a 60. výročí vzniku KSČ byla uspořádána výstavka dětských prací z domova v Pasecké ulici. Děti vystavují své práce, které v dětském domově zhotovily k tomuto významnému výročí, v předsálí kina Radnice.
Snímek: Petr Palan

Novinový článek č. 9: Na počest XVI. sjezdu a 60. výročí vzniku KSČ

Zdroj: Nalepeno v *Kronice Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 294.

První učeň dětského domova, který se vyučil zedníkem, se stal plnoletým a 27. června 1981 opustil své zázemí v domově. Při jeho odchodu proběhlo rozloučení s vychovatelkami i s dětmi. Děti, se kterými žil osm let, si pro něj připravily drobné dárky. Pro usnadnění jeho budoucího života mu byly zakoupeny věci, jež byly potřebné pro zařízení nové domácnosti.³²² Co všechno mu bylo zakoupeno, popisuje zápis v kronice dětského domova. „*Po radostných chvílích shánění výbavy se nám podařilo připravit vše potřebné tak, že by se za to nikdo nemusel stydět – pokrývky, dvoje ložní prádlo, základní nádobí na vaření, jídelní, kávová i čajová souprava, úklidové pomůcky, žehlička, včetně deček a stolní lampy, vlastnoručně vyrobený dárek od dětí.*“³²³ Vnucuje se však otázka: Měl si tyto předměty kam přenést? Měl pronajatý byt?

³²² PALAN, Petr. Krok do života. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1981, 29(27), 2. ISSN 0546-8388.

³²³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 301.

Jednalo se již o druhý odchod osmnáctiletého dítěte z domova. Před třemi lety opustila domov i jeho sestra. Podrobnější informace poskytne novinový článek „Krok do života“.³²⁴

Novinový článek č. 10: Krok do života

Zdroj: PALAN, Petr. Krok do života. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1981, 29(27), 2. ISSN 0546-8388.

Provoz dětského domova zajišťoval ve školním roce 1981/1982 patnáctičlenný kolektiv pedagogických i nepedagogických zaměstnanců. V čele stála ředitelka, dále zde byla hospodářka, čtyři denní vychovatelky, dvě noční vychovatelky, dvě kuchařky, vedoucí stravování, prادلena, uklízečka, údržbář a švadlena. V domově bylo dohromady 25 dětí, které byly rozděleny do dvou skupin. Každou skupinu měly na starosti dvě vychovatelky. První skupina byla tvořena ze 14 dětí, z nichž bylo 5 dětí předškolních, 5 dětí školních a 4 učni. Počet dětí ve druhé skupině byl 11, z toho 2 učni.³²⁵ Domnívám se, že rozdělení dětí do skupin bylo nerovnoměrné. Zajímalo by mě, proč tomu tak bylo? Je možné, že s dětmi z druhé výchovné skupiny byly výraznější problémy s chováním? Proto byly izolované od mladších dětí, aby na ně negativně nepůsobily? Nebo potřebovaly více

³²⁴ PALAN, Petr. Krok do života. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1981, 29(27), 2. ISSN 0546-8388.

³²⁵ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 313–315.

individuálního přístupu, kterého by se jim v početnější skupině nedostalo? Naskýtá se mnoho otázek, ale chybí odpovědi.

Rok 1981 byl *Mezinárodním rokem invalidů* a také se konal *Světový kongres žen*. Děti z dětského domova tyto události slavily malováním výkresů, které byly následně vystaveny v prostorách „*Občanského výboru v Jablonci nad Nisou*“.³²⁶

Výstava s názvem *Žijeme v míru* byla uspořádána Dětským domovem v Pasecké ulici a KPDD v roce 1982 jako symbol oslav 37. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou. Práce dětí z dětského domova byly vystaveny v síni jabloneckého Výstaviště po dobu 14 dní.³²⁷

Novinový článek č. 11: Žijeme v míru

Zdroj: VESELÁ, Jana. Žijeme v míru. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSC a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1982, 30(20), 3. ISSN 0546-8388.

V průběhu roku 1982 odešel do pěstounské péče chlapec předškolního věku. Jeho spokojenost byla popsána v dopisech zaslaných do domova jeho pěstouny.³²⁸ Někomu by se tyto dvě věty mohly zdát nepodstatné. Ale dle mého názoru je jejich uvedení na místě, jelikož se jedná o prvního chlapce, který odešel z dětského domova do pěstounské péče.

³²⁶ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 339.

³²⁷ *Tamtéž*, s. 345.

³²⁸ *Tamtéž*, s. 359.

Myslím si, že se jednalo o velký úspěch, protože všechny děti neměly to štěstí opustit bránu dětského domova.

Během roku 1982 proběhly významné úpravy interiéru dětského domova. Na začátku roku byla uvedena do provozu nově vybudovaná kuchyně. Následně došlo k podstatným úpravám jídelny a bývalá kuchyň byla přeměněna na klubovnu pro děti. Jídelna byla vybavena bílým nábytkem, červeně kostičkovanými záclonami a parapety byly zkrášleny muškáty. Výzdoba jídelny zahrnovala dětské výrobky, různé obrazy a malé dekorační sošky či panenky. Klubovna byla vymalována „zlatohnědou“ barvou a vyzdobena obrazy a kresbami květin.³²⁹

K závěru školního roku 1981/1982 vychvalovalo vedení Dětského domova v Pasecké ulici spolupráci s Kruhem přátel dětského domova, který byl v kronice označen za „velkého pomocníka“ při práci s dětmi. Nejenomže byl nápomocný po stránce materiální, ale i pořádáním různých akcí, exkurzí a výletů pro děti.³³⁰

Ve školním roce 1982/1983 nastala menší změna v počtu zaměstnanců dětského domova, který se snížil na 14. V první výchovné skupině byly 3 předškolní děti, 4 školní děti a 2 učni. V druhé výchovné skupině bylo 6 školních dětí a 6 učňů. Počet dětí byl 21. Na přechodnou dobu byly v dětském domově umístěni dva sourozenci, kteří se po uzdravení matky vrátili domů.³³¹ Tato věta je dosti podstatná, jelikož se jedná o doklad toho, že i když se děti dostaly do domova, nestrávily zde zbytek svého dětství.

Za významnou událost, jež proběhla v prostorách dětského domova, považuji setkání dětí, zejména dívek s psycholožkou z předmanželské poradny. Setkání zorganizovala Socialistická akademie ČSR. Posláním besedy bylo prohloubit znalosti dívek v oblasti plánovaného rodičovství a partnerských vztahů.³³² Je zde viditelná snaha vedení dětského domova o předcházení neplánovanému otěhotnění a dalších záležitostí s tím spojených.

Poněvadž byly v dětském domově děti končící povinnou školní docházku, muselo ředitelství domova řešit budoucí povolání těchto dětí. Z tohoto důvodu byla uspořádána beseda k volbě povolání. Na otázky týkající se budoucího povolání odpovídala

³²⁹ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 343.

³³⁰ *Tamtéž*, s. 349.

³³¹ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1982–1998*, s. 3–6.

³³² *Tamtéž*, s. 26.

pracovnice obecně prospěšné společnosti (dále OPS) a výchovná poradkyně ze 4. Základní školy v Jablonci nad Nisou.³³³ Pozitivním zjištěním je, že měl domov zájem na budoucím životě umístěných dětí, snažil se děti alespoň nějakým způsobem připravit do budoucna.

O Vánocích 1983 zavítal do domova Kruh přátel dětského domova a zhlédl vánoční besídku. Zanechal po sobě zápis v kronice dětského domova. „*Děkujeme dětem dětského domova za vánoční besídku, která se nám všem velice líbila. Děkujeme soudružce ředitelce a celému kolektivu vychovatelek za milé přijetí a vzornou přípravu besídky. Přejeme hodně úspěchů v další práci a hodně zdaru v roce 1984.*“³³⁴

Děti z Dětského domova v Pasecké ulici vytvořily dárky pro delegáty okresní konference Československého červeného kříže (dále ČSČK) a IX. sjezdu ČSČK. Jejich úsilí bylo odměněno poděkováním vedoucí tajemnice okresního výboru Československého červeného kříže. „*Milé děti. Děkujeme Vám moc za dárečky, které jste tak obětavě vytvářely pro delegáty naší okresní konference ČSČK a pro delegáty IX. sjezdu ČSČK, který se bude konat 31. 3.–1. 4. 1984 v Praze. Přejeme Vám hodně úspěchů a spokojenosti v celém životě.*“³³⁵ Své poděkování formou pohlednice zaslala předsedkyně ČSČK. „*Milé děti, srdečně Vás zdravím ze Sjezdu ČSČK v ČSR v Praze a děkuji za pěkný dárek, který jsem jako delegát sjezdu obdržela. Přeji Vám hodně úspěchů ve škole.*“³³⁶

Na začátku školního roku 1984/1985 napsala ředitelka domova do kroniky dětského domova: „*Nejdůležitějším úkolem naší výchovy zůstává vytvořit u dětí hodnotový systém socialistického člověka a mravní výchova.*“³³⁷

Roku 1984 probíhalo 40. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou. Výročí musely oslavit i děti z dětského domova. Zavázaly se k odpracování brigádnických hodin, k odevzdání odpadových surovin a léčivých bylin, k péči o ochranu životního prostředí. Na školách děti nacvičovaly na spartakiádu, 3. listopadu 1984 navštívily Terezín.³³⁸ Oslavy 40. výročí byly v kronice zakončeny tímto prohlášením: „*Náš lid s vděčností*

³³³ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1982–1998, s. 28–29.*

³³⁴ *Tamtéž, s. 99.*

³³⁵ *Tamtéž, s. 109.*

³³⁶ *Tamtéž, s. 122.*

³³⁷ *Tamtéž, s. 146.*

³³⁸ *Tamtéž, s. 147–148.*

*vzpomíná na pomoc, kterou přinesl Sovětský svaz a jeho slavná armáda. Nezapomíná na oběti, které položili hrdinní sověští vojáci za naši svobodu. Proto se budeme stále vděčně vracet k oněm historickým dnům před čtyřiceti lety a naplňovat jejich odkaz činnou prací pro vlast a socialismus, v boji za mír a sociální pokrok.*³³⁹

Ve školním roce 1985/1986 proběhl XVII. sjezd KSČ a byl vyhlášen nový pětiletý program.³⁴⁰ Výchovu dětí a mládeže v dětském domově ovlivnilo svolání Ústředního výboru KSČ. „*Stvrdíme svými činy lásku k naší krásné zemi a oddanost socialismu. Všem přicházejícím pokolením budeme vštěpovat vřelé internacionální cítění a vděčnost Sovětskému svazu, bez něhož by nebylo naší národní a státní existence ani svobodného mírového dneška...*“³⁴¹

V dubnu 1987 navštívilo Dětský domov v Pasecké ulici dvacet sovětských dětí spolu s učitelkami a harmonikářem. Sovětské děti si pro děti z DD připravily program písní a tanečků se sovětskou tematikou. I jablonecké děti si připravily krátké vystoupení, poté si předaly dárky a vyměnily si adresy.³⁴²

O letních prázdninách 1987 se konal 24. Celostátní sraz dětských domovů v Brně. Srazu se zúčastnily čtyři děti společně s ředitelkou domova. Pro děti byl připraven program bohatý na výlety, sportovní klání a soutěže.³⁴³ Ředitelka vnímala účast dětí na srazu dětských domovů velmi pozitivně. „*Vytvořily se úzké kamarádské vztahy, vždyť si zde děti opravdu rozuměly. Všechny byly ze stejného prostředí, a to je sblížovalo.*“³⁴⁴

8.5 Dětský domov v Pasecké ulici očima bývalých zaměstnanců

Další zápisy zaznamenané v kronice Dětského domova v Pasecké ulici neobsahují podstatné, přínosné nebo zajímavé informace. Záznamy z kroniky se postupně stávají informativními, vynucenými, nic neříkajícími dobovými frázemi. Proto jsem se rozhodla získat informace o tom, jak to v domově bývávalo v letech 1991 až 1998 prostřednictvím rozhovorů s bývalými zaměstnanci domova.

³³⁹ *Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1982–1998, s. 159.*

³⁴⁰ *Tamtéž, s. 173–177.*

³⁴¹ *Tamtéž, s. 177.*

³⁴² *Tamtéž, s. 209.*

³⁴³ *Tamtéž, s. 220.*

³⁴⁴ *Tamtéž, s. 223.*

Vyprávění ředitelky Dětského domova v Pasecké ulici, která zde působila v letech 1991–1998, bylo velmi poutavé.³⁴⁵ Svým vyprávěním nám vykreslila obrazy toho, jak dětský domov fungoval za jejího ředitelování.

„K tomuto dětskému domovu se váže jedna vzpomínka. V době, kdy jsem ředitelovala na Základní škole na Šumavě jsem měla jedno nedorozumění s tehdejší ředitelkou dětského domova. Zastávala totiž názor, že by bylo pro vychovatelky lepší, kdyby byly všechny děti z dětského domova různého věku v jedné třídě. Aby existoval jenom jeden notýsek, kam se budou psát domácí úkoly, na třídní schůzky se bude moci jít jenom jednou. Prostě a jednoduše šla cestou nejmenšího odporu. Nakonec jsem prosadila svoji myšlenku, takže každé dítě chodilo do jiné třídy, i když to z hlediska školní přípravy bylo pro paní vychovatelky náročnější. Ale pro ty děti to bylo výhodnější, protože každé dítě muselo dávat ve třídě pozor samo za sebe. Tím se děti stávaly samostatnějšími a zodpovědnějšími. A navíc se děti z domova hladce začlenily mezi ostatní děti normální společnosti.“

Povězte mi, jak jste se dostala na pozici ředitelky do Dětského domova v Pasecké ulici? *„V osmdesátém prvním jsem odešla na odbor školství, kde jsem strávila přes deset let. V roce 1991 byl vypsan konkurz na ředitele dětského domova, tak jsem se přihlásila a téhož roku jsem nastoupila. Vždycky jsem byla ráda mezi dětmi.“*

Jak jste vnímala fungování Dětského domova v Pasecké ulici a Dětského domova v Palackého ulici? *„Ten druhý dětský domov byl koncipován trochu jinak. Jednalo se o zvláštní školu internátní, čili tam byly jiné pohledy na to, jak začlenit děti do většinové společnosti. Taky i výběr dětí byl podstatně jiný. Například se nám stalo, že jsme měli tři sourozence, ale dva sourozenci byli tady v Dětském domově v Pasekách a ten třetí byl ve Zvláštní škole internátní v Palackého ulici.“*

Pociťovala jste nějaký rozdíl ve složení dětí u vás v dětském domově a ve Zvláštní škole internátní v Palackého ulici? *„My jsme zde měli děti „normální“, které docházely do běžných škol. K nám už chodily děti „roztríděné“ z diagnostického ústavu, takže se nám nikdy nestalo, že bychom tady měli dítě, které by muselo navštěvovat zvláštní školu. Všechny děti, které jsme zde měli, tak byly absolventy běžné základní školy. To se ale nedalo říct o zvláštní škole internátní, kde děti chodily do zvláštní školy.“*

³⁴⁵ Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v letech 1991–1998. Jablonec nad Nisou 23. listopad 2018

Jaké bylo věkové složení dětí u vás v dětském domově? „Dřív tady bylo hodně malých dětí, ale také velmi záviselo na tom, kdy děti do dětského domova přišly.“

Stalo se Vám někdy, že nějaké dítě uteklo? „Jednou k nám přišel chlapec, kterému bylo kolem patnácti. Sám šel na sociálku a požádal o umístění do našeho domova, protože rodinná situace už nebyla udržitelná. Tento chlapec nebyl zvyklý, že se o něj někdo stará, že má někdo o něj strach. Brzy po zařazení zmizel. Nikdo nevěděl, kam se poděl. Já jsem měla takový strach, volala jsem na policii, objezdila jsem autem všechna známá místa, jestli tam náhodou není. A on mi za dvě hodiny zavolal a říkal: „Teto, nemějte o mě strach, nic mi není.“ Tak jsem mu říkala: „No a kde jsi? Přijď domů.“ A za dva dny se vrátil, celý schlíplý. Omlouval se: „Víte, ona na mě přišla ta má toulavá nálada.“ A já mu říkala: „Proč mi tohle děláš, vždyť já jsem měla o tebe takový strach. Já jsem všechno projezdila. Nevěděla jsem, co se ti mohlo stát.“ On mi říkal: „Já už si dám pozor.“ A opravdu už mi to nikdy neudělal. Myslím si, že si uvědomil, že mi na něm záleží, takže vždycky, když na něj přišla ta jeho nálada, tak za mnou přišel a poprosil mě, aby mohl jít na procházku.“

Jaký byl podle Vás hlavní důvod, proč se rodiče o své děti nestarali? „Nikdy jsem nepochopila, proč se rodiče o své děti nestarali, a to ani po návštěvě v jejich místě bydliště. Ale s odstupem času jsem zjistila, že bohužel měli jiné zájmy než se starat o své děti. Hlavním důvodem byl nedostatek peněz, takže se nám občas stalo, že jsme si pro dítě museli přijet sami, protože rodiče neměli na cestu zpět. Když jsem takhle jednou vyzvedávala jednu naši svěřenkyni, ptala jsem se jí, jestli nemá hlad. Na to mi odpověděla: „Teto, já jsem od rána nic nejedla.“ Tak jsem zastavila u nejbližšího obchodu, nakoupila pečivo, salám, sýr a nějaké sušenky. Kdybyste viděla, jak se ládovala.“

Z Vaší předchozí odpovědi jsem vyrozuměla, že jste navštěvovala domácnosti, ze kterých děti pocházely. „Ano. Chodila jsem do všech domácností. Navštívila jsem domácnosti v Chomutově, Jirkově, ale v dalších městech i vesnicích. V té době to bylo velice těžké, protože jsme jako dětský domov neměli auto a já jsem vždycky musela žádat dopředu odbor školství o zapůjčení auta. Později jsme zjistili, že je možné získat auto na leasing, aniž bychom porušili předpisy pro financování. Takže jsme jako dětský domov měli svoje vlastní auto. V našem dětském domově jsme měli děti z jiných a hodně vzdálených měst od Liberce. Bylo to dáno historicky. Každý diagnostický ústav měl

napsáno, které okresy má na starost, tudíž se do našeho dětského domova dostávaly děti z různých měst. Například ze Žatce, Loun, Litvínova a Mostu. Navíc v té době šlo každé dítě do jiného dětského domova, i když se jednalo o sourozence. Ale v nějakém roce, teď si nevzpomenu kdy, bylo vydáno nařízení, kdy museli být sourozenci umisťováni do dětských domovů společně. Proto nám sem pak přicházely sourozenecké dvojice, trojice. Nejčtenější sourozenecká skupina měla tři děti. Tehdy jsem do rodin jezdila také proto, že jsem chtěla znát rodinné prostředí, ze kterého pocházely naše děti. Teprve když jsem znala podstatu jejich rodinného prostředí, mohla jsem naše děti lépe pochopit a podle toho s nimi pracovat.“

Máte na dobu, kdy jste v dětském domově působila, nějakou kuriosní vzpomínku?
„Mám. Na zařizování cestovních pasů pro děti. My jsme totiž dostali zájezd k moři a všem dětem jsme museli zařídit pas. Ale pozor, to nebylo tak jednoduché, jelikož já jsem musela sehnat jejich rodiče, aby šli se mnou udělat pas. A když jsem s nimi přišla na ten úřad, tak se ta pracovnice na mě dívala jako na blázna, jelikož jedna maminka měla tři děti, ale každé dítě s někým jiným a každé její dítě mělo jiné příjmení. Kdybych sem ty rodiče bývala nedostala, tak by děti nemohly jet k moři, protože bez souhlasu rodičů to nemohlo vyjít.“

Od koho jste dostali zájezd k moři?
„Jednoho dne nám přišel do domova dopis z Výboru dobré vůle, který založila paní Olga Havlová. Manželka tehdejšího našeho pana prezidenta Václava Havla. Nejdříve jsem se setkala s paní Olgou a následně jsme všichni byli pozváni na setkání dětí z dětských domovů s panem prezidentem na Hrad. A tak mezi domovem a nadací vznikla spolupráce.“

Jak dlouho pobývaly děti v dětském domově?
„Děti tady mohly být do osmnácti let. Pokud si ještě dodělávaly školu, tak mohly zůstat o něco déle. Když u nás dítě končilo, tak jsme to měli složitější s ubytováním, protože jsme nevěděli kam s ním. Domluvila jsem se s odborem školství a s vedoucím odboru – a tak jsme protlačili, aby děti dostaly byt, nějakou garsonku v Jablonci. Pamatuji si dvě děti, které měly pronajatý byt, ale nevydržely tam platit nájem ani pravidelně docházet do práce.“

Kolik dětí za Vašeho působení pobývalo v dětském domově?
„V našem domově bylo celkem 24 dětí. A všichni jsme naše děti vedli k tomu, že jsou z domova, a ne z děcáku. A kdykoliv jsme někam přijeli, tak se nás ptali, z jakého jsme děcáku a naše děti křičely: „My nejsme z děcáku, my jsme z domova.“ My jsme nebyli žádný děcák, my jsme byli

domov. Neustále nás bylo málo, tudíž jsme byli rodina. Děti říkaly: „Já se domluví doma s tetou.“

Chodila jste dětem na třídní schůzky? *„Ano. Pokaždé jsem čekala až na konec a teprve potom jsem se ptala na prospěch našich svěřenců. A v některých případech se mi stalo, že byla paní učitelka mile překvapená a tvrdila, že by to do těch našich dětí neřekla. Pokud děti nechtěly, tak neříkaly, že jsou z dětského domova.“*

Zmínila jste se, že jste v domově měli děti do osmnácti let. Měli jste v dětském domově starší děti, které navštěvovaly učiliště? *„Ano, měli. Někteří museli každou neděli odjíždět na internát, a tak jsem zavedla zapisování jejich odjezdů a příjezdů. A oni pořád brbraly, že nechápou, proč se mají zapisovat. Až jednou přijela z učiliště z Tanvaldu jedna naše chovanka a následně na to přišel dopis, že se na internátě něco ztratilo a že mají podezření, že to provedla právě naše svěřenkyně. V tu chvíli jsem vzala do ruky knihu a zjistila jsem, že v tu dobu už byla u nás doma. Teprve po tomto incidentu začaly děti chápat význam zapisování jejich příchodů a odchodů. Pokaždé, když přišly domů, tak se hlásily: „Teto, zapište mě, už jsem doma.“ Samy začaly mít zájem na tom, aby nepřišly do nějakého maléru.“*

Jaké byly vztahy mezi dětským domovem a spoluobčany, kteří žili v blízkosti dětského domova? *„Vždycky byly naše děti vedeny k tomu, aby nedělaly v okolí zlou krev. A myslím si, že lidi tady v okolí naše děti vždycky brali a přijímali, že s nimi neměli problémy. Zlobí všechny děti, ale že by dělaly takové záškodnictví, to se říct nedá.“*

Mohli rodiče navštěvovat své děti v dětském domově často? *„Rodiče mohli kdykoli přijít a své děti navštívit, ale nejdříve se museli předem telefonicky domluvit se mnou, alespoň pár dní předem. Jinak běžné návštěvní hodiny byly v neděli od 14:00 do 16:00, jako v nemocnici. Ten den jsme nikam nechodili a zůstávali jsme na zahradě, kdyby náhodou přišel někdo z rodičů. Ale ve většině případů rodiče o své děti nejevili zájem. Když přece jenom rodiče přišli na návštěvu, tak si jich jejich děti nevšímaly, protože jim měly za zlé, že je dali z domu. Ty děti, které byly menší, tak ty k rodičům běžely a objímaly je.“*

Jaké oblečení musely děti v domově nosit? *„Pamatuji si, že když jsem sem přišla, tak to tu bylo daleko přísnější. Holčičky musely nosit punčocháčky a zástěrky. První, co bylo, tak jsem se snažila rozbít to, že když všechny děti vyjdou ven, všechny mají stejnou bundu a v tu chvíli jde vidět, že jsou z ústavu. Vnitřně jsem cítila, že bude lepší, když každé dítě*

bude mít jiné oblečení, aby lépe zapadlo do společnosti, aby když vyjdeme na ulici, aby si na nás neukazovali – to jsou děti z děčáku. A myslím si, že za to byly děti vděčné. Také tady byly tety, které chtěly něco jiného. Budu tady s dětmi chodit na běžky, budu chodit na výlety. Hodně záleželo na tom člověku. Jestli to bral jako své zaměstnání nebo jako poslání. Když ho to bavilo, tak něco vymyslel. Zase byli jiní, kteří si splnili své povinnosti, padla třetí hodina odpoledne a už byli pryč.“

V kolik hodin se děti vracely do dětského domova? *„Děti chodily domů asi kolem jedné hodiny odpoledne a pak jsme se všichni scházeli v obyvaku, děti samy od sebe vyprávěly své zážitky z celého dne. Dítě, když přišlo ze školy, tak hned hlásilo, co bylo a jaký má úkol. Taky jsem tady fungovala něco jako doučovatelka. Děti jsem doučovala matematiku, fyziku a ostatně všechno, co zrovna bylo potřeba.“*

Z jakých důvodů byly děti do dětského domova umístovány? *„I když rodiče své děti nevychovali, tak jim pořád zůstávala rodičovská práva. Tudiž děti nemohly do pěstounských rodin, navíc jich v té době moc nebylo. Velmi často k nám byly umístovány děti z důvodu vážného onemocnění jednoho z rodičů nebo z důvodu ekonomických, popřípadě z důvodu příchodu jiného partnera do rodiny, kdy se matka přestala o děti starat. Byl tam problém partnerského soužití, že se nesnášeli. Zažila jsem maminku, která se vždycky do chlapa zamilovala, vzala si ho, otěhotněla, porodila a rozvedla se. Takhle se jí narodily tři děti. Vždycky, když se nepohodla s tím partnerem, tak to přenesla na své dítě.“*

Měli jste potíže s umístováním dětí předškolního věku do mateřských škol? *„Dřív existovalo takové nepsané pravidlo, že když nám do domova přišly děti předškolního věku, tak jsme vždycky v mateřské škole měli jedno nebo dvě místa zajištěná.“*

Jaký byl hlavní cíl Vaší práce? *„Dítě muselo poznat, že ho má vychovatelka ráda. I když na něj křikla a všechno mu nepovolila, tak muselo vědět, že ho má přesto ráda. Ale zase existují různé typy dětí. Na některé dítě se stačí jenom nazlobeně podívat a už začne nabírat a na některé mohu houknout a žádnou reakci nedá najevo. Přicházely k nám hlavně děti z nefunkčního prostředí, kde neměly žádná pravidla, žádné hranice. Přišly do prostředí, kde se najednou po nich něco chtělo, musely dodržovat nějaký řád a pravidla.“*

Měli jste společné porady s dětmi, kde byste hodnotili jejich úspěchy a neúspěchy? *„Pravidelné porady s dětmi jsme neměli. Většinou jsme hovořily my jako vychovatelky se*

svými svěřenci samostatně a v soukromí, ale některé problémy se probíraly se všemi dětmi.“

Měla jste porady s paními vychovatelkami? *„V průběhu týdne jsme si s paními vychovatelkami řekly co a jak, ale že bychom měly organizované schůzky od 7:00 do 9:00, tak to jsme neměly.“*

Jaké bylo složení pedagogického sboru dětského domova a jeho odborná kvalifikace? *„U nás v té době pracoval pouze jeden muž jako denní vychovatel, jinak náš kolektiv tvořily převážně ženy. Většina vychovatelek měla středoškolské pedagogické vzdělání, tedy mateřinky. Víte, ono to hodně záviselo na složení dětí. Když jsme tu měli malé děti, tedy školkové, tak samozřejmě bylo lepší mít zde paní vychovatelky se znalostmi, jak pracovat s těmito dětmi. V našem vychovatelském kolektivu byly převážně vychovatelky se středoškolským vzděláním a to, co znaly z mateřinek, mohly těm dětem předat. To taky nebylo na škodu. Vlastně věděly, jak s tím kolektivem pracovat. Pamatuji si i paní vychovatelku, která neměla žádné středoškolské vzdělání a byla ze všech vychovatelek nejlepší. Bohužel na tom byla velmi bita finančně, jelikož neměla požadované vzdělání. Pak tady byly paní vychovatelky s požadovaným vzděláním, ale těm dětem toho nedaly tolik, jako tahle paní vychovatelka. Vlastně nad ostatními vychovatelkami vynikala, ale nebyla za to ohodnocena.“*

Jaké kompetence mají mít podle Vás vychovatelky v tomto dětském domově? *„V zařízeních, kde jsou děti s nějakými problémy, by měli podle mě být lidi se speciálním vzděláním. Ale v našem domově by měli být lidé, u kterých má převažovat cit a pochopení dětí. Člověk může mít před jménem a za jménem tucet doktorátů, ale když bude suchar, tak těm dětem nic nepředá. Někdo s daleko menším vzděláním, ale daleko větším citem udělá někdy daleko víc. Musí se to brát v kontextu konkrétního věku a konkrétních dětí. Řekla bych, že bylo poměrně těžké získat sem člověka, který měl požadované vzdělání a zároveň cit.“*

Vyprávění ředitelky dětského domova nám doplní **vzpomínky vychovatelky** z let 1995 až 1998.³⁴⁶

Prosím, zkuste mi popsat, jak probíhal chod Dětského domova v Pasecké ulici. Povězte mi vše, na co si vzpomenete. „*V týdnu i o víkendu jsme sloužily dvě denní vychovatelky. Do domova jsme chodily podle rozvrhu dětí. Tím myslím, že když děti v pondělí končily ve škole v jednu odpoledne, tak my jsme přišly do domova v jednu odpoledne a byly jsme tam do osmi do večera. V úterý jsme chodily na třetí hodinu odpoledne a odcházely v osm večer. Shrnu-li to, začátek naší pracovní doby byl závislý na rozvrhu dětí. Paní ředitelka vyžadovala, abychom do domova chodily 15 minut před začátkem směny. Dopoledne byla v domově pomocná vychovatelka, která dohlížela na děti, které byly nemocné. Když děti nebyly nemocné, věnovala se šití. Její pracovní pozice byla pomocná vychovatelka/švadlena. Ráno děti odcházely do školy, malé děti vodily noční vychovatelky do školek. Po škole se děti vracely do domova na oběd. Po obědě jsme s dětmi dělaly domácí úkoly. Školní příprava probíhala v učebně, kde byly lavice. Řeknu Vám, že psát v takovém počtu dětí úkoly byl nadlidský výkon. Potom, co si děti napsaly úkoly a připravily si věci na další den do školy, odcházely na kroužky nebo hrály s tetami na zahradě míčové hry. Nejvíce je bavil volejbal. V šest hodin večer byla večere. Večere bývala studená i teplá. Po večeri některé děti dělaly služby a některé se šly osprchovat. Následoval večerníček pro menší děti a okolo půl osmé odcházely děti do svých pokojů, kde si připravovaly oblečení na další den do školy. My jsme mezitím zapsaly potřebné informace do knihy denní evidence. Ve tři čtvrtě na osm přišla noční vychovatelka. Předání služby trvalo přibližně patnáct minut. Noční vychovatelka zkontrolovala připravené kupičky prádla a špinavé oblečení děti odnášely do prádelního koše. Někdy si starší děti samy praly ponožky v umyvadle. Jednotlivé dětské oblečení se od sebe odlišovalo vyšitými monogramy. Když měly starší děti všechno hotové, mohly se jít dívat na televizi. Malé děti už spaly. Vzpomínám si, že noční vychovatelka měla v mezipatře mezi pokoji pohovku a spala tam s dětmi. Ráno budila učně, kterým připravovala snídani a svačiny.*“

Zmínila jste se, že byl v dětském domově velký počet dětí. Můžete mi povědět konkrétní číslo? „*Samozřejmě. Celkový počet dětí se pohyboval kolem 24. Takový počet*

³⁴⁶ Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v letech 1995–1998. Jablonec nad Nisou 25. září 2019

děti bylo hodně obtížné rozmístit do pokojů. Mám pocit, jako by to bylo dnes, když jsem vstoupila ke klukům do pokoje, kde jich bylo sedm. Ten poslední spal ve výklenku u okna.“

Mohla byste mi, prosím, upřesnit, jaké služby děti vykonávaly? *„Služby byly rozděleny mezi všechny děti. Každé dítě mělo přiděleno určitou službu. Každý týden se pravidelně střídaly. Uklízely jídelnu, botárnu, vynášely koše, luxovaly a ti zodpovědnější myly nádobí.“*

Ráda bych se dozvěděla, do kolika let mohly děti v dětském domově zůstat? A když z dětského domova odcházely, kam šly? *„V domově jsme měli děti od 3 do 18 let. Nevzpomínám si, že by nějaké dítě zůstalo déle. Po svém odchodu se většinou vracely do místa svého trvalého bydliště.“*

Měly jste jako vychovatelky nějak rozdělenou práci? *„Jedna vychovatelka měla na starosti boty, druhá sport a kapesné, třetí zahradu a kytky a čtvrtá hračky. Takže pokud děti potřebovaly nové boty, šly za vychovatelkou, která měla na starosti boty.“*

A jak Vám děti říkaly? Teto nebo paní vychovatelko? *„Normálně nás oslovovaly teto a příjmením.“*

Zkuste se zamyslet, jestli bylo v dětském domově něco, co Vám neuvěřitelně vadilo, co jste neměla ráda. *„Nesnášela jsem každoroční vánoční besídky. S dětmi jsme vždycky nacvičovali nějakou scénku nebo taneční vystoupení. Děti zpívaly koledy. Každý rok jsme chodili na začátku prosince do Mšena do společenské budovy. Na besídku byli pozváni zástupci Školského odboru v Jablonci nad Nisou a další lidé ze školského prostředí. Děti tedy vystoupily, dostaly balíčky, vyfotily se a šlo se domů.“*

Jak vzpomínáte na dobu prožitou v dětském domově? *„Na období svého působení v dětském domově vzpomínám moc ráda. Mám odtamtud hromadu krásných a vtipných zážitků.“*

Mohla byste některé uvést? *„Ano, určitě. Jedna moje vzpomínka se váže k našemu pobytu v Králíkách. Paní ředitelka vymyslela, že dětem uděláme stezku odvahy. Vzala si bílé prostěradlo a dvě baterky. To prostěradlo hodila přes sebe a baterkami svítila pod prostěradlem na místě očí. Byla tma jak v pytli. My jsme s mojí kolegyní pouštěly děti po dvou. A ona je tam v půli cesty vystrašila. Pak jsme zjistily, že nestrašila jenom děti, ale vystrašila i vracející se návštěvníky místní restaurace. Řeknu Vám, že to byl nezapomenutelný zážitek jak pro děti, tak pro nás.“*

Jak byste charakterizovala ředitelku domova? „Paní ředitelka měla svoji práci velice ráda. Byla velmi obětavá. Ona tou prací a dětmi žila.“

Zážitky vychovatelky, která do Dětského domova v Pasecké ulici nastoupila v létě 1998, nám umožní postřehnout, jak vnímala prostředí a chod domova před sloučením dětských domovů.³⁴⁷

Jaké máte vzpomínky na Váš první den v dětském domově? „Hned první den mi ukradli walkman. Vtipné ale je, že mě okradly děti z Palackého, a ne z Pasek.“

Jaký byl Váš první dojem z prostředí Dětského domova v Pasecké ulici? „Všude bylo naklizeno, čisto. Velmi mě to překvapilo.“

Kolik bylo v dětském domově dětí? „V té době bylo v domově 24 dětí. A bylo to půl na půl. Půlka malých a půlka velkých. Malé děti chodily do školky a na první stupeň základní školy. Velké děti chodily na druhý stupeň základní školy a na střední školu.“

Takový velký počet dětí bylo potřeba někam umístit. Kolik dětí bylo na jednom pokoji? „Na jednom pokoji bylo kolem šesti dětí. V menších pokojích byly dvoupatrové postele.“

Jak probíhalo běžné ráno v dětském domově? „Děti ráno kolem půl sedmé vstaly, umyly se a oblékly. Následně se všechny sešly před chlapeckou koupelnou a společně šly do jídelny na snídani. Po snídani odcházely do škol, mladší děti byly doprovázené. Výjimkou byli učni, kteří dojížděli do škol. Ti vstávali dříve a snídali samostatně.“

Kdy se děti vracely zpět do dětského domova? „Samozřejmě hned po skončení výuky ve škole. Všechny děti se scházely v domově u společného oběda. Po obědě probíhala školní příprava a po ní děti odcházely na kroužky do DDM Vikýř.“

A jak probíhal víkend? „O víkendu se hodně uklízelo. Například na podzim se hrabalo listí. Odpoledne se chodilo na procházky po okolí nebo se hrál na hřišti volejbal.“

³⁴⁷ Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v roce 1998. Jablonec nad Nisou 2. září 2019

Kdy probíhalo předání služby denních vychovatelek noční vychovatelce? *„Předání služby probíhalo v osm hodin večer. V tu dobu seděly velké děti před televizí a malé děti už spaly nebo usínaly.“*

Pamatujete si, jak Vás děti oslovovaly? *„Ano. To se nedá jen tak zapomenout. Oslovovaly mě teto a svým jménem, případně příjmením.“*

Vzpomenete si, kdy byly návštěvní hodiny v dětském domově? Chodili rodiče své děti navštěvovat? *„Návštěvní hodiny byly první neděli v měsíci. Rodiče své děti moc často nenavštěvovali.“*

Myslíte si, že se o Dětském domově v Pasecké ulici vědělo na veřejnosti? *„My jsme byli takoví zapadlí. Nejvíce viditelný byl Palacký, jelikož byl na hlavní třídě. Myslím si, že se o nás moc nevědělo.“*

Jak jste vnímala ředitele dětského domova? Měli jste mezi sebou dobré vztahy? *„Tehdejší ředitel pro mě nebyl po profesní stránce autoritou. Měla jsem z něj pocit, že nechtěl nic řešit.“*

Vzpomínáte si, kdy byly oba dětské domovy spojeny dohromady? *„Ano. Krátce po mém příchodu došlo ke spojení Pasek a Palackého.“*

9 Sloučení dětských domovů

K zásadní změně v organizaci obou dětských domovů došlo roku 1998. Ze zprávy Školského úřadu v Jablonci se dozvídáme, že ve školním roce 1997/1998 byly oba dětské domovy, které měly svého vlastního ředitele, sloučeny do jednoho právního subjektu. Na základě konkursu byl ustanoven jeden ředitel, jehož povinností bylo spravovat oba dětské domovy. Celková kapacita domovů činila 50 dětí ve věku od 3 let do 18 let. Udávaným důvodem ke sloučení bylo zefektivnění výchovné práce, zjednodušení provozu a organizace zařízení.³⁴⁸

Jak to chodilo v jabloneckých dětských domovech po jejich sloučení to líčí jednostránkový článek „**Podobně jako v běžných rodinách je nejoblíbenější zábavou dětí v domovech fotbal nebo hudba**“ z Deníku Jablonecka.

Děti vstávaly každé ráno v půl sedmé – umyly se, oblékly se, ustlaly si postel a šly na snídani. Snídani spolu se svačinou už měly připravenou od „*tety*“ kuchařky. Děti odcházely do školy samostatně, pouze mladší děti doprovázely „*tety*“. Mladší děti byly vychovatelkami vyzvedávány okolo poledne. Ostatní děti se scházely, až na některé výjimky, ve třináct hodin u společného oběda. Poněvadž mívaly starší děti delší výuku, byl jim oběd uschován a ony si jej později ohřály. Pokud některé z dětí onemocnělo, zůstala v domě jedna vychovatelka, která se o něj starala. Po obědě následoval, něco jako polední klid. Posléze se děti za pomoci jedné ze dvou odpoledních vychovatelek pustily do vypracovávání domácích úkolů. Hotové úkoly byly spolu se žákovskou knížkou zkontrolovány a podepsány vychovatelkou. Na čtvrtou hodinu odpolední bývala připravována svačina, po níž děti odcházely na kroužky do Domu dětí a mládeže Vikýř v Jablonci nad Nisou. V šest večer se zase všechny děti sešly „*doma*“ u večeře. Po večeři děti uklidily prostory domova, rovněž umyly a uklidily nádobí. Po celém dni se sesedly na pohovce před televizí, mladší děti zhlédly Večerníček a starší děti se mohly dívat na nějaký vhodný film.³⁴⁹ Určitě muselo být velmi těžké dohodnout se, jaký film budou sledovat. Dvacátá hodina večerní probíhala ve znamení předání služby denních

³⁴⁸ SOKA Jablonec, fond OÚ Jablonec nad Nisou, nezpracováno – Okresní shromáždění 1991–2000, Zpráva školského úřadu okresnímu shromáždění, 20. října 1998.

³⁴⁹ TELECKÁ, Blanka. Podobně jako v běžných rodinách je nejoblíbenější zábavou dětí v domovech fotbal nebo hudba. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1998, 6(213), 8. ISSN 1214-8512.

vychovatelk noční vychovatelce. „*Teta*“ noční dohlížela na sprchování dětí, vyčištění zubů a jejich včasný odchod do postele.³⁵⁰

Děti dostávaly každý měsíc kapesné. Jeho výše byla určována dle věku dětí a jejich chování, ale byla i v souladu se školním prospěchem. Děti mladší šest let měly kapesné ve výši 20 Kč, děti starší 15 let měly k dispozici 250 Kč na měsíc. Výše kapesného u dětí ve věku 6–15 let nebyla uvedena.³⁵¹

O víkendu byl v domově nastaven odlišný režim. V sobotu byl na programu úklid prostor celého domova i přilehlé zahrady. Po obědě se chodívalo na procházky po okolí. V létě se jezdilo na tábory.³⁵²

Na Vánoce se všechny děti sešly u prostřeného stolu a vychovatelé mezitím naskládali dárky pod vánoční stromeček. Děti každoročně psaly dopisy Ježíškovi – tak se ředitel domova dozvěděl, co si děti přály a snažil se jim jejich přání splnit.³⁵³

Po dosažení plnoletosti odcházely děti z dětského domova pryč. Ředitel domova se snažil dětem zajistit byt a dále jim vypomáhal v podobě nákupu potřebných věcí do „začátku“ v hodnotě 10 000 Kč.³⁵⁴

Zní to až neuvěřitelně. Skoro bychom mohli říci, že děti vlastně chodily domů. Podle článku vše probíhalo hladce, bez jediného mráčku.

O Vánocích 1998 začaly fungovat tzv. Stromy splněných přání. Cílem těchto „*Stromů*“ bylo splnit sny dětem z dětských domovů v celé České republice. Děti z jabloneckých domovů napsaly svoje přání na papír, daly ho do obálky a vychovatelky jej poslaly do obchodního centra v Liberci i v Praze. Přání byla pověšena na vánočních stromech v obchodních domech a čekala na dobrosrdečného člověka, který konkrétnímu dítěti splnil jeho přání.³⁵⁵

³⁵⁰ TELECKÁ, Blanka. Podobně jako v běžných rodinách je nejoblíbenější zábavou dětí v domovech fotbal nebo hudba. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1998, 6(213), 8. ISSN 1214-8512.

³⁵¹ *Tamtéž*.

³⁵² *Tamtéž*.

³⁵³ *Tamtéž*.

³⁵⁴ *Tamtéž*.

³⁵⁵ TELECKÁ, Blanka. Stromy splněných přání v celé republice zrealizovaly sny dětí z domovů. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1998, 6(302), 6. ISSN 1214-8512.

Sloučením započala oboustranná spolupráce, na které se podíleli zaměstnanci dětských domovů. Ředitel domovů byl také spokojen se školním prospěchem dětí i učňů, jelikož všichni zakončili školní rok 1998/1999. V roce 1999 bylo v domovech 48 dětí, o něž se staralo 26 pracovníků, z toho 9 pedagogických.³⁵⁶

V přelomovém roce 2000 byla pro děti vybudována cvičná kuchyňka, kde si mohly zkusit přípravu různých pokrmů. V domovech bylo 21 dětí do 15 let, 19 dětí do 18 let a 6 dětí nad 18 let připravujících se na své budoucí povolání.³⁵⁷

³⁵⁶ SOkA Jablonec, fond OÚ Jablonec nad Nisou, nezpracováno – Okresní shromáždění 1991–2000, Zpráva školského úřadu okresnímu shromáždění, 15. října 1999.

³⁵⁷ SOkA Jablonec, fond OÚ Jablonec nad Nisou, nezpracováno – Okresní shromáždění 1991–2000, Zpráva školského úřadu okresnímu shromáždění, 29. září 2000.

Závěr

Potřeba starat se o bezprizorní děti sahá daleko do minulosti. Pro svou práci jsem v první části jako výchozí bod zvolila *Obecný zákoník občanský* vydaný za vlády Františka I., krále uherského a českého, císaře rakouského. Jedná se o první dokument, který podrobně zpracovává práva mezi rodiči a dětmi na našem území. Tento zákoník měl velký vliv na utváření rodiny a její výchovné působení na děti. Zákoník vnímám jako silně zakořeněnou tradici, která ovlivňovala s drobnými úpravami vztahy mezi rodiči a dětmi přes sto let. Ještě v roce 1947 měl otec nad svými manželskými dětmi otcovskou moc. Zákoník také stanovoval, jak mělo být postaráno o chudé, osiřelé a opuštěné děti. Péče o tyto děti byla dále upravena zákonem o obcích z roku 1862, zákonem o domovském právu č. 105 z roku 1863 a chudinským zákonem č. 59 z roku 1868. Péči o chudé děti měla podle výše uvedených zákonů obec. Lidově řečeno: „*Stát to hodil na obce, ať si poradí*“.

Významným zákonem ze začátku 20. století byl nově vydaný říšský zákon č. 62 z roku 1901 a následně zemský zákon č. 78 z roku 1902. Tyto dva zákony nařídily založit Zemský sirotčí fond ze správních přebytků. Zemský sirotčí fond svými prostředky přispíval na výchovu dětí v pěstounské péči, ale i v ústavech. Na to, aby každé dítě bylo zaopatřeno, dohlížely sirotčí rady.

První náznaky zrodu organizované péče o tyto děti pochází z 19. století, kdy byly zřizovány tzv. sirotčince. I přesto, že děti měly kde složit hlavu, dostaly jídlo a nějaké oblečení, nezmírnily se negativní dopady na takové děti. Ústavy byly neustále přeplněné, a i kdyby chtěly, nebyly schopné poskytnout dětem víc než základní materiální zaopatření. Původní sirotčince měly soukromý charakter a děti pracovaly pro jeho zřizovatele. Později bylo potřeba postarat se i o chudé děti, a proto obce začaly zřizovat sirotčince závislé na veřejné pomoci. Se státní samostatností začaly okresní orgány tzv. okresních péčí o mládež usilovat o zřizování dětských domovů. Dětské domovy do roku 1948 měly nestabilní příjmy a nižší počet zaměstnanců většinou bez pedagogického vzdělání. Domov řídila jedna pěstounka, která ho spravovala a zároveň vychovávala děti a pečovala o ně. Pěstounka se na své poslání připravovala v instruktážních dětských domovech prostřednictvím hospitací. Dětské domovy byly samostatnými jednotkami zařazenými pod Ministerstvo sociální péče.

Rok 1907 byl významným rokem na úseku péče o mládež, jelikož se ve Vídni konal říšský sjezd péče o mládež. Výsledkem bylo zřízení *Zemské komise pro ochranu dětí a péči*

o mládež, která se roku 1908 přeměnila na *Českou Zemskou Komisi pro péči o mládež*. Česká zemská komise pro péči o mládež pod sebou sdružovala veřejné i soukromé instituce a podporovala umístování dětí do pěstounských rodin a rodinných kolonií. Pomocnou rukou jí byly *Okresní komise pro péči o mládež* později *Okresní péče o mládež*. V pravomoci okresní péče o mládež bylo provádění hromadného poručení dle vládního nařízení č. 334/38 Sb., ochrana dětí v cizí péči a dětí nemanželských upravené zákonem č. 256/1921 Sb. a vládním nařízením č. 29/1930 Sb.

V průběhu první poloviny 20. století se objevili lidé, kteří chtěli opuštěným dětem poskytnout lepší péči než v ústavu. Mezi ně patřila Josefína hraběnka Chotková, Milan Šilha a František Štampach. Jejich myšlenky byly v tehdejší době pokrokové, netradiční. Snažili se o vytvoření přirozeného rodinného prostředí v tzv. rodinných koloniích. Každý z nich svou myšlenku nazýval jinak, ale principiálně se shodovali. Ze strany státu ani jiných organizací se ale nedočkali podpory.

Josefína hraběnka Chotková realizovala svou myšlenku v praxi, jelikož byla zámožná a mohla si dovolit podporovat takové děti. Přála si pro potřebné děti vytvořit rodinné zázemí, domov v odlehlém sídle, v přírodě, mimo ruch města, kde by se o ně starala náhradní matka.

Milan Šilha se svou polemickou statí snažil ovlivnit komplementární činitele a navést je směrem, kterým by se dalo předejít ústavní péči. Spásu viděl v pěstounských rodinách a rodinných koloniích, kde byla péče o opuštěné děti méně nákladná než v okresních dětských domovech. Okresní dětské domovy nemohly děti připravit na rodinný život.

František Štampach přišel se svou pěstounskou vesnicí. Po druhé světové válce bylo potřeba postarat se o velké množství válečných sirotků. Štampach spatřoval řešení v osídlení pohraniční vesnice, která byla po odsunu obyvatel německé národnosti vyliďněná. V této vesnici měla být dobudována tzv. občanská vybavenost – tj. škola, zdravotní středisko, obchody.

Činnost Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou byla ovlivněna druhou světovou válkou. Po obsazení pohraničí roku 1938 ustalo v jabloneckém okrese její působení. Tři měsíce po ukončení této války byla Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou uvedena do provozu. Její první valná hromada se konala o necelý rok později.

Vývoj péče o mládež po roce 1948 ovlivnil zákon č. 48 Sb., o organizaci péče o mládež přijatý už v roce 1947. Tímto zákonem byly zrušeny okresní péče o mládež a jejich kompetence převzaly okresní národní výbory. Národní výbory na všech úrovních se staraly o sociálně právní ochranu dětí a mládeže. Dětské domovy byly začleněny do resortu školství zákonem č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů. Stát převzal financování těchto institucí. Finance na provoz dětských domovů obdržely okresní národní výbory, které je pak přerozdělovaly mezi jednotlivé domovy ve svém okrese.

Dětské domovy se snažily přiblížit dětem život v rodině prostřednictvím stálého, neměnného kolektivu zaměstnanců, ale svým způsobem i dětí. Stálého vychovatele bylo zapotřebí pro vytvoření pocitu bezpečí, jistoty a lásky. Dětské domovy částečně přejaly základní funkce rodiny, a to funkci ekonomickou, ochrannou, emocionální a výchovně-vzdělávací. Je nutno poznamenat, že se dětské domovy neutvářely neformální cestou jako rodina, ale institucionální cestou.

Dětské domovy po roce 1948 byly řízeny ředitelem domova a diferencovaly se podle věkových skupin dětí. Existovaly dětské domovy pro děti od narození do 3 let, dětské domovy pro děti předškolního věku od 3 do 6 let a dětské domovy pro děti školního věku od 6 let do 15 let. Poté, co konkrétní dítě dosáhlo stanovené věkové hranice, bylo přeloženo do jiného dětského domova s jinou věkovou hranicí. Běžným příkladem může být přeložení šestiletého dítěte z dětského domova pro děti předškolního věku do dětského domova pro děti školního věku. Změna prostředí pro takto malé dítě mohla být dosti traumatická, jelikož si muselo zvykat na nové prostředí jiného dětského domova včetně dětí, vychovatelek a možná lehce odlišnému dennímu režimu. Zároveň si také zvykalo na školní systém, tzn. muselo sedět v lavici, dávat pozor, soustředit se a plnit školní povinnosti. Na dítě byl vyvinut určitý tlak v podobě životních změn, které mohly zapříčinit regresivní chování. K významné změně v organizaci těchto dětských domovů došlo v roce 1970, kdy byla vydána *Koncepce dětských domovů*. Touto koncepcí bylo zrušeno rozdělení dětských domovů podle věku dětí. Dětské domovy se začaly členit na dětské domovy rodinného a klasického typu. Věková hranice obou těchto typů dětských domovů byla stanovena v rozmezí od 3 let do 18 let. Tato změna ovlivnila i organizační strukturu Dětského domova v Palackého ulici č. 10, ze kterého se stal dětský domov rodinného typu. I Dětský domov v Pasecké ulici č. 20, který byl před vydáním koncepce určen pro děti předškolního věku, se přetransformoval na rodinný typ domova a začal

přijímat děti předškolního i školního věku. Aby se dětský domov mohl stát oním domovem rodinného typu, muselo dojít k vytvoření rodiny z ústavu.

Posláním dětských domovů bylo děti vychovat a připravit pro život ve společnosti. Zároveň formovat jejich charakter a celou osobnost, pomoci jim zaujmout společenské role a postoje odpovídající společenským normám a připravit je na rodinný život. S těmito úkoly pomáhaly především Kruhy přátel dětských domovů, které začaly být zakládány v 70. letech 20. století podle organizačních směrnic vydaných roku 1971. S tím souvisí založení Kruhu přátel Dětského domova pro děti předškolního věku, Pasecká 20 (roku 1973) a Klubu (Kruhu) přátel Dětského domova pro děti školního věku, Palackého 10 (roku 1974).

V druhé části práce bylo také mým záměrem popsat vývoj Dětského domova v Jablonci nad Nisou.

V Jablonci nad Nisou v roce 1945 existoval Dětský domov městský též Městský dětský domov, jehož datum založení spadá až do roku 1922. Financování tohoto dětského domova plynulo z městského rozpočtu. Provoz Městského dětského domova byl ukončen ke konci roku 1947 z důvodu špatného technického stavu budovy a nedostatku finančních prostředků města. V té době Okresní péče o mládež v Jablonci nad Nisou houževnatě usilovala o vybudování okresního dětského domova. Současně s Městským dětským domovem byl v provozu Dětský domov Smržovka, který fungoval již od roku 1946. Byl určen pro děti od 6 let do 15 let. O pět let později byl založen Dětský domov pro děti do 3 let v Nerudově ulici č. 17, ale jeho provoz byl ukončen roku 1967.

V roce 1951 došlo k uzavření Dětského domova Smržovka. Děti z tohoto domova byly přestěhovány do vilky v Palackého ulici č. 10 v Jablonci nad Nisou, kde vznikl Dětský domov pro děti školního věku od 6 let do 15 let. Vedoucí vychovatelka tohoto domova měla na starosti jeho chod a péči o děti. Byl tu zaveden bodovací systém chování dětí, jehož úkolem bylo zajistit jejich poslušnost. O osmnáct let později, tedy v roce 1969, se začalo přemýšlet o přeměně Dětského domova pro děti školního věku v Palackého ulici na rodinný dětský domov. Tato myšlenka se objevila rok před vydáním *Koncepce dětských domovů*. Se změnou organizační struktury domova došlo ke snížení počtu dětí, ale naopak se rozšířila věková hranice umístěných dětí v domově, od 3 let do 18 let. Děti byly rozdělené do rodinných buněk. Ke každé z nich byly přiděleny dvě vychovatelky. V roce 1974 byl založen Klub (Kruh) přátel Dětského domova v Palackého ulici.

Výchova a vzdělávání dětí ve škole i v domově byla ovlivňována všemi významnými výročími a dny, které se v naší republice slavily. Příkladem může být 30. výročí osvobození ČSSR sovětskou armádou, které bylo oslavováno roku 1975 také v Dětském domově v Palackého ulici a vedlo k navázání spolupráce s Dětským domovem v Sobinkách v Rusku. Dětský domov v Palackého ulici navázal roku 1977 další spolupráci s Dětským domovem v Polsku a následující rok proběhl výměnný pobyt mezi oběma domovy. Význačným rokem byl rok 1983, kdy proběhla transformace rodinného dětského domova na Zvláštní školu internátní v Palackého ulici, do níž měly být přijímány děti vyžadující zvláštní péči a zároveň péči ústavní. Zvláštní škola internátní byla roku 1993 opět přejmenována na dětský domov, ale složení dětí odpovídalo předchozímu zaměření instituce. Vyprávění vychovatelky, která v domově pracovala v letech 1992 až 1998 nám umožnilo spatřit hlavní cíle tehdejší výchovy. Pro ředitelku, ale i pro vychovatelky Dětského domova v Palackého ulici bylo dle mého názoru nejdůležitější, aby děti prospívaly ve škole a uměly se postarat o domácnost. Z vyprávění vychovatelky tohoto dětského domova vyplynulo, že děti neměly moc příležitostí být ve vzájemné interakci se společenským prostředím. V té době ředitelka domova dbala hodně na kvalitu vzdělávání dětí, takže nezbývalo mnoho času na zájmové kroužky. Malé děti neměly možnost volných vycházek, ale starší děti ano, i když ji nevyužívaly často. O víkendu se s dětmi chodilo na procházky po okolí, ale převážně pobývala vychovatelka s dětmi na zahradě domova. Finanční zajištění domova také nebylo příliš vysoké, tudíž se nejezdilo na výlety, ale sem tam se uspořádal výměnný pobyt s Dětským domovem v Mikulově. Všechny tyto faktory naznačují, že Dětský domov v Palackého ulici se jen okrajově účastnil společenského života. Přesto si myslím, že se vychovatelky snažily o děti v dětském domově postarat tak, jak nejlépe uměly.

Paralelně s Dětským domovem v Palackého ulici byl od roku 1953 v provozu Dětský domov pro děti předškolního věku v Pasecké ulici. Jak napovídá název, jednalo se o domov, kde probíhala výchova dětí od 3 let do 6 let a řídila se tehdejšími osnovami pro mateřské školy. Výchovu dětí s největší pravděpodobností zajišťovaly učitelky nebo vychovatelky, které měly středoškolské vzdělání pro mateřské školy. Děti po dovršení šesti let byly přemístěny do Dětského domova pro děti školního věku v Palackého ulici. V Dětském domově v Pasecké ulici byly děti rozděleny do dvou výchovných skupin a podílely se na domácích pracích. Roku 1973 se v domově konaly Dny otevřených dveří, kterých se zúčastnili členové Městského národního výboru v Jablonci nad Nisou, členky

Českého svazu žen národního podniku Autobrzdý v Jablonci nad Nisou, učitelky z mateřských a základních škol, zástupci jablonecké Komunistické strany Československa a mnoho dalších. Již před touto akcí se hovořilo o založení Kruhu přátel dětského domova. Jeho stanovy byly sepsány 14. května 1973, dva dny před pořádáním Dnů otevřených dveří. Kronika domova, ale dosvědčuje, že akce dala podnět k založení Kruhu přátel dětského domova.

Kruh přátel dětského domova pro děti předškolního věku sdružoval patronátní závody a dobrovolné zájemce o pomoc dětem žijícím v dětském domově. Kruh přátel pomáhal dětskému domovu zorganizovat různé pobyty, např. v rekreačním středisku Ostružno u Jičína, mikulášskou nadílku či dával dětem dárky pod vánoční stromeček. Děti si pro své sponzory v rámci Štědrého dne připravovaly různá krátká tematická vystoupení.

V roce 1974 byla provedena rekonstrukce domova, aby zde mohly vyrůstat i děti školního věku. Tak vznikl Dětský domov pro děti školního a předškolního věku od 3 do 18 let. Se změnou charakteru dětského domova souvisí i snížení počtu dětí ze 40 na 24. S prodloužením věkové hranice souviselo i zajišťování vybavení pro děti odcházející do běžného života. Základní vybavení domácnosti obstarával dětský domov ve spolupráci s Kruhem přátel. Děti v dětském domově v průběhu let navštěvovaly tehdejší osobnosti veřejného života z jabloneckého okresu, které s dětmi besedovaly a vyprávěly jim své zážitky z druhé světové války. Vychovatelky z Dětského domova v Pasecké ulici v Den učitelů v roce 1981 obdržely čestné uznání Vlády ČSSR a Ústřední rady odborů.

Prvního učně zažil dětský domov až ve školním roce 1978/1979, tedy čtyři roky od rekonstrukce domova. Učil se zedníkem a domov opustil v roce 1981. Vedení dětského domova mělo také zájem na sexuální výchově mladých, čímž předcházelo nemilým překvapením.

Výchova dětí v dětském domově byla také ovlivněna XVII. sjezdem Komunistické strany Československa z roku 1986. Roku 1987 se děti z dětského domova poprvé zúčastnily Celostátního srazu dětských domovů v Brně. Po tomto roce kronika dětského domova neposkytovala podstatné informace, které by byly zajímavé či něčím přínosné. Proto jsem v mé práci zaznamenala autentické výpovědi bývalých zaměstnanců domova. Ty se vztahovaly k časovému úseku sedmi let od roku 1991 do roku 1998.

Z rozhovorů s bývalými zaměstnanci Dětského domova v Pasecké ulici, kteří zde pracovali v letech 1991 až 1998, vycítíme velkou obětavost, zápal a snahu pomoci dětem,

jež žily v dětském domově. Svým úsilím chtěli pro děti vytvořit domov, rodinné zázemí a umožnit jim poznávat svět okolo. Dokonce poskytnout jim lásku, jistotu a pocit bezpečí. Zde tři ženy vychovávaly děti tak, aby byly schopné po odchodu z domova zapojit se do pracovního procesu, do společnosti a vést rodinný život. Přes veškerou jejich snahu mohly některé děti dopadnout zle, ale podstatným faktem zůstává, že mají na své působení v dětském domově pozitivní vzpomínky a že věří, že „svým“ dětem pomohly. Dodnes prý své svěřence běžně potkávají na ulici a oni se k nim hlásí. Stále se zajímají o jejich osud a jsou šťastné, když vidí, že se „jejich“ dětem daří. Mohou s klidným svědomím konstatovat, že pro ně udělaly maximum. Jak to vnímaly samotné děti a jak o tom zpětně vypravují, je druhá strana věci.

Závěrem bych chtěla podotknout, že vždy budou existovat děti, které budou trvale nebo přechodně žít v dětském domově, mimo vlastní rodinu. Úkolem nás speciálních pedagogů bude snažit se najít takové formy a způsoby náhradní výchovy, které zmenší dopad ztráty vlastní rodiny na minimum.

Seznam použitých pramenů a odborné literatury

1. Archiválie

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou

Fond NAD 1019 Okresní národní výbor Jablonec nad Nisou (1930) 1945–1990 (1997)

Zápisy ze schůzí rady ONV 1948, inv. č. 4, kn. 4

Zápisy ze schůzí rady ONV 1949, inv. č. 5, kn.5

Zápisy ze schůzí rady ONV 1950, inv. č. 6, kn. 6

Zápisy ze schůzí rady ONV 1951, inv. č. 7, kn. 7

Zápisy ze schůzí rady ONV 1952, inv. č. 8, kn. 8

Zápisy ze schůzí rady ONV 1953, inv. č. 9, kn. 9

Zápisy se schůzí rady ONV 1967, inv. č. 23, kn. 23

Zápisy ze schůzí rady ONV 1970, inv. č. 26, kn. 26

Zápisy ze schůzí rady ONV 1975, inv. č. 31, kn. 31

Zápisy ze schůzí rady ONV 1976, inv. č. 32, kn.32

Zápisy ze schůzí rady ONV 1983, inv. č. 39, kn. 39

Zápisy ze schůzí pléna ONV 1953, inv. č. 50, kn. 50

Sociální péče 1950, inv. č. 53, kar. 32

Péče o mládež, inv. č. 339, kar. 490

Fond NAD 136 Městský národní výbor Jablonec nad Nisou 1945–1990 (1991)

Péče o mládež, 1945–1950, inv. č. 264, sign. 724, kar. 350

Fond NAD 1160 Okresní úřad Jablonec nad Nisou II. (1976) 1990–2002 (2004)

OÚ Jablonec nad Nisou II., nezpracováno-okresní shromáždění 1991–2000

Knihovna SOkA Jablonec nad Nisou

SOkA Jablonec, sign. A 505/12, *Prozatímní úřední telefonní seznam účastníků automatické telefonní sítě Jablonec nad Nisou zapojených ke dni 31. října 1945*. Ústí nad Labem: Ředitelství pošt v Ústí n. Labem, 1945.

Zlaté stránky 1993: oficiální telefonní seznam. Severní Čechy-TTO Liberec-1993. Ústí nad Labem: Mediatel, 1993.

2. Noviny, časopisy, periodika

Úřednická knihovnička

BUDÍNSKÝ, Václav. *Obecní rady sirotčí a péče o mládež*. Praha: B. Hůrka, 1918. Úřednická knihovnička; č. [3]. 23.

Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež

KOLLMANNOVÁ, Růžena. 15 let práce České Zemské Komise pro péči o mládež v Praze. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1924, **3**(4), 103–105.

KOLLMANNOVÁ, Růžena. 15 let práce České Zemské Komise pro péči o mládež v Praze. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1924, **3**(5), 129.

KOSTINEC, Antonín. O organizaci práce v okresních péčích o mládež. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1922, **1**(10), 289–291.

KOSTINEC, Antonín. Úkoly Okresních péčí o mládež ve větších městech. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1925, **4**(6), 163.

SECKÝ, Rudolf. Rodinné kolonie České Zemské Komise pro péči o mládež v Čechách. *Péče o mládež: měsíčník pro veřejnou i soukromou sociální péči o mládež*. Praha, Brno: Česká zemská komise, 1925, **4**(6), 165–168.

Noviny Jablonecka

Beseda s olympioniky. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1980, **28**(9), 2. ISSN 0546-8388.

ČERVENKOVÁ, Růžena. Knihy a stříbrná brigáda. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1978, **26**(31), 3. ISSN 0546-8388.

Členů Kruhu přátel dětského domova přibývá. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1976, **24**(39), 5. ISSN 0546-8388.

FRANTÁL, Zdeněk. Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1973, **21**(20), 1. ISSN 0546-8388.

PALAN, Petr. Krok do života. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1981, **29**(27), 2. ISSN 0546-8388.

Poprvé... *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1981, **29**(5), 1. ISSN 0546-8388.

Slavnostní shromáždění ke dni učitelů: Ocenění pedagogům. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1981, **29**(12), 1. ISSN 0546-8388.

SMOLA, Miloš. Pro dětskou radost... *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1973, **21**(51-52), 3. ISSN 0546-8388.

STRNADOVÁ, Zdena. Dva světy pro děti. *Noviny Jablonecka: orgán okresního výboru Komunistické strany Československa v Jablonci nad Nisou*. 1965, **13**(21), 2. ISSN 0546-8388.

STRNADOVÁ, Zdena. Domov jako s mámou. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1970, **18**(21), 1. ISSN 0546-8388.

ŠNAJDR, Pavel. Týden otevřených dveří. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1974, **22**(2), 1. ISSN 0546-8388.

Štědrá knihovna. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1980, **28**(52), 5. ISSN 0546-8388.

VESELÁ, Jana. Žijeme v míru. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci nad Nisou*. 1982, **30**(20), 3. ISSN 0546-8388.

Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově. *Noviny Jablonecka: orgán OV KSČ a ONV v Jablonci*. 1978, **26**(46), 3. ISSN 0546-8388.

Průboj: Krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje

SEDLÁKOVÁ, Božena. Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství. *Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje*. Ústí nad Labem: KV KSČ Ústí nad Labem, 1949–1991, 1974, **26**(92), 3. ISSN 1804-5782.

Deník Jablonecka

STRÁNSKÝ, Jan. Smích a rozzářené dětské oči jsou nejlepší odměnou pro náhradní mámy. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1996, **4**(206), 7. ISSN 1214-8512.

TELECKÁ, Blanka. Podobně jako v běžných rodinách je nejoblíbenější zábavou dětí v domovech fotbal nebo hudba. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1998, **6**(213), 8. ISSN 1214-8512.

TELECKÁ, Blanka. Stromy splněných přání v celé republice zrealizovaly sny dětí z domovů. *Deník Jablonecka*. Ústí nad Labem: LABE, spol., 1998, **6**(302), 6. ISSN 1214-8512.

Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky

TITZL, Boris. Co se váže k jednomu výročí. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2009, **19**(4), 344-351. ISSN 1211-2720.

3. Kroniky

Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982.

Kronika Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1982–1998.

Kronika Dětského domova, Palackého 10, Jablonec nad Nisou, 1977–1997.

4. Rozhovory

Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v letech 1991–1998. Jablonec nad Nisou 23. listopad 2018

Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Palackého 10 v letech 1992–1998. Jablonec nad Nisou 31. srpna 2019

Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v roce 1998. Jablonec nad Nisou 2. září 2019

Rozhovor s respondentkou, která pracovala v Dětském domově v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v letech 1995–1998. Jablonec nad Nisou 25. září 2019

5. Elektronické zdroje

RŮŽIČKA, Daniel. Měsíc československo-sovětského přátelství: Mohutná manifestace věrnosti a lásky československého lidu k bratrskému Sovětskému svazu. *Totalita.cz* [online]. Copyright©1999–2019 [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/mcsp.php>

6. Akademické práce

HRIŇOVÁ, Denisa. *Problémová mládež v českých zemích v 1. polovině 20. století aneb mládež „mravně vadná“*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

7. Spisy

Spis nezletilé uložen v krabici: *Seznam dětí s odchodem 1980–1984* v archivu Dětského domova v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20, příspěvková organizace.

8. Zákony a zákoníky

JOKLÍK, František. *Obecný zákoník občanský pro republiku Československou vyhlášený patentem ze dne 1. června 1811 č. 946 Sb. z. ve znění, jež se některým paragrafům dostalo cis. nařízeními ze dne 12. října 1914 č. 276 ř. z., ze dne 22. července 1915 č. 208 ř. z. a ze dne 19. března 1916 č. 69 ř. z. (t. zv. novelami)*. 2. vyd. Praha: Hejda a Tuček, 1920.

Knihha všeobecných zákonův občanských říše rakouské. V Praze: nákladem c.k. dvorn. kněhkupectví B.A. Crednera, 1857.

NOVÁK, Karel, ed. *Obecný občanský zákoník platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se zákony doplňujícími*. 3., opr. vyd. Praha: Nákladem Spolku československých právníků „Všehrd“, 1930. Československé zákony.

Obecný občanský zákonník rakouský. Ve Vídni: Nákladem vydavatelovým, 1872.

Obecný zákonník občanský mocnářství rakouského a nařízení pozdější k němu se vztahující: doplněn příslušnými zákony a nařízeními o cizině, lenním právu, lesním

hospodářství, literárním vlastnictví, manželském právu, matrikách, placení penězi, pomatenství, poplatcích za schování, poplatcích ze zůstalosti, prohlášení za mrtvého, scelování pozemků, spolčovacím právu, státním občanství, stěhování, stížnostech syndikátních, vodním právu, výsadách, vyvazení pozemků a vyvlastnění. V Praze: Jindř. Mercy, 1885. Příruční vydání zákonů s doplňky a výklady.

SRB, Eduard, ed. *Výchova dítek osiřelých, opuštěných a zanedbaných péčí zem. fondu sirotčího: Zákon říšský ze dne 3. června 1901 č. 62 a zákon zem. ze dne 29. října 1902 č. 78 ve příčině upotřeb. části správních přebytků hromadných pokladen sirotčích s návodem ku prov. zákona zem. dle instrukce zem. výborem vydané.* Praha: Rud. Storch, [1905].

VESELÝ, Vilém, PIVOŇKOVÁ, Marie a KAVALÍR, Jiří, ed. *Obecný zákoník občanský a souviselé zákony (podle stavu ke dni 1. února 1947).* V Praze: V. Linhart, 1947. Právnická knihovna.

Zákon ze dne 24. dubna 1953 o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953. Za socialistickou výchovu; sv. 21.

9. Odborná literatura

ADÁMEK, Karel. *Zemské sirotčí fondy.* Chrudim: K. Adámek, 1906.

CERMAN, Alois. *Sirotčí rady v obcích.* 2. rozmn. a opr. vyd. V Soběslavi: Nákladem knihkupce Rudolfa Faitlíka, 1908.

ČORNEJ, Petr. *Evropa králů a císařů: významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti.* Praha: Ivo Železný, 2005. Malá moderní encyklopedie (Ivo Železný). ISBN 80-237-3941-7.

ELLIS, Geoffrey. *Napoleon.* Praha: Paseka, 2001. Historická paměť. ISBN 80-7185-405-0.

ENGLIŠ, Karel. *Chudinství v království Českém na počátku XX. století: vydání české.* V Praze: Zemský statistický úřad, 1908, CCXCII. Zprávy Zemského statistického úřadu království Českého.

FOUSTKA, Břetislav. *Péče o dítě: sociální postavení evropské mládeže a její ochrana.* Praha: J.R. Vilímek, [1915]. Za vzděláním.

HLAVA, Karel. *Sociální péče o mládež: pro druhý ročník ústavů ke vzdělání učitelek mateřských škol*. Praha: Čs. grafická Unie, 1939.

CHOTKOVÁ, Josefina. *Fragen?* Brixen: Buchhandlung der Verlagsanstalt Tyrolia, [1912].

KELLER, František. *Sociálně právní ochrana: Péče o mládež pro 1. roč. stř. školy sociálně právní péče*. 2., upr. vyd. Praha: SPN, 1968. Učební texty odb. a stř. odb. škol.

KRÁLÍČEK, Juraj. *Výchova detí v detských domovoch a socialistická spoločnosť: skúsenosti z činnosti združenia priateľov detského domova*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. Knižnica pedagogického čítania.

LIPANSKÝ, Jetřich. *Josefina Chotková, žena statečného ducha a křesťanského srdce*. Olomouc: Vítězové, Dominikánská Edice Krystal, 1940. Vítězové.

MUSIL, J. a BUŠKOVÁ, M. *Koncepce dětských domovů: (Ideový záměr ministerstva školství ČSR)*. Praha: SPN, 1970.

PURKYŇOVÁ, Marie. *Sociální péče dříve a dnes*. Praha: Ministerstvo práce a sociální péče, 1949. Referáty pro školení odborných zaměstnanců jeslí, útulků, dětských domovů a domovů pro matky a děti.

Soupis zařízení sociální péče o mládež v republice československé. Praha: Ministerstvo sociální péče, 1925.

ŠILHA, Milan. *Krise v sociální péči o mládež na Moravě a její příčiny: polemické články a úvahy s 5 obrázky*. V Brně: Milan Šilha, 1927.

ŠTAMPACH, František. *O štěstí národa: sociální a zdravotní služba výchovná a školská v ČSR*. Praha: Nákladem knihkupectví a nakladatelství Jedličkova ústavu, 1947.

ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti předškolního věku*. Praha: SPN, 1955. Za socialistickou výchovu.

ŠVANCAR, Zdeněk a BURIÁNOVÁ, Jana. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: SPN, 1988. Knižnice speciální pedagogiky.

TITZL, Boris. *Péče o tělesně postižené dítě: sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985.

TRAPL, Jiří a KRATINA, Vladimír. *Dobrovolná péče o mládež*. Praha: Orbis, 1944.

VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Kraj. pedagog. ústav, 1974. Pedagogické čtení.

VESELÁ, Renata. *Vybrané historické zdroje současného rodinného práva*. Ostrava: Key Publishing, 2013. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-189-4.

10. Doporučená literatura

LUDVÍK, František. *Dějiny defektologie: (historický nárys péče o mládež vyžadující veřejné ochrany a pomoci)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956. Učební texty vysokých škol.

LUDVÍK, František. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. Praha: SPN, 1958. Na pomoc učitelů.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty. ISBN 80-85850-76-1.

MONATOVÁ, Lili. *Úvod do speciální pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

MONATOVÁ, Lili. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-60-5.

MUSIL, Jiří V. *Cyril Stejskal – život a dílo: rozvoj péče o mládež v Čechách do okupace*. Olomouc: Společnost J.L. Fischera, 2005. ISBN 80-903449-0-9.

RŮŽEK, Bedřich, FIALA, Jiří a STRAKA, Karel, ed. *Péče o mládež: (právní předpisy o její organizaci a úkolech)*. Praha: Orbis, 1948. Československé právo, ř. 1., sv. 15.

SCHELLE, Karel a TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012. Právo. ISBN 978-80-7418-146-7.

Seznam novinových článků

Novinový článek č. 1: Domov jako s mámou.....	65
Novinový článek č. 2: Týden otevřených dveří.....	67
Novinový článek č. 3: Poprvé.....	69
Novinový článek č. 4: Reportáž z dětského domova: Petříček a devětadvacet dalších	81
Novinový článek č. 5: Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství.....	84
Novinový článek č. 6: Úryvek z novinového článku Přátelé dětského domova: Pro šťastné dětství	85
Novinový článek č. 7: Součástí výchovy dětí v dětských domovech.....	93
Novinový článek č. 8: Zodpovědný přístup pedagogů k výchově: Návštěva učitelů v dětském domově	96
Novinový článek č. 9: Na počest XVI. sjezdu a 60. výročí vzniku KSČ	101
Novinový článek č. 10: Krok do života	102
Novinový článek č. 11: Žijeme v míru	103

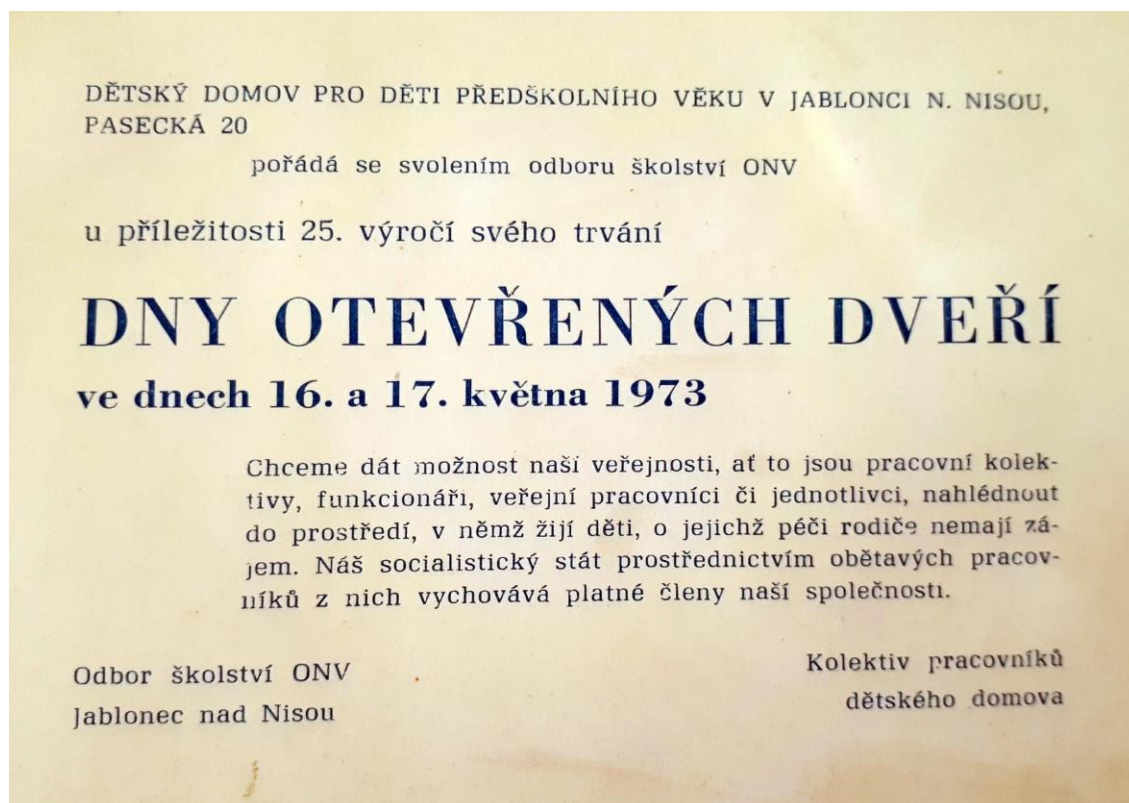
Seznam fotografií

Fotografie č. 1: Pobyt dětí v rekreačním středisku v Ostružně	86
Fotografie č. 2: Mikulášský večer s nadílkou.....	87
Fotografie č. 3: Štědrovečerní večeře	89
Fotografie č. 4: Soudružky vychovatelky s dětmi předškolního a školního věku.....	90
Fotografie č. 5: Pět dětí předškolního věku ve školním roce 1975/1976	92
Fotografie č. 6: Vybavení pro chovanku od Kruhu přátel dětského domova.....	94
Fotografie č. 7: Den učitelů	100

Seznam příloh

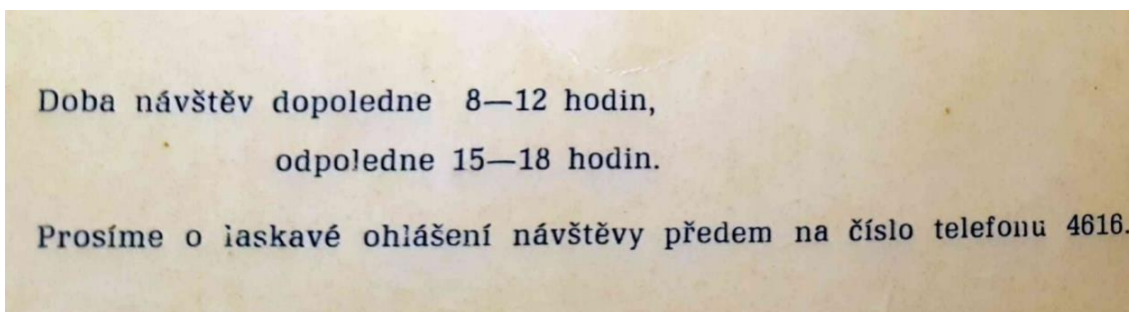
Příloha A: Pozvánka na Dny otevřených dveří do Dětského domova pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20	138
Příloha B: Návštěvní hodiny v Dětském domově pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v roce 1973	138
Příloha C: Stanovy spolupráce Dětského domova předškolního v Jablonci nad Nisou a Kruhu přátel dětského domova v Jablonci nad Nisou z roku 1973	139

Příloha A: Pozvánka na Dny otevřených dveří do Dětského domova pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20

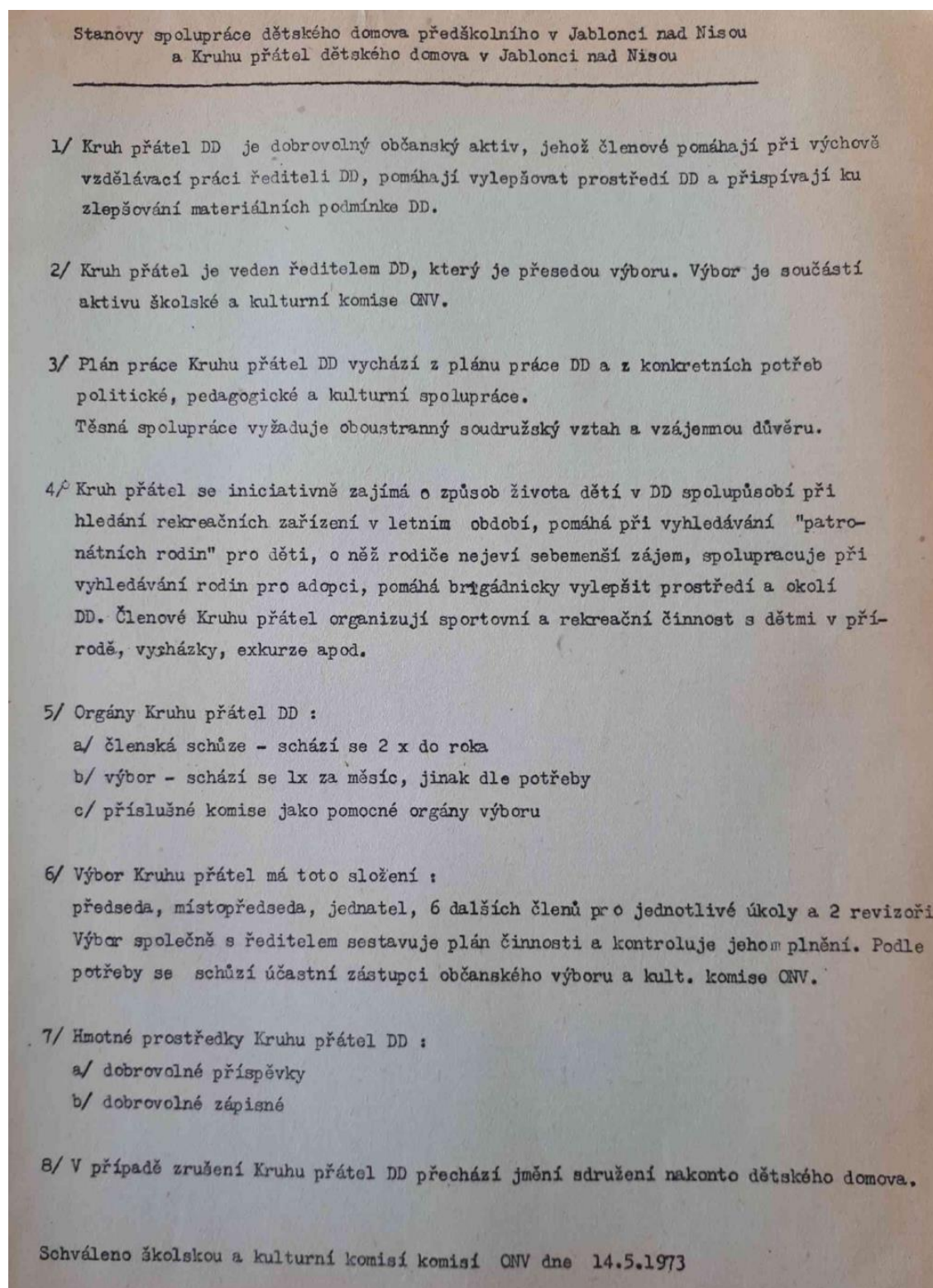
Zdroj: Nalepeno v *Kronice Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 10.

Příloha B: Návštěvní hodiny v Dětském domově pro děti předškolního věku v Jablonci nad Nisou, Pasecká 20 v roce 1973

Zdroj: Nalepeno v *Kronice Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 10.

Příloha C: Stanovy spolupráce Dětského domova předškolního v Jablonci nad Nisou a Kruhu přátel dětského domova v Jablonci nad Nisou z roku 1973

Zdroj: Nalepeno v *Kronice Dětského domova, Pasecká 20, Jablonec nad Nisou, 1973–1982*, s. 97.